Adliye Ceridesi

T. C.
Adliye Vekilliği tarafından her ay
neşrolunur

Otuzikinci sene
8 inci sayı

MİLLİ KÜTÜPHANE
ANKARA

ANKARA
Yeni Cezaevi Matbaası
1941

İÇİNDEKİLER

No.		Sahife No.
24	**Meb'usların teşrîî masuniyeti** ..... *(Yazan : Denizli Meb'usu Necip Ali Küçk'a)*	523
25	**Kriminoloji veya cinaî sosyoloji** ..... *(Yazan : C. M. Baş muavinlerinden Mehmet Ali Sebük*	548
26	**Adlî sicil** ..... *(Çeviren : H. B.)*	562
27	**İştirâk halinde tasarruf olunan bir mal hissesinin haczi ve paraya çevrilmesi** ..... *(Yazan : İstanbul İcra Muavin Hâkimi Dr. Amil Artus)*	572
18	**İsviçre Borçlar ve Türk Ticaret kanunlarına göre Limited şirketler (Devamı)** ..... *(Yazan: Nedim Seylân)*	588
67	**Kanunların zayifleri himaye dereceleri (Konferans No. 67)** ..... *(Konferansı veren: T. C. Merkez Bankası Hukuk Müşaviri O. Nuri Usman)*	599
	Gaye Şubat 914 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 5. inici derece hâkimlerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter	617
	Gaye Şubat 941 tarihine kadar iki sene müddeti bilfiil ikmal eden 5. inci derece müddeiumumilerden (tercihan terfia Lâyık) görülenlere ait defterdir.	626
	Millî Korunma Kanununa göre resmî gazetede neşrolunan kararnamelerin tarih ve sıra numaralarını bildirir liste.	630
	Resmî gazetede neşredilen tevhidi içtihad kararları tarih ve numaralarını havi liste	631

Mecmuaya bastırılmak istenen her yazı doğrudan doğruya Vekilliğe gönderilir.Mevzuu tamamlanmamış makaleler veya eserlerin neşrine başlanmaz. Her yazı 10 satırı geçmiyecek şekilde bir hülâsayı ihtiva etmelidir. Basılmıyan yazılar geri verilmez.

No : 24

Mebusların Teşrii Masuniyeti

Yazan
Denizli Mebusu Necib Ali Küçük'a

Mebusların teşriî masuniyeti meselesi Demokrasi rejimile idare edilen hemen her memleketin teşriî hayatında uzun ve ciddî münakaşalara sebeb olmuştur. Bununla beraber ayni rejimle idare edilen memleketlerin teşkilâtı esasiye kanunlarında kendilerine bu hakkın verilmesi zaruri görülmüştür. Demokratik rejimlerin en mümeyiz vasıflarından biri Millet vekillerinin icra kuvvetini her sahada kontrol edebilmek hak ve selâhiyetidir. Eğer Millet vekilleri bu haklara malik olmazlarsa icra kuvvetinin bütün fiil ve hareketlerini kontrol edebilmeleri hayali bir şey olur. Demokrasi rejiminde icranın vazifesi Millet vekillerinin ekseriyetinin tasvibile Meclis tarafından çıkarılan kanunların tatbikinden ibaret olup kanunların iyi tatbik ediiip edilmediği ve hükümetin takip ettiği politikanın Millet vekillerinin tasvibine mazhar olup olmadığı ancak bu murakabe hakkile tebarüz eder. Rejime inananlar için itiraza sebeb olacak hiç bir nokta yoktur. Fakat murakabenin tesisi için her şeyden önce Mebusların fikir ve söz hürriyetlerile mücehhez olması lâzımdır. Başka bir tabirle Mebuslar beyan ettikleri fikirlerden ve irad eyledikleri nutuklardan dolâyı hiç bir mesuliyete düçar olmamalıdırlar.

Eğer bu temin edilmezse Meclisden her hangi bir mesele üzerinde salim bir kararın sudur edebilmesine imkân yoktur. Hürriyet fertlerin olduğu kadar cemiyetlerin de ruhudur. Hürriyet ferdin bütün melekelerinin tekâmül ve inkişafına sebeb olduğu gibi cemiyetlerin de hakikatı görmesine imkân veren biricik meşaledir. İşte bunun içindirki Demokrasi rejimi kuran her memleketin ana kanunlarında Mebusların masuniyeti meselesi bir veya bir kaç madde halinde her halde yer almıştır.

Asırlarca devam eden ağır bir istibdattan sonra Sultan Abdulhamidin hayli tereddüt ve düşünce ile İstanbul konferansının müna-

kit bulunduğu bir sırada 1876 da neşr ve ilân ettiği kanunu esasinin [1] 79 uncu maddesinde (Heyeti Mebusanın müddeti içtimaiyesinde azadan hiç biri heyet tarafından ittihama sebeb kâfi bulunduğuna ekseriyetle karar verilmedikçe veyahut da cünha ve cinayet icra ederken ve icrayi müteakip tutulmadıkça tevkif ve muhakeme olunamaz) denildiği gibi 47 inci maddesindede (Meclis azasını rey ve mutalea beyanında muhtar olarak bunlardan hiç biri bir güna vadî vaid ve talimat kaydı altında bulunmaz. Ve gerek verdigi reylerden ve gerek Meclisin müzakeratî esasında beyan ettiği mutalealardan dolayı bir vechile ittiham olunamaz. Meğerki Meclisin nizamnamei dahilisi hilâfında heraket etmiş ola bu takdirde nizamnamei mezkûr hükmünce muamele görür) kaydı konulmuştur.

İlk Rus ihtilâli üzerine az çok Milleti temsil etmek üzere vücude getirilen Domanın vazife ve faaliyetlerini tayin eyliyen okazın 14 üncü maddesinde Mebusların Doma dahilinde yaptıkları ifade ve beyanattan dolayı haklarında her hangi bir takibin yapılmaması tasrih edildiği gibi. 15 inci maddesinde de Mebuslar mahakim kararile hürriyetlerinden mahrum edilemezler. Borç için tevkif olunamazlar. Kaydı konulmuştur. Borcunu ödemekten aciz izhar edenler aciz mürtefi olunacaya kadar Meclis müzakeresine iştirak edemezler. Mebuslar vazife esnasında ifa ettikleri cürümlerden ve o cürümle irtibatı olan meselelerden dolayı haklarında takibat yapılır.

Hulâsa: rejimini Demokrası şekline sokmak istiyen her devlet Mebusların masuniyeti meselesini aslâ ihmal etmemiş ve böyle kayıtlar koymağı birinci derecedeki işlerinden saymıştır.

Her memleketin teşrii hayatında daima ehemmiyetle telekki edilen bu masuniyet işinin aynı zamanda bir munakaşa mevzuu olmasının sebebini de yine demokrasi telekkilerinin içinde aramalıdır. 18 inci asırdan zamanımıza kadar inkişaf eden devlet telekkilerine göre devletin unsurlarından birincisini teşkil eden vatantaşlar arasında kanun nazarında mutlak bir müsavatın hâkim ve cari olması fikridir.

Bu, Fransız ihtilâlini hazırlayan meşhur içtimaî mukavele nazariyesinin ortaya attığı en esaslı fikirlerden biridir. Aşağıda izah edileceği vechile Robesbiyer bunun için teşrii masuniyet fikrine pek temayül etmediği gibi musavat umdesi ileride doğan sosyalizmin ve

[1] Kanunu esasî Mithat Paşa etrafında toplanan münevver zümrenin vücude getirdiği bir eserdir. Başka memleketlerde olduğu gibi ne bir tarihi tekâmmülün mâhsülü nede müessisler Meclisi tarafından müzakere edilerek vücude getirilmiş bir kanun değildir. Yalnız büyük Reşit Paşanın muazzam bir eseri olan tanzimatın ruhu bu eserin vücude gelmesinde büyük amil olmuştur. Kanunu esasi şu zatlar tarafından vücude getirilmiştir. Sahip molla, Ramiz molla, Namık Kemal, Ziya Paşa, Udyan Efendi. Bu eser 1875 tarihli Fransız kanunu esasisinden mülhem olmuştur.

hatta yeni totaliter mezheplerin de temel taşını teşkil eder. İlk bakımda Mebuslara mahsus bir imtiyaz gibi görünen teşrii mesuniyet meselesi etrafındaki efkârı umumiyenin temayülleri, zaman zaman Meclislere aksederek ciddî münakaşaları davet eylemiştir.

Masuniyetin Tarihi Tekâmülü

Teşriî masuniyet mes'elesi ilk defa bütün dünya Demokrasilerinin en eskisi olan İngilterede meydana çıkmıştır. Bunun hakikî tarihini tesbit etmek mümkün değildir. Bazı muharrirler, bu hakkın tanınmasını ta Ethelbert zamanına kadar çıkarırlar. Altıncı asırda bu pirensin kanunnamesinde şu satırlar yazılı idi. (Prens, kendi milletini etrafında topladığı vakıt, toplananlar hariçten her hangi bir kimse tarafından bir hakarete maruz kalırsa hakareti veya müdahaleyi yapanlar nakdî bir ceza tediyesine mecburdur.)

İngiliz esas teşkilâtını derin bir vukufla tetkik eden Blakston daha (Müemin Edvard) zamanında İngilterede teşriî masuniyetin mevcut bulunduğunu vesika ve delillerle isbata muvaffak olmuştur.

İngilterede Meb'usların masuniyeti mes'elesi Janjak Rusonun sadık talebesi Robesbiyerin düşündüğü gibi sırf sübjektif telâkkilerden değil, kralın etrafında çalışan hey'et ve Meclislerin salim düşüncelerini temin için alınmış tedbirlerden bulunması hasebile tamamile objektif bir zihniyetin mahsülüdür. Şimdiye kadar tarihin idrâk etmediği en büyük imparatorluğu kuran Angilosakson Milletinin bu muvaffakiyetine âmil olan unsurlardan birisi de kralın etrafında bulunanların hakikatı kendi zaviyeleri içinde anlıyabildikleri kadar serbestce izah edebilmek hakkına malik olmalarından ileri geldiğini tahmin ediyorum.

İngilterede malûm olan şekilleri içinde Millet Meclisi taazzuv ettiği zaman masuniyeti teşriiye de onunla beraber tebarüz etmekte idi. Mastre of Temple parlemento âzasından birinin ikametgâhını, bir taraflı irade ile vaz'iyet etmek için krala verdiği istidaya kral şu satırlarla cevap vermişti. (Kral parlementonun devam ettiği bir sırada âzâdan birinin, evinin bu suretle elinden alınmasının muvafık olmadığı kanaatındadır.) malûmdur ki İngiliz Kontitusionu cereyan eden hâdiseler üzerine konulan prensiplerle tekâmül etmiştir. İngiliz Demokrasisinin daima bütün Demokrasilerin ilerisinde yürümesinin başlıca sebebi de bu olsa gerektir. Vakıa, hukuk bir takım içtimaî kıymetler gibi cemiyetin iktisadî ve içtimaî şartlarının değişmesinden çok müteessir olan bir mefhumdur. Bunun için daima dinamik mahi-

yetini muhafaza eden hukuk telekkisinin böyle hâdiselerden kuvvet alarak daima yeni şekiller alması İngiliz devletinin en temayüz etmiş vasıflarıdır. İşte kralın bu cevabından sonra 1688 senesindeki ihtilâli müteakip neşredilen bir kanunda (Bill of Riht) (parlemento âzasının parlementodaki söz ve müzakere hürriyeti, asla tecavüze uğrıyamaz, parlementodan başka biç bir yerde, bir mahkemede bahis mevzuu edilemez) kaydı konulmuş ve bu günkü masuniyet telâkkisinin derli toplu ilk prensibi kurulmuştur. Fakat o zamanlar Meb'usların bu imtiyazından yalnız şahısları değil, kendilerine daima refakat eden uşakları da istifade ediyorlardı.

Meb'uslara verilen bu imtiyaz o sırada iki asırlık bir an'anenin mahsulü olmasına ve artık başta kral olmak üzere bu masuniyetin mahkemeler tarafından da kabul edilmiş bulunmasına rağmen tuhaf bir hâdise zuhur etti. Hükümet, mister Tohrp hakkında York dokasının talebi üzerine échqier mahkemesinin ilâmını infaz eyledi. Ve sonra komunlar Meb'usların imtiyazlarını kabul etmek istememeğe başladılar. Gearge Ferri isminde bir meb'us Wihtlerden bazılarının takip ve tesrirleri üzerine emniyeti suiistimal maddesinden dolayı hapsedildi. Bundan haberdar olan Meclis, hâdiseyi derhal ehemmiyetle nazarı itibare alarak mevkufu tahliyeye karar verdi. Bu kararın infazını istiyen Meclis memurları şerifler tarafından himayeye mazhar olan zabıtai belediye tarafından şiddetli muhalefete maruz kaldılar. Mecliste kıyametler kopuyordu. Hassasiyet artık âzami haddini bulmuştu. Bunun üzerine Meclis memurlarına derhal şerifin nezdine gitmelerini ve mevkufun ne emirname ve ne de tahliye müzekkeresi olmaksızın tahliyesine karar verdi. Bu karar tahtı tevkife alınan Meb'us hakkında infaz edilmiş ise de sadır olan bir write ile tevkif mes'elesi yine hayli zaman devam eyledi. Lâkin şurasını da itiraf etmek lâzımdır ki hiç bir write (Sipiker - Meclis reisi) nin tasvibi olmaksızın sadır olmamıştır.

Lordlar kamarasındaki vaz'iyet ise pek takarrur etmiş şekilde değildi. Vaka Pair [1] denilen lordların da bu şekilde imtiyazları vardı. Bu imtiyazlar İngiliz an'anesinde inkârı kabil olmıyan mukaddes bir hak şeklinde tecelli etmiştir. Pair lik doğumla veyahut ta kralın tasvibi üzerine sadır olan bir emirname ile vücuda getirilen ihdas ile veyahut ta izdivaç ile teşekkül ederdi. İzdivaç ile hasıl olan Pair lik hakkı izdivacın feshile kaybedilirdi. İmtiyaz hakkını nihayete kadar taşıyan bu zevat tevkif edildikleri zaman derhal tahliye edilirler ve bazı kere de tahliye için bir writ sadır olması icabeylerdi. Sonraları

[1] Pair Vassal prensiplerine ve İngilterede Lordlara verilen isimdir.

masuniyet mes'elesinde her iki Meclis arasında bir fark kalmadı. Bununla beraber ihtilâlin getirdiği kanunun ruhu yeni çıkan bir takım hâdiselerle ihlâl edilmekte berdevam idi. Sir Thamas sherey Meclisin içtimada bulunmadığı bir zamanda tevkif edilerek Fleet de hapsedildi. (Habeas corpus) un verdiği hakla, Meclis mevkufun tahliyesini temenni etti. Fakat (Hapisane Müdürü - Geolier) hapsi tahliye etmiyerek bir kaleye kaçırdı. Litle easte denilen hakaret cürmünü Meclise karşı irtikâp etmiş bulunan Geolier üzerindeki Meclis tazyikinde devam ederek nihayet mahbus Meb'usu kurtarmağa muvaffak olmuştu.

Devletin kudret ve intizamını zaafa düşürecek bu nevi hâdiselerin artık kat'î bir surette bertaraf edilmesi lüzumu hissediliyordu. Bunun üzerine Birinci Jak zamanında bir nizamname çıktı.

Bu nizamnamenin hükümlerine göre Mebusların imtiyazı ehemmiyetle nazarı dikkatte tutulmakla beraber şayet bir Mebusun tevkîfi devlet ve memleketin yüksek menfaatları bakımından her halde lâzım ise imtiyazın refi için Meclisin içtima halinde bulunduğu zamanlarda Meclis kararı alınması icabettiği tasrih olunmuştu. Bundan başka [1] şeriflerin ancak sadır olan bir Write in sadece muktezasını parlementoya tebliğ etmelerile iktifa edip kendilerinin hapsetmek hakkına malik olmadıklarını gardiyanların ve zindancıların hapis hakları mevcut bulunmayacağı zikrediliyordu. [2]

Bundan sonra 1700 de çıkan bir karar birinci Jak nizamnamesini aynen kabul etmekle beraber hapse mahkûm olarak ceza müddetini geçirmekte olan Mebusların mallarının zabt ve müsaderesinin ancak Meclis kararile olabileceğini Mebus ve Lordların hademelerine bahşedilen masuniyet hakkının da artık kaldırılmış olduğunu gösteriyordu. Mebus ve Lordların hademelerine bahşedilen masuniyet hakkının kaldırılması mühim bir fikir değişikliğine delalet eder. Bu değişiklik eskiden masuniyet meselesi sırf Mebuslara ait bir imtiyaz şeklinde düşünüldüğü halde sonraları Mebusluk sifatının icabettirdiği ve o sıfata bağlı bir selâhiyet şeklindeki telekkinin mahsulüdür. Bu zihniyet İngiliz ruhunda hâkim olduktan sonra hademelerin masuniyeti manası da kendiliğinden silinmiş oldu. Tevkif olunan Mebusların son kararı müteakip Warranta Write ye hacet kalmaksızın derhal tahliye edilmeleri usulü İngilterede yerleşmişti. Fakat suçu işlediği ve tevkif veya hapis olunduğu zaman Mebus değil iken tam bu es-

[1] Cherif tanzimattan evvel bizim kadınların devlet idaresindeki rollerine benzeyen devlet idaresinde bir nevi Valilik gibi vazife gören yüksek devlet memuru.

[2] Yazılı olarak sadır olan emirname.

nada Mebus olanlar hakkında ne yapılmak lâzım geldiği malum değil idi. İki hadise üzerine çıkan kararlar bu cihetleri aydınlattı.

Hadise şunlardır :

1807 de Mister Mill isminde biri bidayet mahkemesi tarafından tevkif edilmişti. Bu sırada Mebus intihap olundu. Meclis bu zat hakkında bir müzakere yaptıktan sonra kendisinin Mebuslara mahsus imtiyazdan istifade etmesine karar verdi.

İkinci hadise :

1819 da Mister Christiburtou adında biri mahkemece mahkûm olduktan sonra cezasını çekmekte idi. Meclis mahkûmiyeti katileşmiş olan bu arkadaşı da Mebusluk imtiyazlarından istifade ettirdi. Ve tahliye kararı verdi.

Bir çok meselelerde olduğu gibi masuniyet işlerinde de kati surette tebarüz etmeyen noktalar elan mevcuttur. Bununla beraber İngiliz Meclisi yeni bir vak'a karşısında bu günkü fikir ve hislerin yarattığı zihniyet içinde yazılı bir kanunun kelime ve cümleleri çerçevesinde mantık ve kanaatını bozmaksızın yeni kararlar verebilir. İşte iyice aydınlanmıyan noktalardan biri de imtiyazın devamı müddetidir. İmtiyaz ne vakıt başlar. Bütün Mebusluk boyunca inkıtasız olarak devam edebilir mi.? Yoksa her içtima senesi arasındaki tatil devrelerinde muvakkat bazı inkıtalar olur mu? bununla beraber bu mesele etrafında da Meclisten çıkmış bir çok kararlar vardır. Hizmetcilerin masuniyetleri devam ettiği zaman bunlar hakkında takibat yapabilmek için hadisenin devreden 20 gün evvel veyahutta 20 gün sonra olması icap ederdi. Meşhur Blakstom un tetkiklerine göre parlemento azalarının masuniyetinin devrenin 40 gün evvel veya 40 gün sonraya şumulü vardır. Bu teşmil mahkemeler tarafından kabul edildiği gibi efkârı umumiyece de hazm olunmuşdur. Şayet Meclis İngilterede ekseriyetle vaki olduğu gibi feshedilecek olursa, bu imtiyaz devam eder mi? Meclis feshedildikten sonra Mebusların ikametgâhlarına varıncaya kadar bu hakdan istifade edebileceklerine dair. Meclisten bir karar çıkmıştır. İmtiyazın müddeti devamı işinde Lordlarda ayni Mebuslar gibidir. Fakat sonraları her parlementer hakkında westministr, Sangster mahkemeleri huzurunda dava ikame edilebileceği tekarrur etmiştir.

Şahsi hukuk vegayri menkul davalarının da Meclisin 15 günden fazla tatil yaptığı zamanlarda takip edilebileceğine karar verildi. Ve bu suretle Mebusların teşrii masuniyetlerinin tevlit edebileceği mahzurları ve halkca dedi koduyu mucip olan noktalar zamanın nasafet kaideleri içinde bu suretle hal olundu.

İngilterde Mebusların teşrii masuniyetden istifade etmeleri iki sebebten ileri geliyor. Biri Meclisdahilinde serbestce kontrol ve murakabesini yapabilmek ikincisi de Meclis azasının haiz olması lâzımgelen şeref ve haysiyetlerini korumak ve kurtarmak içindi. Tevkif altına alınan ve mahkûm olan Mebusların ve pair lerin tahlisi işlerinde daima bu nokta göz önünde tutuluyor. Ve bunun meşru bir hak olarak tanınması işte bu mantîki esaslara dayanıyordu. Fakat bir Mebusun irtikâp eylediği suç eğer memleketin yüksek menfaatlarına veyahutta doğrudan doğruya hayat ve istiklâline dokunuyorsa o zaman böyle bir adamın hürriyetinin Meclis tarafından kurtarılması ve onun Mebus sıfatını taşıması tabiatile doğru olamaz. Mister Larke isminde biri tarafından ika edilen böyle bir hadise karşısında parlemento davayı tetkik etti. Bu nevi suçları işliyenleri parlementonun himaye edemiyeceğine karar verdi. Ve ondan sonra 1673 tarihinde Meclisten şöyle bir prensip kararı çıktı. (Hiyaneti vataniye ve memleketin umumi sulhune dair cürümler müstesna olmak şartile Meclis Mebusları himaye eder.)

Bu kararda hiyaneti vataniye tabirinin hudutları bir dereceye kadar çizilebilirse de memleketin umumi sulhu meselesi şumulü çok geniş olan bir mefhumdur. İngilterede bu mefhum o sıralarda alelumum cinayetlerle tahriri olarak memlekette tahrikâtta bulunanlara teşmil edilmiş bulunuyordu.

İngilterede Demokrasinin asırlarca devam eden feyyaz inkişafından mülhem olan Fransız ihtilalinde memleketin mukadderatını elinde tutan kimselerin hayat ve hürriyetlerini emniyet altına almak belki birinci derecedeki işlerdendi. Fransız ihtilâlcılarına rehber olan (kanların ruhu) muharriri İngiltereyi çok iyi tanımıştı. Söz hürriyetine malik bulunmıyan Meclislerin manası olamıyacağını söylemişti. işte bunun için Mebusların teşrii masuniyeti şekli 1789 da ilk kanunu esaside şöyle tesbit edildi.

Etat generux azasının şahisları masundur. Ve hiç bir Mebus irat ettiği nutuklarından dolayı aranılamaz, Takip edilemez ve tevkif olunamaz.

Hürriyet, müsavat, adalet manaları içinde romantik bir vecde kapılan Fransız ihtilâlcılarının zihniyeti karşısında deniz aşırı yabancı memleketten gelen bu kaide hiçte iyi tesir yapmadı. Pek çok munakaşalara ve dedi kodulara yol açtı. 1793 kanunu esasi projesini hazırlayan Heraut sechelles diyorki : Devlet memurlarının mesuliyet leri esas kabul edilmiştir. Fakat halkın birinci derecede Vekâlet sıfatını haiz olanlar hakkında henüz böyle bir şey yoktur.

Mebusun bu cümle içinde anlatmak istediği fikir teşrii masuniyetine karşı acı bir gayzın ifadesinden başka bir şey değildir.

Zaten bu prensip 1790 senesinde az çok ihlâl edilmişti. Masuniyeti teşriiye meselesi sonraları şöyle bir şekil aldı. (Bir Mebus bir cürmü meşhut yaparsa hakkında takibat yapılır. İstihbarata veyahutta hadiseler üzerine şikâyetler kabul edilir. İstihbarata veyahutta kanaata tevfikan Meclisce bir karar verilmedikçe Mebus tevkif edilemez.) Masuniyet işinin aldığı bu son şekil evvelce tesbit edilen prensibin ruhunu derinden baltaladı. İstihbarat ve şikâyetler üzerine Mebusların tevkif edilebilmeleri masuniyetin manasını hiçe indiriyordu. Fransız inkilâbının en müthiş devirlerinin başladığı anda alınan bu tedbirin ne ağır manası olduğunu tarihi hadiseler bize gösterdi. İnkilâbın en kanlı ve korkunç ve fakat en samimi bir adamı olan Robesbiyer elinde Rusonun kitabı olduğu halde inkilâp müminlerinden mürekkep yeni bir dünya cenneti kuracağına hakikaten inanmıştı. Yeni cemiyetin yeni hayatını kurmak için inkilâp hainlerinin her nerede olursa olsun ortadan kaldırılmasını arzu ediyordu.

Kendisinin fikrince bu hainlerin en mühimleri Mecliste kendinin daima karşısında bulunan arkadaşları idi. Bunun için Robesbiyer Meclisteki nutuklarından birinde kendi tezini şöyle müdafaa etti. (İfa ettikleri vazife bakımından Millet Vekilleri mesul olmazlarsa o zaman kanunu esasi yoktur. Eğer memurlar Millet Vekillerine hesap vermezlerse yine kanunu esasi yok demektir. Bir ihaneti cezasız bırakmak diğer cürümlere de müsade eylemek olacağına göre temsili hükümet bu demekse bu meselede Janjak Rusoya muhalifim) İnkilâbın bu genç ve ateşin çocuğu o zaman İngiliz idare makanizmasının ruhuna nufuz edememiş Millet Vekillerinin mesuliyetini çok dar manada anlamıştı.

Fransız inkilâbının yayıldığı tarihlerde Mebusların şahsî masuniyetlerinin manası iyice anlaşılmış bu işin şahsa ait bir imtiyaz olmaktan ziyade Mebusların sıfatları üzerinde bulundukça serbestçe konuşabilmeleri için kendilerine umumi kaideler hilâfına verilen istisnaî bazı selâhiyetlerden başka bir şey olmadığı tebarüz etmişti. Fakat Robesbiyer sarsılmaz bir imanla bağlı olduğu dört umdeye sarılmış ve bunları daha geniş ufuklar içinde mütalea etmek imkânını kendi kudretinde bulamamıştı. O zaman dahi elinden bir cinaî cürüm çıkan ve yahutta memlekete karşı sarih bir cinayette bulunan Mebusu, kanun himaye etmiyordu. Robesbiyerin cinayetten anladığı mana ise çok genişti. İşte bu sebeblerle meclise böyle tesir yapmış 1791 kanunu esasisinde Mebusların vaziyetini müşkül ve hatta korkunç bir şek-

le sokmâğa muvaffak olmuştu. Robesbiyer Mebusların bu mümtaz vasıflarını ortadan kaldırmağa çalışmakla meclis dahilinde bulunan mürtecileri ve kendisince inkilâbının en büyük düşmanlarını bertaraf etmek isteyordu. 1793 kanunu esasisi Mebusları takibten korumuş isede Mebusların Mebus olmak itibarile rollerini çok azaltmıştı. (Nahiye ve Departmanlardan gelen meclis azaları asla azil edilemedikleri gibi vazifesini ağır surette suiistimal ettiklerine dair bir mahkeme kararı bulunmadıkça Mebusluktan mahrum edilemezler)

Fructidar sene III kanunu esasisi cürüm meşhuttan maada hususatta Mebusların masuniyetini, polise ve mahkemeye kelimelerini korudu.

Velhasıl Fransada Mebusların teşrîî masuniyetleri zamanın siyasi tahavvüllerile değişmiş ve nihayet 1875 de son kati şeklini almıştı. Her rejim değişikliğinde Mebus ile icra kuvvetinin mütenazır vaziyeti rejmin tayin ettiği istikamete ve fikirlerde hasıl olan değişikliğe tabi olan bir şeydir. Bir çok fırtınalı dalgalardan sonra 1875 de tesbit edilen ve nihayet son Fransız faciasına kadar devam eden şekil şudur:

13 Madde: Ayan ve Mebusandan birinin hiç bir azası vazifesini ifa zımnında verdiği reylerden dolayı takip ve taharri olunamaz.

14 — Madde: Ayan ve mebusandan birinin hiç bir azası içtmaın devamı esnasında meclisin müsadesi olmaksızın cinayet ve cünha ile ittiham edilerek takip ve tevkif olunamaz. Meşhut cürüm hali bundan müstesnadır.

Fransız teşkilâtı esasiyesinin almış olduğu bu son şekil 1793 III sene 1848 teşkilâtı esasiyelerinde kabul edilmiş prensiplerden ayrı yeni bazı esaslar vazetmiş idi. Meselâ eski teşkilâtı esasiyelerde meclis müstemir olarak devam ettiğine göre Mebusların ancak devre sonunda haklarında takibat yapılabilmesi iktiza ediyordu. Halbuki meclislerin umumi heyet halinde içtima ettiği zaman bir kuvvet olduğunu göz önünde tutan Fransız vazii kanunu Mebusların celse sonunda haklarında pek alâ takibat yapılabileceğini düşünmüş ve içtimai takip eden tatil esnasında takibat yapılmasına müsaade etmiştir. Fransız vazii kanununun vardığı neticelerden biri de Mebusların teşrii masuniyetleri meselesinin Mebusların zatlarına mahsus bir imtiyaz olup meclis hayatında hükümeti serbestçe kontrol edebilmek ve meclisin manevî şahsiyetinin şeref ve prstejini muhafaza eylemek üzere Mebuslara muayyen bir zamana mahsus olmak üzere verilmiş istisnaî bir haktır. Binaen aleyh içtima sonunda takibata başlanılır.

2 — İçtima ile beraber takibatta durur. Çünkü mebus vekâlet hakkını yeniden iktisap etmiş bulunmaktadır.

3 — Cinaî cürmü meşhutlarda teşriî masuniyet yoktur. Yani hakkında usulü muhakemenin tekmil hükümleri ceryan eder.

Mebusların içtima sonunda takibata maruz kalmaları içtima hitam bulmazdan evvel bir çok mebusların belçikaya, isviçreye firar etmelerine ve bir kısımlarının da arzuları hilâfında vaporlarda seyahat etmelerine sebebiyet vermiştir.

Mebusların teşriî masuniyetlerinin yalnız şahıslarına münhasır olduğu maddenin sarahatinden anlaşılmaktadır. Fakat bu hal mebusların meskenlerine de şamil olmalımıdır?

Bu oldukça ehemmiyetli bir davadır. Bir mebus cinaî bir cürüm irtikâp edecek olursa hakkında usulü muhakemenin bütün hükümleri tatbik edileceği cihetle bu mesele üstünde teredüt edilecek bir cihet yoktur. Fakat işlenilen cürüm içtima sonuna talik edilecek davalardan ise mesele üzerinde tevakkuf etmek icabeder. Bir adamın bir suçla ittiham edilmesi ve takip olunabilmesinin muhtelif unsur ve safhaları vardır. Her şeyden evvel takibatı yapmak ve ittihamı tekemmül ettirmek vazifesile muvazzaf olanlar delâil elde etmek için her memleketin kanunî şekillerine göre her nevi tetkikat ve taharriyatı yapmak mecburiyetindedirler. Halbuki Fransız teşkilâtı esasiye kanununun 14 üncü maddesine göre meclisin müsadesi olmaksızın takibat yapılamıyacağı hesap edilirse mebusların meskenlerinin de bu şerait içinde masun ve mahfuz kalmaları icapeder. Nitekim 1849 da müsyo Döför isminde bir mebus tarafından bu masuniyeti teşriiye işinin mebusların ikametkâhlarına da sirayeti istenilmiş ve o sırada meclisden de böyle karar alınmıştı.

Fransız teşkilâtı esasiyesinde mebusların masuniyeti iki şekilde tecellî eder. Birisi kendilerinin mecliste irat eyledikleri nutuklar, beyanat ve teati edilen sözlerdirki bunlardan sureti katiyede gayri mesuldürler. İkincisi de kendilerinin işledikleri suclardırki bunların içtima sonuna taliki için meclisin müsadesini almak mecburiyeti vardır.

Fransız meclisinin bu meselede takip ettiği usul şu idi. Eğer mebusa isnat olunan suç gerek siyasî hasımları ve gerekse hükümet tarafından meclisin celselerine iştirak etmemek üzere vücude getirilmemiş veyahutta mahiyeti itibarile içtima sonuna talik edilmesine efkârı umumiyenin razı olamayacağı meselelerden ise ozaman hakkında takibat icrasına meclis müsade eder.

Diğerleri için içtima sonuna bırakılır. Meclis tarafından takip edilen bu prensibin doğru olmadığını ve çünkü bazı davalarda olduğu gibi meclis bazı hassasiyete kapılarak hatta mevzu meselenin dışında bir takım fikir ve mutalaâlara saparak yanlış kararlara kadar

gidildiği de vaki olmuştur. Yani müteaddit partilerin hâkim olduğu bir memlekette meclisin bu gibi meseleler etrafındaki çerçevesiz salâhiyeti mebusu manevî bir tehdit altında bırakabilir. Onun için hangi meselelerin içtima sonuna terk edileceği ciheti tasrih edilmelidir. Fikrinde bulunanlar olmuştur. Profesör ve kıymetli mebus Joseph — Bartelemy nin revirne de roitpublique de intişar eden raporu çok ehemmmiyetlidir. Mamafi kendisinin fikrine profesör Bonuard ve deguit muhaliftir. Düğinin mütalaâsına göre mademki suç siyasî bir maksat ve hükûmet tazyiki veyahutta şahsî intirkadan mütevellit değildir. O halde bunlar hakkındaki takibata parlemento imkân ve müsaade vermelidir. Çünkü maksat parlemento faaliyetini serbest ve her nevi tazyikten uzak tutmaktadır. Bu temin edildikten sonra kanun huzurunda müsavi olan her vatandaşın her kes gibi muamele görmesini gayet tabîî telekki ediyor.

Bonuard ise barthelemıy nin dediklerinin yerine şimdiye — kadar ananevî bir surette müesses olan kaidenin kaim olmakta bulunduğunu söyleyorlarsa da kendileri bu mütalaâları ortaya atarken realiteden değil mantık kudretine istinat ederek hareket ettiklerini zanediyorum.

Fikrimce kıymetli bir ilim adamı olduğu kadar senelerce parlementonun içinde yaşamış ve onun ruhî haletlerini iyi sezmiş olan muhterem mebus Barthelemy nin düşünüşlerinde bir hakikat hissesi vardır.

Demokresi rejminin en son telekkilerini içinde şayanı hayret ilmî bir tasnif ile toplayan ve fakat maalesef kısa bir ömürle hayata veda eden Alman vaymar kanunu esasisi bu meseleye aşağıdaki maddelerle temas eder.

36 — Madde: Hiç bir rayiştağ veya Landtag azası hiç bir zaman vazifesini icra esnasında verdiği reyler veya ızhar ettiği fikirler dolâyısile adlî veya inzibatî takibata tâbi tutulmaz. Sair her hangi bir surette meclis haricinde mesuliyet mevzuubahis olamaz.

37 — Madde: Hiç bir rayiştağ veya Landtag azası içtima devresinin devamı müddetince cezaî tecrimi müstelzim bir fiil dolâyisile mensup olduğu meclisin müsadesi lâhık olmadıkça hiç bir takibata tâbi tutulmaz. İllâki cürmü meşhut halinde veyahutta en geç ertesi gün zarfında derdest edilmiş ola . Aynı müsaade parlemento vekâletinin icrasını mani olacak mahiyette diğer her hangi bir şahsî hürriyetten mahrumiyet için de lâzımdır.

Rayiştağ veya Landtag azasından biri aleyhinde yapılan her hangi bir cezaî takibat ve hatta her hangi bir tevkif ve şahsî hür-

riyetten mahrumiyet mensup olduğu meclisin talebi üzerine içtima devresinin nihayetine kadar talik edilmelidir.

Raştağ veya Landtagın azaları mebus sıfatile kendilerine bazı vakaları tevdi etmiş olan şahıslar veyahutta kendilerinin bu şahıslara mebusluk vazifelerini icra sadedinde tevdi etmiş oldukları vakaları dolâyısile bu şahıslara ve bizzat bu vakalara ait şahidlik etmeği red edebilir. Vesika müsaderesi hususunda dahi mebuslar kanunun şehadetini red etmediği ve müsaade ettiği şahıslara mümasil tutulur. Raştağ veya Landtag binası dahilinde ancak reisin müsadesile vesika müsadere edilebilir.

Alman teşkilâtı esasiyesi meclis içinde mebusların rey ve mütalâalarında temamile serbest konuşabilmelerini temin etmiş ve fakat meclis dışındaki hareketleri bundan müstesna tutmuştur. En yeni hukukî fikir ve telekkilerden mülhem olan Alman teşkilâtı esasiyesi bu madde ile masuniyetin şahsa mahsus bir imtiyaz olmaktan ziyade vazifenin tevlit ettiği bir hak olduğunu ve binaenaleyh bu hakkın hududu ancak meclis duvarları olduğunu tesbit etmektedir. Alman teşkilâtı esasiye kanunu sadece cürmü meşhut hali müstesna olmak üzere mebusların yaptıkları suçlardan dolâyı ancak meclisin müsaadesile haklarında takibat yapabileceğini göstermektedir. Eğer meclis lüzum görürse içtima devresinin sonuna talik edilebilir.

Burada dikkate şayan olan nokta şudurki mebusların irtikâp ettikleri suçlardan dolâyı davanın içtima senesi veya devre sonuna talik edilmesi asıl değildir. Asıl olan bu gibi suçlarda behemhal müsaade istihsal etmek üzere meclise müracaat edilmesidir. Bu hususta meclisin hiç bir veçhile mukayyet olmayan bir takdir hakkı vardır. Bu takdir hakkını meclis istediği gibi kullanarak meznun mebus hakkında kararını vermekte gecikmez. Alman teşkilâtı esasiyesine göre mebuslara mebusluk sıfat ve haysiyeti ile tevdi edilmiş sırlardan dolayı kendilerinin mahkemeler karşısında şehadeti mebusluk takdirine bırakılmıştır. İngiliz ve Fransız teşkilâtı esasiyelerinde de bu bahse muhtelif suretlerle temas edilmiştir. Teşkilâtı esasiye kanununa böyle bir kayıt koymakla Alman vazıı kanununun mebusların murakabe hak ve serbestilerini korumak istediği anlaşılıyor.

Geçen büyük harp sonu Demokrasi telakkilerinin en yeni eserlerinden biri olup son zamanlarda tarihe karışan Çekoslavakya teşkilâtı esasiye kanunu da bu mesele etrafında aşağıdaki hükümleri koymuştur.

23 — Madde: Millî meclis azası, mecliste veya komsiyonlardaki reylerinden dolâyı takip edilemezler. Vazifelerini ifa sadedinde be-

yan ettikleri fikirlere gelince bunlar için münhasıran mensup bulundukları meclisin disiplin tedbirlerine tâbidir.

24 -- Madde : Diğer bilcümle fiiller ve suçlar için meclis azası mensup bulundukları meclisin müsaadesi lâhık olmadıkça ceza ve disiplin takibatına tâbi olmazlar. Eğer meclis bu müsaadeyi red ederse her hangi bir takibat kati surette bertaraf olur.

İşbu ahkâm bir gazetenin mesul muharrirleri sıfatile millî meclis azasının deruhde ettikleri mesuliyete tatbik olunmaz.

Çekoslavakya teşkilâtı esasiye kanunu bu maddelerle ortaya yeni bir fikir atmaktan ziyade başka memleketlerde ötedenberi cari olan fikir ve prensibleri teyit ediyor. Yani bir kere mebusların kürsüde vaki olan beyanatları sureti katiyede gayri mesul saydığı gibi meclis dışındaki fiil ve hareketleri de diğer suçlarla birlikte meclisin müsadaesine tabi tutmaktadır. Eğer meclis müsade etmiyecek olursa o zaman her hangi bir müruru zaman meselesi düşünülmeksizin mebus hakkında yapılmakta olan takibat kati surette bertaraf olur. Çekoslavakya kanununun yegâne orijinal noktası:

Gazete muharrir ve mesul müdürlerini meclis azası olmak itibarile bu istisnaî kaideden ayrı tutmuş olmasıdır. Harp sonu Demokrasilerinin glasik 19 uncu asır Demokrasilerinden en büyük farkı teşri kuvvetile icra kuvveti arasında mevcut bulunan muvazenenin teşri kuvveti aleyhine bozulmuş olmasıdır. Binaenaleyh devrimizde efkârı umumiyenin mümessili olmaktan ziyade efkârı umumiyeyi yapan gazeteler hakkında hükûmetin böyle bir tedbir alması kendi karşısında vaktile Fransız inkilâbı zamanında söylendiği gibi dördüncü bir kuvvet gibi görünen matbuat kuvvetinin zencirlerini objektif hukuk hükümleri içinde tutmak endişesinden ve bir de Çekoslavakyanın dahili politikası sebeblerinden ileri gelmiştir.

Türk Teşkilâtı Esasiyesinde Teşrii Masuniyet Meselesi

Türk İnkilâbının getirdiği yeni devlet sistemi bizzat inkilâbın ruhundan doğmakla beraber o zaman başka memleketlerde hakim olan kanaat ve telekkilerden de müteessir olmuştur. Meselâ büyük harbden sonra kurulan yeni devletlerin ekserisi sistem ve rejimleri ne olursa olsun Cümhuriyet esasına dayanmıştır. Halkcılık ve hatta bir dereceye kadar Devletcilik sistemleri yeni Demokrasilerin şıarı gibi görünmekte idi. Biz teşkilâtı esasiyemizi yaparken arzettiğim gibi bir taraftan tamamile millî ihtiyaç ve duygulara cevap vermek için büyük bir ceht yaptığımız gibi diğer taraftan da etrafımızdaki

ceryanlar ana kanunumuzun ruh ve sistemi üzerinde müessir olmuştur. Bu tesirler en çok Büyük Millet Meclisinin ilk teşkilâtı esasiyesinde el ile tutulabilecek derecede his olunur. Cümhuriyetin ilk teşkilâtı esasiye kanunu yalnız inkilâbın zihniyetine uymıyan kanunu esasinin bazı maddelerini ilga ederek sırf millî bir hükûmet esası kurmuş diğer hususlar da kanunu esasi hükümleri bilhassa dahili nizamname meriyet mevkiinde kalmıştır. Mebusların teşrii masuniyetine dair olan hususlarda Osmanlı Devleti kanunu esasisi ve eski nizamname danili hükümleri yeni teşkilâtı esasiye kanunu meriyet mevkiine girinceye kadar hâkim olmuştur.

Osmanlı kanunu esasisinin masuniyetine ait olan maddeleri şunlardır:

79 — uncu madde (heyeti mebusanın müddeti içtimaiyesinde azadan hiç biri heyet tarafından ittihama sebeb kâfi bulunduğuna ekseriyetle karar vermedikçe veyahutta cünha ve cinayet icra ederken ve icrayı müteakip tutulmadıkça tevkif ve muhakeme olunamaz)

47 — inci madde (meclis azası rey ve mütalâa beyanında muhtar olarak bunlardan hiç biri bir gûna vadi vaid ve talimat kaydı altında bulunamaz. gerek verdiği reylerden ve gerek meclisin müzakeri esnasında beyan ettiği mütalaalardan dolâyı bir vechile ittiham olunamaz. Meğerki meclisin nizamnamei dahilisi hilâfında hareket etmiş ola:

Bu takdirde nizamnamei mezkûre hükmünce muamele görür.)

Osmanlı kanunu esasisinin kabul ettiği tez 1875 tarihli Fransız kanunu esasisinin hemen aynı ve 19 uncu asır hukukî zihniyetinin bu meseleye dair düşüncesinin açık bir ifadesidir.

Buna göre bir mebusun ittihamı için her halde meclisin bir kararı olması lâzımdır. Cürmü meşhut müstesnadır. Meclis azası rey ve ifadelerinde temamile serbesttir. İstediği gibi kanaatını izhar eder. Ancak bu ifade ve beyanat meclis dahiline münhasırdır.

Eski Osmanlı meclisinde bir mebus hakkında takibat icrası iktiza ederse mesele ait olduğu şubeye havale edilir. Ve şube de bir hususî encümen tarafından tetkik edildikten sonra elde edilen netice şubeye getirilir. Şube kararını bir mazbata halinde umumî heyete arzeder. Umumî heyet meseleyi müzakere eder ve bir karara rabt ederdi.

Hemen bütün Avrupa memleketlerinde kabul edilen şekle uygun olan bu sistem Türk Cümhuriyeti teşkiâtı esasiyesinde aynı şekilde kabul edilememiştir. Teşkilâtı esasiyemizin masuniyete taalluk eden maddesi şudur.

17 — inci madde: Hiç bir mebus meclis dahilindeki rey ve mütalâasından ve beyanatından ve meclisteki rey ve mütalâasının ve beyanatının meclis haricinde irad ve izharından dolâyı mesul değildir. Gerek intihaptan evvel ve gerek sonra aleyhine cürüm isnat olunan bir mebusun maznunen isticvabı veya tevkifi veyahutta mahkemesinin icrası heyeti umumiyenin kararına menuttur. Cinaî cürmü meşhut bundan müstesnadır. Ancak bu takdirde makamı aidi meclisi derhal haberdar etmekle mükelleftir. Bir mebusun intihabından evvel veya sonra aleyhine sadır olmuş cezaî bir hüküm infazı mebusluk müddetinin hitamına kadar talik olunur. Mebusluk müddeti esnasında mürurü zaman cereyan etmez.

17 — inci madde ayrı, ayrı beş hükmü ihtiva ediyor.

1 — Hiç bir mebus meclis dahilindeki rey ve mütalâasından ve beyanatından ve meclisdeki rey ve mütalâa ve beyanatının meclis haricinde irad ve izharından dolâyı mesul değildir.

Başka memleketler kanunu esasilerinde mesuliyetsizlik ile ifade edilen beyanat ve rey serbestisi sadece meclis duvarları içine münhasır kalmıştır. Bu kürsü hâkimiyetinin zarurî bir kaidesidir.

Prensibde yapılacak ufak bir fedakârlık meclisin vucud hikmetini kendiliğinden bertarafeder. O zaman meclis şimdiki Rayiştah gibi alelade istişari bir heyetten başka bir şey olmaz. Fakat mebusların aynı rey ve mütalâayı meclis haricinde de beyan edebilmeleri, üzerinde hakkile durulacak mühim bir meseledir. Çünkü meclisde ameleyı tahrik eden veyahutta Kılerikalizim propağandası yapan bir mebus aynı noktai nazarı halk huzurunda da tekrar etmesi hatıra gelmiyen elim ve korkunç neticeler vücude getirebilir. Encümende meclise vaki olan teklif mahiyeti itibarile daha ağır ve şumullu idi. Teklifin aslı şu idi (Hiç bir mebus meclis dahilinde ve haricindeki rey vê mütalâasından dolâyı mesul olamaz). O zaman beynelmilel hemen umumiyetle kabul edilmiş olan prensibin dışında böyle bir kaide konulması, sultanların elinden hâkimiyet hakkını almış olan meclisin artık tam bir serbestiye mazhar olması endişesinden ileri gelmiştir. Mamafi ikinci Büyük Millet Meclisinde bu mesele muzakere edilirken yeni ortaya atılan fikre muhalif kuvvetli itirazlar dermeyan edilmiştir. İzmir mebusu Seyit bey [1] meclis dışında mebusun ifade ve beyanlarından mesul olmadığına dair başka memleketler kanunu esasisinde hiç bir kayıt olmadığını ve meclis dahilindeki beyanatın serbestisi ne kadar meşru ise meclis haricindeki beyanatın hiç

[1] Osmanlı meclisinde mebus ve aynı zamanda İttihadı Terekki gurubu reisi idi. Darulfünunda Fıkıh ve usulü Fıkıh Müderrisliğini büyük bir selâhiyetle uzun seneler tedris etmiştir.

bir mesuliyete maruz kalmamasıda okadar zarar getirebileceğini isbata şu kelimelerle ifade etmek istiyordu. (Malûmu ihsanınız ya ilmî kemali nezaketle, terbıye dairesinde ilim ve fenne ait bir mesele hakkında mütalâatını yürütür. Alimane, vakıfane ihtisası dairesinde yazı yazar bunda herkes müsavidir. Neden bunda mebus istisna olunuyor. Diğer bir zatta yazarsa onun mesul olmaması lâzımgelir. Aksi takdirde eğer o mebus o kalemi eline alup yazı yazan mebus halkı tahrik edecek tarzda bir takım mütalâat serdile makalat yazarsa nasıl mesul olmaz. Binaenaleyh şimdi bu maddenin fıkrai ulasındaki hariçte bir mebus alelitlak rey ve mütalâasından ne vecihle olursa olsun mesul olmıyacak denildiği halde eşhası saire neden mesul oluyor. Niçin bu ona veriliyor? Meclis dahilinde o imtiyaz ona verilir. Çünkü meclis dahilinde vazifei teşriiyesini ifa ediyor. Onun için millet bu hakkı ona vermiştir. Fakat ona git de gazete ile istediğin gibi ifadatta bulun dememiştir. Ve o hak ona verilmemiştir. O itibarla hariçte tahriki âmiz, ifsadı âmiz mütalâat ve makalât yazacak olursa mesul olması lazım gelir). Seyit beyden sonra Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi bey daha derli toplu bir ifade ile bu meseleyi kürsüden şöyle izah etmiştir. (Abdullah Azmi Bey Eskişehir: Efendim, maddei kanuniye iki hükmü haizdir. Birisi ademi mesuliyeti, diğeri de mesuliyetin tehirini. Birinci fıkra bir mebusun dahil ve hariçteki mütalâasından katiyen ademi mesuliyeti natık ve mutazammındır. Diğeri de mesuliyetlerin tehirini yani müddeti masuniyetini tahdit etmiş oluyor. Ademi mesuliyet meselesinde bir işten maksad ne ise hüküm ona göredir. Ademi mesuliyet niçindir? Çünkü bu kürsüde bir adam serbest söz söylemezse tabiî bihakkın milletin hâkimiyetini temsil edemez. Binaenaleyh serbest söz söylemek ancak bu kürsüye mahsustur. Dışarıya çıkıpda heyecanı amiz nutuklar iradile memlekati ihtilâle sürükleyebilir.)

Dersim Mebusu Feridun Fikri Seyit beyin meclisi yanlış istikamete sevk etmek istediğini masuniyetin fiili değil şahsî olduğunu kürsüde rey ve mütalâasını söyleyen bir mebus arkadaşın hakkında takibat yapabilmek için müddeiumuminin takdir hakkını kullanmasını söyledi. Feridun Fikri bu meseleye dair başka memleketlerdeki telekkilerden haberdar olmakla beraber memleketin de hususiyetini bilerek böyle ortalama bir teklifte bulunmuştu. Encümen mazbata muharriri ve reisi hariçteki kelimesinin tayini bidayette kabul etmişti. Kifayeti müzakere aleyhine açılan muzakerede Hakkı Tarıkın teklifi aynen kabul edildi. Hakkı Tarıkın teklifi ortalama bir teklif idi. Bu teklifin karakteristik noktası mebus meclisteki rey ve mütalâasının hariçte irad ve izharından dolâyı mesul olmıyacaktır. Şuhalde bu fikirin muhalif mefhumu eğer meclis haricinde mecliste irad

etmediği ve söylemediği bir sözü ifade edecek olursa o zaman hakkında takibat yapılır demektir.

Mamafi Mebus suçu icabettirecek bir şey söylemiş olsa bile yine takibat devre sonuna kalacaktır. Çünkü aşağıda uzun boylu izah edileceği veçhile suç sahibinin bu fiili teşkilât esasiye kanununun 12 inci ve 27 inci maddesile alâkalı olmadığı takdirde o zaman hakkındaki kanunî takibat devre sonuna kalır. Mamafi her iki maddeye de temas edilebilecek yazılar intişarı mümkündür. Şuhalde meclisde bu fıkra üzerinde cereyan eden uzun müzakerat maddenin şiddet ve kuvvetini çok tahdit etmiştir. Ancak meclis bu fıkrayı böyle kabul etmekle başka memleketlerin teşrii masuniyetine dair kabul ettikleri prensibin aksini tasvip etmiş sayılır. Çünkü Alman, Fransız ve İngiliz telekkilerine göre teşrii masuniyet mebusların şahıslarına ait bir imtiyaz değildir. Ancak teşrii hizmetlerini yapabilmek için kendilerine verilmiş bir haktır. Yani Bu istisnaî haktan mebusların istifade edebilmeleri suç telekki edilen fiillerin bu vazife ile yakından bir nisbet ve alâkası bulunması iktiza eder. Eğer encümenin getirdiği teklif mecliste kabul edilmiş olsaydı masuniyeti teşriiye temamile bir imtiyaz şeklinde tecelli edecekti. Mamafi bu şekille dahi az çok aynı vasfı muhafaza etmiştir.

2 — Gerek intihabtan evvel ve gerek sonra aleyhine cürüm isnat olunan bir mebusun maznunen isticvabı veya tevkifi veyahutta muhakemesinin icrası heyeti umumiye kararına bağlıdır.

Bu fıkra hemen bütün Avrupa teşkilâtı esasiyelerinde kabul edilmiş bir esastır. Hatta yukarıdada arz edildiği vechile İngilterede mahkûmiyetini geçirmekte olan bir adam meb'us olunca tahliye olunmuştur. Vaymar ve Fransız esas kanunlarında cürmü meş'hut gibi hususlar müstesna olmak şartile bu meseleyi heyet umumî heyetin kararına bağlamıştır. Eğer bir meb'us umumî heyetin kararile mahkemesinin ifasına lüzum görülmezse artık hiç bir müruru zaman hududuna tâbi olmaksızın dava bir daha takip edilmez. Veyahutta içtima sonuna bırakılır. Eski osmanlı kanunu esasisinde bir meb'us her hangi bir cürmü irtikâp ettiği vakıt müddei umumî hakkında tahkikata başlar. Bütün delillerini tesbit ettikten sonra evrak Adliye ve Sadarat makamları vasıtasile meclis riyasetine havale edilir. Meclis Reisi dosyayı ait olduğu şubeye gönderir. Şube bir tali encümen vasıtasile davayı tetkik ettirerek vardığı neticeyi heyeti umumiyeye takdim eder. Heyeti umumiyede de müzakere edildikten sonra ekse-

107

riyetle hakkında bir karar verilirdi. Gerek Fransada ve gerek bizde tetkike mevzu olan noktalar cürmün hiyaneti vataniye ve bir de şeref ve haysiyetini ihlâl edecek mahiyette olub olmadığı maznunun teşrîî faaliyetine mani olmak için davanın kasden açılıp açılmadığı cihetleri tetkik olunurdu. Profesör Joseph Barthelemy bu mesele etrafında meclise bu kadar geniş bir takdir hakkı verilmesinin doğru olamıyacağını ifade eder. Bu fikre Bonard meclisin takdiri işi artık teamül ile tesbit edilmiş haller olduğu için bunda korkulacak bir cihet olmadığını izah etmiştir. Döginin de meb'uslara istisnaî olarak verilen bu hak için meclisin geniş bir takdir ölçüsüne mâlik olması icap ettiği kanaatındadır.

Cümhuriyet teşkilâtı esasiyesi ayni prensibi kabul etti. Yalınız Encümenden meclise sunulan kanun lâyıhasında intihaptan evvel meb'usun işlemiş olduğu suçtan dolayı mahkûm olduğu cezayi devre sonuna talik ettiği halde intihaptan sonra irtikâp edilip te meclis kararile muhakemesi cereyan eden bir meb'usun mahkûmiyetini meb'usluk müddeti esnasında geçirmesi adalet ve nasafet kaidelerine muvafık olmadığını Mersin Meb'usu Besim Bey ifade etmiş ve buna dair verdiği takrir heyeti umumiyece kabul edilerek madde intihaptan evvel veya sonra şeklini almıştır. Şimdi heyeti umumiye kararile mahkemeye sevk edilen meb'us mahkûm olduktan sonra mahkûmiyeti eğer teşkilâtı esasiye kanununun 12 inci ve 27 inci maddelerindeki cürümlerden yani hükümetin emir ve müsadesi olmaksızın ecnebi resmî hizmetinde bulunduğu sirkat, sahtekârlık emniyeti sui'istimal hileli iflâs cürümlerinden birile mahkûm olduğu mahkeme kararile medenî haklarından iskat edildiği ve ecnebî tabiyeti iddiasında bulunduğu tahakkuk eyler ve Vatana hiyanet ve irtikâp töhmetlerinden birile ittiham edilirse sülüsanı ekseriyetle zaten meb'usluktan iskat edileceği için bu nevi suçlardan birile mahkûm olanların ceza müddetlerini artık devre sonuna bırakmağa tabiatile imkân kalmaz. Teşkilâtı esasiye kanununun meclise taallûk eden cihetlerini tatbik etmek için yapılan dahilî nizamnamede bunun için ayrıca bir bab ihzar edilmiştir. Teşrîî masuniyet meselesi teşkilâtı esasiyenin en şayanı ehemmiyet noktalarından olduğu için teşkilâtı esasiye kanununun 17 inci maddesinin 2 inci fıkrasındaki hükümleri tatbik için bunu bazı şekâl ve merasime tâbi tutmuştur.

ONYEDİNCİ BAP

Teşrîî Masuniyetin Kaldırılması Şekli

178 — Madde: Bir mebusun teşrîî masuniyetinin kaldırılması için

128

vukubulacak talepler mahkemeden Adliye Vekâletine tebliğ olunur. Adliye Vekâleti esbabı mucibeyi muhtevî bir tezkere ile mezkûr talebi Başvekâlet vasıtasile meclis riyasetine gönderir. Reis bu talebi teşkilâtı esasiye ve Adliye encümenlerinden mürekkep muhtelit bir encümene havale eyler. Encümen reisi kura ile beş azadan mürekkep bir ihzarı encümen tefrik eder.

Bu ihzari encümen gizli rey ile kendine bir reis ve birde mazbata muharrirliğini ifa edecek kâtip intihap eyler. Encümen bütün evrakı tetkik edip o mebusu dinler. Encümen şahit dinleyemez.

179 — uncu Madde: İhzarî ve muhtelit encümenler bir masuniyetin kaldırılması hakkında kendilerine muhavvel evrakı ençok bir ayda intaç eder.

Masuniyetin Kaldırılması Sebebleri

180 — Madde: Bir mebusa teşkilâtı esasiye kanununun 12 inci ve 27 inci maddelerinde mevzuu bahsolan memnu fiillerden biri isnat olunur. Ve ihzarî encümen tetkikat neticesinde buna kanaat hasıl ederse teşriî masuniyetin refi lûzumuna dair müdellel bir mazbata tanzim ve muhtelit encümene takdim eder. Eğer isnat olunan memnu fiil yukarıda zikredilen maddelerden sayılan nevilerden değilse ihzari encümen takibat ve muhakemenin devre sonuna taliki hakkında bir mazbata tanzim ve kezalik muhtelit encümene takdim eder.

Muhtelit encümen bu babda ikinci bir karar ittihaz eder.

O mebus isterse ihzari encümende, muhtalit encümende ve heyeti umumiyede kendini müdafaa eder. Ve yahutta bir arkadaşına ettirir. Heyeti umumiye bu hususta kararını verir.

180 — inci madde: Masuniyetin kaldırılması için bir mebusun kendi talebi kâfi gelir.

İşte teşriî masuniyetin kaldırılması için meclis dahili nizamnamesinde mevcut olan ahkâm bunlardan ibarettir. Buna nazaran bir mebusa atf ve isnat olunan cürmün teşkilâtı esasiye kanununun 12 inci ve 27 inci maddelerinde yazılı cürümlerden olup olmadığını tetkik için evrak muhtalit encümene havale edilecek ve muhtalit encümende bunu beş kişiden mürekep bir ihzari encümene tevdi eyleyecektir. İhzarî encümen mebusa izafe edilen suçu yalnız teşkilâtı esasiyenin 12 inci ve 27 inci maddeleri çerçivesi içinde mutalea eyleyecektir. Eğer suç bu çerçivenin içine girerse ozaman teşriî masuniyetin refi cihetine gidilecek ve olmadığı takdirde devre sonuna bırakılacaktır. Burada gerek ihzarî encümenin ve gerekse muhtalit encümenin vazifeleri bir nevi mahkeme usulüne tabidir. Vazifeleri bu iki maddenin

içine sıkıştırılmıştır. İhzari encümen ancak meseleyi bu noktadan tetkik etmekle mükellef olacaktır.

Benim fikrimce muhtelit encümende ayni suretle hareket etmeğe mecburdur. Muhterem mebus ve kıymetli hukukcu Refik İnce 180 inci maddede (muhtelit encümen bu babta bir karar ittihaz eder) fıkrasına istinat ederek encümenin ihzari encümenin vermiş olduğu karar ile kendini mukayyet kılmadığını bir mebusun teşrii masuni yetinin kaldırılması hakkında ihzarî encümen tarafından yapılan tetkikattan serbestçe kararını verebileceğini iddia etmiş ise de maddenin ruh ve manası bu tarzda bir tefsire imkân vermemektedir.

Senelerden beri mecliste devam edeğelen teamülât da bu suretledir.

1941 içtima senesi devresinde muhtelif meselelerden dolayı mebusların teşrii mesuniyetleri devre sonuna talik edildikçe sık sık meclis sıralarından itirazlar yükselmektedir. Bu ceryanın başında Refik İnce olduğu halde bir çok münakaşalar olmuş ve hatt Generalkâzim Karabekir de bu hususta bir takrir vermiş isede gerek encümen ve gerek meclis 20 senelik bir teamülü şimdiki halde değiştirmeğe lüzum görmemiştir. Şimdi Büyük Millet Meclisinde teamül şudur. Teşriî masuniyeti istenilen bir mebusun vaziyeti mezkûr iki maddeye temas etmediğine dair encümen mazbatası gelince onu meclis itirazsız devre sonuna talikini kabul eylemektedir. Acaba teşkilâtı esasiyenin 17 inci maddesinin hükümlerile dahili nizamnamenin 178 inci maddesi tam bir ahenk ve tenazur içindemidir? Teşkilâtı esasiye kanunumuzun 20/Nisan/1340 senesinde neşreylediği halde dahili nizamnamemiz 2/Mayıs/1927 tarihinde meriyet mevkiine girmiştir. Bu meselede teşkilâtı esasiye ile dahilî nizamname arasında bir tezat hissedilmekdedir. Çünkü teşkilâtı esasiye aleyhine isnat olunan bir cürümden dolayı mebusun maznun olarak istiçvabı veya tevkifi veyahutta muhakemesinin icrasını umumî heyetin kararına bağlamakla meclise geniş bir takdir hakkı verdiği halde dahilî nizamname, mebusluğun iskatine dair olan iki maddede tasrih edilen cürümlerden birine temas etmezse bütün suçları devre sonuna bırakıyor. Muhtelit ve ihzarî encümenin faaliyeti sırf bu bakımdan yapılıyor. Ve nizamnamenin 187 inci maddesi teşkilâtı esasiyede mevcut olmıyan yeni bir prensip ortaya atıyor. Halbuki nizamnamelerin kanuna aykırı olmaması ve kanunla daimî bir ahenk içinde bulunması hukukun esas prensipleridir. Hususile teşkilâtı esasiye gibi temel kanunun nizamnamesinde bu nokta her kanundan daha ziyade göz önünde tutulması icab eder. Eğer meclis iki pren-

sipten birine karar verecek olursa ya teşkilâtı esasiyeyi veyahutta nizamnamei dahiliyi tadil etmek mecburiyetindedir' Profesör Barthelemıy teşriî masuniyet meselesinde meclisin geniş takdir hakkının mahzurlu olduğunu ve Dode meselesinde bunun zararları göründüğünü söylemişti. Hakikaten bir mebusun kendisine izafe edilen bir suçtan dolayı mahkemeye tevdi edilip edilmemesinin takdiri işi eğer meclise bırakılacak olursa meselenin geniş bir sahada politikaya âlet olması ihtimal dahilindedir. Bunun bir çerçeve içine alınması bilhassa Demokrası rejminde henüz daha genç bir halde bulunan milletler için faydalı olabilir. Dahilî nizamnamenin encümende tetkik edilen ilk projesi tamamile başka yazılmış idi. Projenin metni şudur:

191 — Madde: Bir mebusun teşriî masuniyetinin kaldırılması için müddeiumumiliğin talebi olmak lâzımgelir. Bu talep müddeiumumilik canibinden esbabi mucibeyi muhtevî bir tezkere ile dosyası ile birlikte resen meclis riyasetine gönderilir.

Müddeiumumilik vukubulacak talebinde esbab mucibeyi mufassalan zikretmeli ve bütün dava dosyasını meclise gödermelidir. Reis, bu talebi kura ile bir şübeye havale eder. O mebus kuura isabet eden şubede ise bu kura hükümsüz olup bir daha kura çekilir. Keyfiyet zabıtnameye geçer. Ve levhaya derç edilir. Şube reisi kura ile beş kişiden mürekkep bir encümen teşkil eder. Bu encümen hafi rey ile kendine bir reis ve birde mazbata muharrirliğini ifa edecek kâtip intihabeder. Encümen bütün evrakı tetkik edip o mebusu dinler. Encümen şahit dinliyemez. (Kısmen teamülün tesbiti kısmen de hukuk mutiyatının icabatı üzerine yazılmıştır.)

Masuniyetin Kaldırılması Sebebleri

192 — Madde : Bir mebusa memnu fiil isnat olunuyorsa o mebusun teşriî masuniyetinin kaldırılmasında meclis müzakerelerinin işkâli. Bir inthap dairesinin mümessilden mahrumiyeti.

Tezvir ve desise görürse encümen muhakemenin intihap devresinin sonuna taliki hakkında bir mazbata tanzim eder. Ve şübeye verilir. Şube bu babta ikinci bir karar ittihaz eder. O mebus isterse şubede ve heyeti umumiyede kendini müdafaa eder veyahutta bir arkadaşına ettirir. Heyeti umumiye bu hususta kararını verir.

Şimdi burada bilhassa 192 inci madde de zikredilen hususlar göz önünde tutulacak olursa mebusların teşrii masuniyetlerinin kaldırılması asıl olup ancak bir intihap dairesinin mümessilden mahrumiyeti tezvir ve desise gibi fikir ve niyetlerle dava tasni edilmiş ise ozaman intihap devresinin sonuna taliki ciheti düşünülmüştür.

Encümenin müzakere edip Büyük Millet Meclisinin tasvibine arzettiği şekil ise bu tezin temamile aksinedir. Encümenin tezi (tahkikat) kelimesinin ilâvesile yukarıda dercedilen şekilde aynen meclis tarafından kabul edilmiştir. İlk defa encümene tevdi olunan bu proje teşkilâtı esasiye kanununun 17 inci maddesi ruhuna uygun olduğunu da ifade eylemek gerektir. Eğer bu tez kabul edilmiş olsaydı bu mesele etrafında başka memleketlerde mevcut olan hükümlerle bizim aramızda esaslı bir fark mevcut bulunmıyacaktı. Bunun ruhî saiklerini memleketin ozaman içinde bulunduğu inkilâp hareketlerine atfeylemek icabeder. Mamafi ilk projeden bir çok hususlarda istifade edilmişir. Ancak yeni nizamnamede artık şubeler kaldırılmış olduğu için 191 inci maddenin temamile başka bir şekilde yazılması zaruri olmuştur.

Nizamnamenin ihtiva ettiği müstakil hüküm, gerçi ağır cezayı davet edecek suçlara ait değidir. Bunlar zaten mebusluk sıfatını iskat eder. Yalnız nede olsa meclis dışında irtikâb edilen bir suçtan dolayı mebusun maznun sıfatile isticvap edilmemesi bütün vatandaşlar arasında mutlak surette hükümran olması iktiza eden müsavat zihniyetile telâfi kabul etmez bir haldir. Bununla beraber memlekette fikir hürriyetini inkişaf ettirebilmek ve politika şahsiyeti yaratabilmek için bizim ruhumuzdan doğmuş bize mahsus icapların mahsulü olan bugünkü şeklimizi bir müddet daha idame etmek memleketin yüksek menfeatlarındandır. Meşhur bir Fransız hukukcusunun dediği gibi Konstitüsion kitaplardan ziyade meclisin koridorlarında yaşar.

Bugünkü şekil artık 14 senelik bir teamül ile teşkilâtı esasiyemizin gayri mektup bir düsturu halini iktisap etmiştir. Demekki bize uymaktadır. Dünyanın en yüksek hukukî zihniyet ve prensiplerini içine alan Vaymar ve Avusturya kanunu esasileri işliyemeden öldüler gittiler. Aşağıdaki cedvelden de anlaşılacağı üzere bizde mebusların bütün bir devre esnasında işledikleri suçların büyük bir ekseriyetini gazetecilik suçu teşkil eder. İhtimalki Çekoslovaklar bu ciheti daha iyi gördükleri içindirki gazetecilik dolâyisile vâki olan bir suçtan dolâyı bir mebusun teşrii masuniyeti mevzuubahs olamaz şeklinde bir kayıt koymuşlardı.

Bu devrenin başladığı 3/Nisan/1939 dan 24/Haziran/1941 tarihine kadar gelen teşrîî masuniyet işlerinin nevi ve miktarları aşağıda gösterilmiştir :

14 — Matbuat kanununa muhalefet dolayısile gazeteci mebuslara ait suçlar.

12 — Memuriyet vazifesini ihmal.

1 — Türk parasının kıymetini korunma kanununa muhalif hareket.
2 — Tahkir.
2 — Mal beyanında bulunmamak.
1 — Dövmek.
1 — Resmî kayıt ve defderler üzerinde tahrifat yapmak.
3 — Bir mebus cinaî cürmü meşhut irtikap eylediği zaman mevcut muhakeme usullerine tevfikan bakkında derhal takibata başlanılır. Yalnız meclisi bundan derhal haberdar etmek iktiza eder. Bu her memlekette böyledir. Ve başka türlü olmasına ve tasavvur edilmesine de tabiatile imkân yotur.

4 — teşkilâtı esasiye kanunumuzun 17 inci maddesinin 4 üncü fıkrası şudur. (Bir mebusun intihabından evvel veya sonra aleyhinde sadır olmuş cezaî bir hükmün infazı mebusluk müddeinin hitamına kadar talik olunur.)

Bu hüküm yukarıda gördüğümüz gibi muhtelif memleketlerde ayrı ayrı usullere tâbi olmuştur. Vaktile İngilterede meclisin devam ettiği müddetce tevkif edilemez. Meclis müddetini ikmâlettiği veyahutta fesholunduğu vakit mebus kanunî ikametgâhına vasıl oluncaya kadar intizar eylerdi. Son zamanlarda 15 günden fazla yapılan tatillerde içtima sonuna talik edilen davalar harekete getirilmektedir.

Fransada içtima senesini takip eden tatil devresinde mebuslar hakkında takibat yapılır. Bazı memleketlerde ise meclis mebus hakkında takibata lüzum görmiyecek olursa o mesele artık devre sonuna talik olunur. Çünkü madde gayet sarih ve vazıhtır.

Son zamanlarda bizim mecliste mebusların teşrîî masuniyetine yapılan hücumların hemen hepsi bu noktaya tevcih edilmiştir. Fransada 1790 kanunu esasiyesine göre meclis bizim gibi daimî bir mahiyeti haizdi. Fakat son zamanların hukukî telâkkiyatina göre meclis ancak içtima halinde bir kuvvettir. Başka zaman mebusların hiç bir sıfat ve imtiyazı yoktur. Şu halde içtima dışında mebuslar hakkında kanunî takibat yapmak kadar makul ve mantıkî bir şey olamaz. Halbuki bu telâkkiyi bizim memleketimizde kabul etmenin hemen imkânı yoktur.

Türk İstiklâli Büyük Millet Meclisinin etrafında toplanan millet mümessillerinin fedakârlık ve gayretlerile yaratıldığı gibi ilk inkilâp hükümetinin adı (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti idi.) Denilebilirki Anadoluda teessüs eden Türkiye Cümhuriyeti Hükümeti Büyük Millet Meclisinden doğmuştur. Her kuvvetin menbaı ve milletin yegâne mümessili Büyük Millet Meclisidir. (Madde 24 teşkilâtı esasiye kanunu) Meclisin vasfı mümeyyizi dâimî olmaktır. Onun için

memleket dahilinde devir ve tetkikatta bulunmak ve murakabe vazifelerini ihzar etmek üzere altı aydan fazla faaliyetini tatil edemez. Bu vaziyet karşısında Fransadaki telâkkiye uyarak içtima senesi içinde mebuslar hakkında takibat yapılması bizim teşkilâtımızın bünyesine uygun değildir. Bununlaberaber işlenen suç bazan devreler takip ettiği cihetle takibinde mahzur görülmiyen ve meclisin prestejini rencide etmiyecek hususların devre dahilinde takibine imkân vermelidir. Bu da sadece dahili nizamnamenin tadilile mümkündür. Zaten bu fıkrada onu amirdir. Çünkü bir mebusun intihabından evvel veya sonra aleyhinde sadır olmuş cezaî bir hükmün infazı mebusluk müddetinin hitamına talik olunuyor. Halbuki dahili nizamname 12 inci ve 27 inci maddelerdeki suçlardan mâada bütün suçların takibini devre sonuna bırakıyor. Ohalde bir mebus hakkında muhakimden her hangi bir karar çıkamazki devre sonuna talik olunsun. Teşkilâtı esasiyenin amir olan bu hükmü ile nizamnamei dahilî prensipleri arasında bu noktada da yine bir tezat vardır.

5 — (Mebusluk müddeti esnasında mururu zaman ceryan etmez.) Yani mebusluk mururu zamânı kat eder. Benim kanaatimce bu mesele haylı tetkike değer bir mevzudur. Mururu zaman bilhassa cezaî meselelerde içtimaî vehamet ve heyecanın temamile zâil olması ve amme nizamının huzursuluğunu bertaraf etmek için vücude getirilmiş bir müessesedir. Şu halde devre sonuna bırakılan davaların ekserisi ağır cezayı müstelzim suçlardan olmadığına göre devre sonunda unutulup giden mevzuların tekrar canlandırılmasını ne bir içtimaî faide ve nede bir adalet esası vardır. Fransada mururu zaman meselesi nazarı itibare alınmıştır takibat içtima senesi sonunda olduğu için mururu zamanın büyük ehemmiyet ve kıymeti vardır. Madde müzakere edilirken tamamile başka bir zihniyet olmakla beraber bu noktayı Malatya mebusu Reşit Ağa gayet mantıkı bir tarzda itiraz etmişti. Eğer mebusluk müddeti uzun zaman devam edecek olursa hakkında takibatta yapılmıyacağı için 20 sene sonra mururu zaman harekete gelecek demektir. Her devrenin nihayetinde yeni intihap yapıldıktan sonra teşriî masuniyetlerin refi için eskiden vaki olan taleplerin yeniden yapılması iktiza eylerdi. Halbuki mecliste son kabul edilen teşkilâtı esasiye mazbatalarından birinde bu mesele kati bir hal tarzına iktiran etmiş bulunmaktadır. Yani bir devrede teşriî masuniyeti istenilen bir mebus tekrar mebus intihap edilirse hakkında verilen eski teşriî masuniyet kararının kendisinin yeni devrenin mebusu olmak sıfatile tekrarlanmasına lüzum yoktur.

İnzibatî cezalara gelince:

Mebusun meclis dahilinde dahilî nizamnameye uygun olmıyarak yapmış olduğu bir suçtan dolayı mebusluktan iskata kadar giden bir takım cezalar vardır. Fakat meclis haricinde inzibatî bir cezaya dûçar olan mebusun hakkında ne muamele yapılacağı sarih değildir. Böyle bir hal ancak gazeteci mebuslar hakkında tasavvur edilebilir.

Basın Birliği Haysiyet Divanınca gazeteci bir mebus bir takım cezalara çarpılabilir. Fakat bunlar bir hapis cezası olmadığı için mebusluk sıfatının burada mevzuubahs olamıyacağı tabiidir.

Bibliyografya

1 — Büyük millet meclisi zabıtları,
2 — Osmanlı kanunu esasisi
3 — Teşkilâtı esasiye kanunu
4 — Türkiye Büyük Millet Meclisi dahilî nizamnamesi teklifi,
5 — Teşriî masuniyet meselesi (teşkilâtı esasiye kanununun 17 inci maddesi üzerinde etüt, Profesör Ali Fuat)
6 — Traite des Lois privileges pracedur et usage du parlement Par Sir Tomas Erikson
7 — Elements de droit constitutionel français et compaire
8 — Traite de droit constitutionel (et. Esment) Lion de gint
9 — Alman ve Çekoslovakya kanunu esasileri
10 — Revu de droit publique.
11 — Droit politique electoral et constitutionel Engene Pure.

115

No: 25

Kriminoloji veya Cinaî Sosyoloji [1]

„La criminologie ou sociologie criminelle"

Yazan:
MEHMET ALİ SEBÜK
Temyiz Mahkemesi C. Baş Müddeiumumisi
Muavini

Kriminolojinin mevzuu;

Ceza kanunları ve alelumum ceza hukuku, kanunun ceza tehdidi altında bulundurduğu fiil ve hareketlere karşı koyar. Bir kanun hükmü ihlal edildiği zaman, fail bir müeyyide ile karşılaşır. O müeyyide, cezadır.

Uzun zamandanberi, kriminaliteye karşı yegâne mücadele vasıtasının, bu ceza müeyyidesinden ibaret olduğu zannedilmişti. Fakat 19 cu asır zarfında tecrübeye istinat eden metodun, sosyal ilimlere de tatbiki keyfiyeti, sosyolojik fiillerle beraber SUÇ ve SUÇLUNUN da tetkiki zaruretini intaç eyledi.

BU METOD'un tatbikatından:

I. Cinaî sosyoloji ve kriminolojinin ilk nüvelerinin belirmesi,

II. Suç ve suçlulara karşı idame edilen mücadele de, yeni ufukların açılması gibi iki mühim NETİCE hasıl oldu.

Filhakika. Auguste Comte, Claude Bernard ve Dr.Gall'in direktiflerinden ilham alan ve Turin üniversitesi adlî tıp profesörü Ceasare Lombroso, Roma üniversitesi ceza hukuku profesörü Enrico Ferri ve Hâkim Garofalo tarafından temsil edilen İtalyan pozitivist mektebi, suçların kanunlarını tebarüz ettirmek için, suçun sebep ve amillerini etüde koyuldu.

DAHİLÎ veya ANTHROPOLOGİK olan ve SUÇLUYA, onun TEŞEKKÜLATINA, BÜNYE ve TABİATINA bağlı bulunan bu sebep ve amillerin tetkiki işi, cinaî antropolojiye tevdi edili.

[1] Criminologine kelimesi ve o menş'eden çıkan diğer birçok kelimelerin tam muk›billerini bulmak müşkül olduğundan, biz hukuk lisanımıza yerleşmiş olan SUÇ ve SUÇLU tabirlerini kullanacağız.

116

Suçlu bir DEJENERE dir. Daima ve bazan da önüre geçilemiyecek bir surette tabiatı icabı, suç işlemiye mütemayildir. Mücrim tetkik edilirse, kendisinde STIGMATE lar müşahede edilir ve İTTİRATSIZLIKLAR görülür.

Bu gayritabiilikler, ya TEŞRİHÎ «korkunç ve sert bir bakış, küçük boy, alçak ve dar alın, çıkıntılı kaş teşekkülatı, ince dudaklar, kalın çene ve kulp şeklinde iri kulaklar. v.s.» ya BİOLOJİK «maddî ızdıraba karşı son derece hassas, Daltonizm, solaklık. v;s «yahut PSİKOLOJİK» manevî duygusuzluk, istikbali görememek, gurur.v.s. dir.

Bir de DOĞUŞ' ta canî tipi mevcuttur. Fakat bu doğuşta canî tipi fikri, bu gün hemen hemen terkedilmiştir. Onun yerine, ya esasta veya bilahare iktisap edilmiş temayüller saikasile teşekkül eden bır SUÇLU tipi, ikame edilmek istenilmektedir.

Suç sebeplerinden bazıları, mücrimin yaşadığı sosyal veya aile muhitine bağlı olduğundan, bunlara HARİCİ SEBEP denir. Bu harici sebep ve âmiller arasında şunlar tefrik edilebilir:

TABİÎ AMİLLER: Bunlar iklim ve avarız gibi şahsın, içinde yaşadığı fizik muhite bağlıdır. Meselâ şahıslara karşı vaki taaruzlar—öldürmek, namusa tecavüz — umumiyet itibarile soğuk memleketlerden ziyade sıcak iklimlerde daha sık müşahede edilmekdedir.

Sosyal AMİLLER: Bunlar şahsın, içinde yetişdiği ve neşvünüma bulduğu içtimaî muhite tâbidir. Meselâ büyük şehirlerdeki suçlar, taşrada işlenen suçlardan farklıdır. Bilhassa yankesicilik suçu en ziyade şehir ve kasabalarda ika edilir.

Suç sebeplerini yok etmek veya hiç olmazsa AZALTMAK, işte ceza kanunlarının tahakkuk ettirmesi icebeden TENKİLİ manzumenin mutemmimi, bu olmalıdır. Meselâ, alkolle mücadele, kanun bilgisinin yayılması, sokak ve matbuat serbestisinin fenalıklarını tebarüz ettirmek, işi program haline getirilmelidir.

Cemiyet için bir tehlike olan ŞUÇ aleyhindeki mücadelede, tıbda hastalık için «hygién» ve «thérapeutiphe» [2] ne ise ceza hukuku ve ceza mevzuatı için de kriminoloji ve cinaî sosyoloji odur. Daha açık bir tabirle, ceza hukuku ve ceza mevzuatı için kriminoloji, içtimaî bir „hygién" ve cinaî sosyoloji de bir «thérapeutique»dir.

Bu sahadaki çalışmalar:

İtalyan pozitivist mektebi, bir çok memleketlerde aksülameller

[2]. "Hygiéne„ Bir hastalığa mani olan bütün vasıtalar.
" THérapeutique„ bir hastalığı tedavi eden çareler.

117

vücude getirmişdir. Bununla beraber, kriminoloji sahasındaki fikirlerinin tesiri büyük olmuşdur. Bu mektep Fransa ve Belçikada«déterminisme»i ve suçlara karşı önleyici tetbirleri kombine eden neo — klasik mektebinin doğmasına sebep olmuşdur. Bu eklektizm, Fransada SALEİLLES, CUCHE, MORİN ve René GARRAUD tarafından temsil edilir. İtalyan mektebi aynı zamanda sosyolojik mektebe ve mücrimlerin aklî haleti ile meşgul olan tıbbın malûm şubesine yollar göstermişdir. Bu son mektebin mümessilleri de TARDE ve LAGASSAGNE'dır.

Ceza hukukuna bağlı ve KRİMİNALİSTİK namı altında ilimlerin doğumu bilavasıta olmakla beraber, tekâmülünü bu mektebe atfedebiliriz. İlmî ve fennî polis„POLİCE SCİENTİFİQUE", LOCAD, adlî tıp, daktiloskopoi ve antropometri(BERTİLLON) bu cümledendir.

Beynelmilel ceza hukuku Birliği; 1808 de Hollandalı HAMEL, Belçikalı PRİNS ve Alman VON LİSZT'in mesaisi ile, suça karşı mücadele etmek için tecrübevî metodun lüzumuna bilhassa işaret etti.

İspanyada SALDANA'nın çalışmaları, yeni bir kriminoloji ve cinaî antropolojinin tesisine doğru ilerlemekdedir. Bunun formülü cinaî bioloji olacakdır.

Rusyada İtalyan pozitivist mektebi, 1926 tarihli Sovyet kanununundan ilham almışdır. İtalyada FERRİ'nin riyaseti altında toplanan bir komisyon 1921 de tecrübe ettiği bir ceza kanunu projesi ile,pozitivist mektebin fikirlerini yüzde yüz tahakkuk ettirmek istiyordu. Fakat bu proje bilahare terkedildi. Ve 1930 tarihli yeni İtalyan ceza kanunu sadece pozitivist mektebin nazariyelerinden mülhem olmadı. Filhakika pozitivist mektebin fikirleri, başka zümreler tarafından temsil edilen temayüller le mücadele halindedir.

KRİMİNOLOJİ VE ALELUMUM CEZA HUKUKU TATBİKATINI ALÂKADAR EDEN MÜESSESELER:

FRANSADA:

Fransa, bu sahada yalnız nazarî çalışmalarla iktifa etmek istememiştir. Bunun için Üniversiteye merbut bir takım faydalı müesseseler vücude getirmişdir. Kriminolojinin tekâmülünü takip ve tatbikat sahasındaki tezahürülerini tesbit işi ile mükellef bu müesseseleri, üç kategoriye ayırabiliriz:

I) Ceza ilimleri sertifikası unvanı altındaki tahsil ve tatbikat müessesesi.

II) Kriminoloji enstitüleri.

III) Mukayeseli Hukuk enstitüleri.

I) Bu, daha ziyade ceza hukukunun çerçevesine dahil bütün

İLİMLERİ nazarî ve tatbikî karakter ve tezahürleri ile tetkik ve bu sahada ihtisas yapmak isteyen hâkim ve müddeiumumilerin işini kolaylaşdırmak vazifesile mükellefdir.

Cezayı alâkadar eden ilimlerde vuku bulan araşdırma ve ilerlemeleri takip eder. Bu araşdırmalar, tatbikat noktai nazarından da icra edilir. Bu müesseselerin Fransa ceza hukukundaki büyük hizmetleri, onların gittikçe tekâmüle doğru adım atmasını kolaylaşdırmışdır.

Bazı mühim vilayetlerin üniversiteleri içinde ve hukuk Fakültelrine bağlı olarak kurulmuş olan bu müesseselerin, en tipik nümunesi Lyon'daki ceza ilimleri sertifikasıdır.

LYON CEZA İLİMLERİ SERTİFİKASI TAHSİL MÜESSESESİ:

Bu müessese 7 şubat 1920 tarihli bir kararla ve René GARRAUD tarafından tesis edilmişdir. Müessesenin tedrisad mevzuları şunlardır:

1) Umumî ve hususî ceza hukuku,
2) Ceza mahkemeleri usulü,
3) Ceza hukuku tatbikatı,
4) Aklî tıb,
5) Adlî tıb,

Bu tedrisat, Hukuk Fakültesi dekanının riyaseti altında icra edilir. Ders vermek selâhiyeti, Hukuk ve tıp fakültesi profesörleriyle yüksek dereceli ve mütehassıs hâkimlere aittir.

Bu Profesörler, Üniversite meclisinin inhası ve hukuk fakültesinin muvafakati ile, Rektör tarafından tayin edilirler. Derslere devam edecek olanlar evvel emirde hukuk fakültesine kayıt edilirler. Tedris müddeti iki sömestreden ibarettir. Müessesenin sertifikası aşağıdaki derslerden verilecek imtihanda ibrazı ehliyetten sonra verilir:

1) Programa dahil derslerden herhangi biri, *memuar* olarak seçilir. Memuarın mevzuu talebe tarafından seçilir ve Profesörce tasdik edilir.

2) Yazılı memuarın (Mémoire) mevzuu haricinde kalan üç muhtelif dersden şifahi imtihan. İmtihan numarası sıfırla yirmi arasında tayin edilir. Yalnız yazılı memuardan en aşağı on numara alamayan talebe, şifahî imtihanlara girmek hakkını kaybeder.

İmtihan Jürisi, dört azadan mürekkepdir. Ve Hukuk veya Tıp Fakültesi Profesörlerinden birinin riyaseti altındadır. İmtihan devreleri senede iki defadır. Ve günleri Dekan tarafından tayin edilir. Üniversite Rektörü tarafından tevdi edilen sertifika, İmtiahan Jürisine dahil Profesörler ve dekan tarafından imza edilir.

Lyon Ceza İlimleri Sertifikasının beynelmilel şöhreti haiz olma-

sı ve Fransada mevcut bu kabil müesseselerin başında bulunması sebepleri ikidir:

1) Onun başında maruf ceza hukuku alimi René GARRAUD nun oğlu ve bu sahada babasının yerini selâhiyetle tutmuş olan Pierre GARRAUD nun bulunması ve Fakülte dekanı olmasıdır.

2) Parisden sonra en mükemmel bir fennî polis teşkilatının ve laboratuvarının Lyon' da kuruluşu ve onun başında maruf kriminalist profesör doktor LOCARD'ın bulunuşudur. Bu bakımdan müessese nazarî ve amelî cihetden ceza hukukundaki tahavvülat ve ilerlemeleri ve araştırmaları takip ve tetkik imkânını bulmakdadır.

II — Kriminoloji enstitüleri içinde en mükemmeli Parisde kukurulmuş olanıdır. 22 temmuz 1922 tarihli kararname ile ihdas edilen enstitü, tıp ve hukuk fakültelerinin ilmî nezareti altına konulmuşdu. Bu, cinayet hukuku, adlî tıp, fennî polis ve ceza tatbikatı ilimleri şubelerinden mürekkepdi. Bu teşkilat bir müddet çalışdıkdan sonra, 23 temmüz 1935 tarihli kararname ile lağv ve tecrübelerden alınan ilham üzerine 29 temmuz 1935 tarihinde yeniden tesis edildi. Bu yeni enstitü, münhasıran Hukuk fakültesinin nezaretine terk edildi. [3]

Yeni müessesenin statüsü şudur:

1. Enstitünün gayesi, ceza hukuku ve bununla alakası olan yardımcı ilimlerin tetkik ve tatbikatını tekâmül ettirmektir.

2. Enstitünün merkezi, hukuk fakültesindedir.

3. Enstitünün idaresi, bir müdür, bir müdür muavini ve bir meclise mevdudur. Bunların emrinde, lüzumu kadar kâtip ve memur bulunur. Müdür ve muavini, meclisin inhası ile fakülte dekanı tarafından 3 sene müddetle tayin edilir. Bunların tekrar intihapları caizdir. Hukuk fakültesi dekanının riyaseti altında çalışan meclis, ceza hukuku profesörleri, agreje ve doçentlerden terekküp eder.

4. Enstitü de verilecek kurların, konferansların ve amelî tetkik ve vazifelerin mevzu ve programı ve ders verecek profesörleri, hukuk fakültesinin de iştiraki ile her sene haziran ayı içinde toplanan meclis tarafından tayin ve tespit edilir. Profesörlerin arasında,

[3] Kriminoloji enstitüsünün müdürü hocamız, Donnedieu de vabres, ayni zamanda paris hukuk fakültesi ceza hukuku profesörüdür. Enstitüde de ayni dersi okutmaktadır. Bu sahadaki staj ve tetkikatımız sırasında, büyük muavenet ve müzaheretlerine mazhar olduğumuz, kriminalistlerden Dr. Profesör Sanié (Paris tespiti hüviyet servisi laboratuar şefi) ve Dr. Profesör Locard (Lyon polis laboratuarı şefi)in şuurlu teşriki mesaisi sayesinde enstitü, ameli tedrisatını büyük bir muvafakıyetle başarmaktadır.

yüksek dereceli ve mütehassıs hâkimlerin bulunmasına itina gösterilir. [4]

Bu içtimalarda, ders verenlerle idare elemanlarının ücreti ve mektep harçları tespit edilir. Müdür tarafından takdim olunan bütçe tetkik ve tasdik edilir.

Enstitü müdürü, meclis tarafından ittihaz olunan kararların icrasını temin eder. İdare meclisi tarafından tasdik edilen nizamî dersler, konferanslar ve amelî vazifelerden başka, müdür ve dekanın muvafakatı ile, üniversiteye bağlı olmıyan şahıslar tarafından verilecek temamlayıcı konferanslar ve çalışmalar da tertip olunur.

Enstitünün varidat menbaları şudur:

A. Her iki kısım sertifikanın istihsali için alınan kayt masrafı hasılatı, mesaî ve imtihan ücretleri.

B. Enstitüye verilmek üzere, fakülteye veya doğrudan doğruya verilen iane ve yapılan teberrular.

5. Enstitünün iki şübesi mevcuttur.

a) Ceza ilimleri şubesi

b) Ceza » tatbikatı şubesi

6. Kurları takip ve her iki şubeye kayt ve kabul edilebilmek için, en aşağı hukuk mezunu unvanını ve hukuka ehliyet sertifikasını haiz olmak lâzımdır. [5]

Hukuk mezunu ecnebiler de, dekanın müsaadesile bu derslere kabul edilebilirler. Dekanın müsaadesi için, mukaddem bir imtihanda mevzuu bahis olabilir. Muntazaman devam etmiyen talebe, kendilerine yapılan ilk ihtardan sonra, dekanın kararile, derslerin takibinden menedilebilirler.

8. CEZA ilimleri şübesinin tedrisat proğramı:

1. Umumî ceza hukuku,
2. Ceza usulü,
3. Hususî ceza hukuku
4. Kriminsloji ve ceza tatbikatı hakkında umumî malûmat.
5. Adlî ve aklî tıp.

Bu tedrisat müddeti 2 sömestrden ibarettir.

9. Ceza ilimleri tatbikatı şübesi:

1. Kriminoloji ve ceza tatbikatı —mufassal—

[4] Enstitünün ceza hukuku tatbikatı profesörü Temyiz Mahkemesi Baş Müddeiumumi Muavini B. Carriv'dir.

[5] Hukuk fakültesine bağlı olup, tamamile pratik tedrisatı yapan bir müessesedir. Noter kâtibi olmak istiyenler, bu tedrisatı takip ederler.

2. Umumî ceza ve ceza usulü.

3. Adlî ve aklî tıp

4. İlmî ve fennî polis — mufassal —

10. Her iki kısım sertifikası, kurlara, konferasnlara ve umumî münakaşalara muntazam devamın tesbitini müteakip ve namzetin ehliyetini tayin eden imtihandan sonra tevdi edilir.

11. Enstitünün emrine hukuk fakültesi tarafından tahsis edilen mahal, bu enstitünün mes'uliyeti altındadır.

12. Enstitü mensupları, hukuk fakültesine tatbik edilen bütün Polis ve disiplin kaidelerine tâbidirler. Konferans salonlarının açılıp kapanma saatlarına ait kaideler müşterektir.

13. Enstitünün malî işleri, fakülte muhasıbı tarafından tedvir edilir. Tediye emri dekan tarafından verilir.

Enstitünün faaliyet tarzı hakkında her sene birinci Kânun başında müdiriyet, rektör ve dekana birer rapor gönderir.

İmtihan programı:

Ceza ilimleri imtihan sualleri şu şartlar dahilinde tesbit edilir.

1. Ceza hukuku ve ceza usulüne ait bir mevzu üzerinde yazılı bir memuar. Mevzu, talebe tarafından tesbit ve profesörce tasdik edilir.

2. İmtihan jürisinin seçeceği ceza usulü veya ceza tatbikatı mevzuu üzerinde bir vazife. Bu vazife, hiç bir not almadan 3 saatte ikmal edilir.

3. Yine jürinin seçeceği, adlî ve aklî tıp mevzuu üzerinde bir vazife. aynı şartlara tâbidir.

4. Kur ve konferanslarda tedris edilen mevzular üzerinde bir imtihan. Nihayet namzet, yazılı memuar hakkında şifahî izahat vermeğe davet edilir sene zarfında namzedin yapacağı tahrirî vazifeler ve tevdi edeceği şifahî izahat da imtihan neticesi üzerinde müessirdir.

Ceza ilmeleri tatbikatı şübesi:

1. Kriminoloji mevzuu üzerinde bir memuar.

2. Jürinin seçeceği kriminoloji mevzuu üzerinde bir yazı.

3. Yine jürinin seçeceği ceza usulü veya adlî tıp mevzuu üzerinde bir yazı.

4. Kur ve konferanslarda tedris edilen mevzular üzerinde bir imtihan. diğer hususat, yukarıdaki şübenin aynıdır.

III. MUKAYESELİ HUKUK ENSTİTÜLERİ:

Bu enstitülerden burada bahsedişimizin sebebi, mevzuumuzla olan alakâlarından dolayı değildir. Çünkü, bu müessiselerin, doğrudan doğruya ve bilavasıta, mevzuumuzla bir irtibat noktası vardır denemez. Fakat, hukukumuzun namzet bulunduğu büyük inkişafta,

bu müessiselerin oynamak istidadında oldukları rol, bizi kendilerinden kısaca da olsa bahsa sevketmiştir.

LYON MUKAYESELİ HUKUK enstitüsü: [6]

Bu enstitü, 1921 seneside, ünivesiter statüsünü iktisap etmiştir. Fakat onun temelleri daha 1908 de atıldı. O tarihlerde içtimaî ilimleri mukayeseli tetkike tâbi tutmak arzusunu gösteren şark memleketlerine mensup talebeye, serbest bir çalışma imkânı verilmek üzere, böyle bir MERKEZ tesis edilmişti. Bu merkeze, « hukukî ve içtimaî tetkikler şark semineri» ünvanı verildi. Bilahare bu seminerlere, diğer talebe de rağbet gösterdi. Ve Garp hukukunun büyük harpten sonraki tehavvülatı da programa alındı. Bundan sonra garp hukukunun dahilî hareketlerinin tetkikine fazla ehemmiyet atfedildi.

Hukuk fakültesindeki beynelmilel mahiyeti haiz tedrisat ve hususile mukayeseli hukuk kürsüsündeki çalışmalarla, enstitünün mesaisi arasında bir ahenk vücude getirildi.

Çalışmalara, en aşağı bir sene iştirâkten sonra, bilhassa mukayeseli hukuka dair muvaffakiyetli bir imtihan geçiren talebeye, diploma tevdi edilir.

Enstitünün ilmî mahiyette iki büyük gaysi vardır:

I. Gerek şahsî çalışmalar gerek beynelmilel uzuvların mesailerine iştirâk suretile hukuk sahasındaki araştırmaların — içtimaî ve beynelmilel ilim — tekâmülüne yardım etmek.

II. Bu nevi araştırmalarda yeni heveskârlar ve istidatlar yetiştirmek ve bunların, tetkikat sonunda elde ettikleri müsbet neticeleri yaymak.

PARİS MUKAYESELİ HUKUK enstitüsü: [7]

---

[6] Bu müessisenin kuruluş ve idamesinde başlı başına amil olan profesör Lambert dir. Memleketimize gelen ve bazı konfıranslar veren profesör, Fransada, her vesile ile memleketimiz lehindeki dostluk tezahürlerinden geri kalmamışdır. Türk hukuku kurumunun delaleti ile halen, memleketimizle olan alâkasını muhafaza eden mumaileyh, üniversitedeki kürsüsünü oğluna terketmişdir. Bütün mesaisini şimdi, eseri olan enstitüye ve onun faaliyetine hasretmiştir.

[7] Paris mukayeseli hukuk enstitüsünün, memleketimiz hukuk hayatı ile olan ilk alâka ve münasebeti, Türk hukuk kurumunun hayırlı ve muvaffakiyetli bir teşebbüsü ile başlamıştır. Enstitü her sene, modern hukuka malik devletlerden birine ait bir eser neşretmeği, teamül haline getirmişti. Harpten evvel Türk Hukuk kurumunun muvaffak olmuş bir teşebbüsü sayesinde, bizim de hukukî inkılâbımızı ve hukukî hayatımızı salâhiyetle ifade eden bir eserimiz Fransızca olarak neşredildi.Bu ilk eserimiz, ecnebî memleketlerde, hukukumuz ve onun tatbikat neticeleri hakkında malûmat edinmek istiyenlere, faydalı bir rehber vazifesini gördü.

Avrupada bu eserin gördüğü rağbeti ve eski hukuk nizamımızdan kalma ve hâlâ zihinlerde mevcut telâkkilerin tashih edilmesi hususunda yaptığı hizmeti bizzat mahallinde müşahade etmek fırsatını bulduk.

123

Bu enstitünün üç mühim gayesi vardır:

I. Hukuk fakültesinde mukayeseli hukuka bağlanan bütün tedrisat arasında bir intizam ve ahenk tesis etmek.

II. Teori ve jürüspürdans bakımından memlekette, ecnebî kanunlarını yaymak ve fakülteye bu hususta yardım eylemek.

III. Aynı zamanda bir çalışma, ve araştırma, bir umumî dokümantasion ve bir de beynelmilel teşriki mesai merkezi kurmak.

Enstitü, yardımlarına mazhar olduğu beynelmilel şöhreti haiz elemanlarının gayreti sayesinde, programını salâhiyetle tahakkuk ettirmektedir.

Enstitü, kriminolojiye yardım ve kriminoloji enstitüsü ile teşriki mesai etmek yollarını da bulmuştur. Bittabi bu teşriki mesainin neticeleri pek hayırlı olmuştur. [8]

Belçikada:

Belçika, kriminoloji sahasında büyük hatveler atmış ve esaslı terekkiler kaydetmiştir.

Mazhar olduğu inkişafın hakikî mahiyetini anlamak için, bu husustaki müesseselerden birini tetkik etmek icap eder. Bu suretle, Fransa müesseselerile bir mukayese yapmak imkânı da hasıl olacaktır.

BELÇİKA KRİMİNOLOJİ MEKTEBİ ve İLMÎ POLİS enstitüsü:

Mektebin TESİSİ:

1913 senesinde Belçika adliye Vekili Comte Carton de Wiart, polisin ilmî seviyesini daha ziyade yüksetmek için, bir mektebin tesisini düşündü 1914 harbi, bu fikrin tahakkuk sahasına çıkmasına mani oldu. 1919 senesinde, Adliye Vekili Vendervelde, selefinin projesini tahakkuk ettirdi.

1921 de, kriminoloji ve fennî polis mektebi namile tesis edilen bu müessise, 1926 ssnesine kadar, maruf kriminalist Dr. De Rechter tarafından salahiyetle idare edildi. 1936 da Adliye Vekili M. Soudan

[8] Bu kollaborasionun tipik misali "ceza ilimleri ve mukayeseli ceza hukuku„ mecmuasıdır. Her iki enstitünün teşviki ve müşterek gayreti ile 1931 senesinde tesis edilmiştir. Mecmua, hukuk fakültesi ceza hukuku profesörlerinden Donnadieu de Vabres ve Louis Hugueney'in idaresi altında neşredilmektedir. Halihazır ceza hukukunun büyük mes'elelerini ve inkılâplarını derin bir tetkike tâbi tutmaktadır. Ayrıca günlük mevzuat ve içtihadları da ihmal etmez. Bundan başka, sırf tatbikat ve içtihadları alâkadar eden;

1. Umumî ceza hukuku. Profesör Magnol
2. Ceza hukuku (Hususî) „ de Varbes ve Hugueney
3. Ceza usulü ve tatbikatı Carriv
4. İdare hukuku „ A. Mossé

mektebi, kriminoloji ilminin yeni icab ve ihtiyaçlarına göre tanzim etmek icab, yeni statüler ihdas etti.

Mektebin KARAKTERİ :

Kriminoloji mektebi üniversiteye bağlı değildir. Bu Fransız krimonoloji mektebi ile ilk ayrılış noktasıdır. Mektep bizzat kendi kendini sevk ve idare etmektedir. Emniyeti umumiye müdüründen emir alır ve Adliye Vekâletine bağlı bir müessise halinde çalışmaktadır.

Mektebin İDARESİ :

Mekteb, Adliye Vekilinin riyaseti altında bulunan 12 kişilik bir meclis tarafından idare olunur. Bu meclisin azaları; emniyeti umumiye müdürü, istinaf müddeiumumisi, hâkimler, valiler ve belediye reislerinden mürekkebdir. Mektebin idaresinden, doğrudan doğruya Müdür mesuldur. [9]

Mektebin ve laboratuarların idaresi kendisine mevdudur. Fizik ve riyazi ilimlerden doctora yapmış olan bir laboratuar şefi de müdürün muavinidir.

Mektebin GAYESİ:

Ceza hukuku sahası içine dahil olan ilimlerin tatbikat şekillerini tedris eder. Demek ki, her şeyden evvel bir TATBİKAT mektebidir. Bu tedrisat iki kısımdın terekküp eder.

1. YÜKSEK kısım,
2. ORTA " ,

Yüksek kısım, hakimlere, avukatlara veya üniversite mezunu diğer elemanlara tahsis edilmiştir. Üniversite mezunu olmayıpta, kendi kendini yetiştirmiş olan talipler, büronun inhası ve Adliye Vekilinin müsaadesi ile kabul olunabilirler.

Mektebin kurları ÜNİVERSİTER kurlardır. Kendilerine çizilmiş olan yol ve izafe edilmiş mahiyet bakımından bunlar, üniversitelerin KRİMİNOLOJİ FAKÜLTELERİNdeki kurlarla hemahenk olarak çalışmazlar. Bilakis, bu iki nevi kur, biribirinin mesaisini tamamlayacak şekilde işlerini tanzim ederler.

Filhakika kriminoloji fakültelerindeki tedrisat, prensip ve umumî

Müddeiumumilik faaliyeti Profesör A. Jauffret tarafından muntazaman mevzuubahis edilmektedir. Ayrıca memleketin bilumum ceza hukuku otoriteleri ve bilhassa hâkimler, mecmuanın muharrirleri arasındadırlar. Mecmua. nalen de neşriyatına devam etmektedir.

[9] Mektebin şimdiki müdürü İhtiyat general M.R.Deguent'dır. Belçika kriminolojisi ve onu alakadar eden müesseselerle bizi temasa getiren ve bu hususta, hertürlü muavenet ve müzahereti esirgememek nezaketinde bulunan mumaileyh, Fransa kriminoloji muhitinde dahi pek iyi tanınmıştır. Fransa ve Belçika kriminoloji müesseselerini kollaborasionunda, bunun hissesi büyüktür.

125

mülâhazalara istinat eder. Halbuki mektep, pratik gösterileri, ceza ilimlerini ve ekspertizlerin bütün sahalarını alâkadar eden tatbikat ve müsbet vaziyetleri ihata eder.

Bu derecenin profesörleri, yüksek dereceli ve mütehassıs hâkimler, profesörler, eksper adlî tabipler ve eksper muhasebe teknisiyenleri arasından seçilir. Bunlar üç sene için tayin olunurlar. Bundan başka, mütehassıslar tarafından seri konferansları tertip edilir. Bu konfranslar hangi sahaya müteallik ise, o saha ve müessiseyi ziyaret suretile ve müşahadeye istinaden yapılır.

Yüksek derecenin dersleri iki sene devam eder. Bu kurlar, ceza tatbikatı, ceza usulü, adlî tıp, cinaî antropoloji, bakteioloji, sosyoloji aklî tıp, tekskoloji, adlî ve ilmî polis, balestik, maliye ve muhasebe tekniğini ihtiva ederler. Adlî teşkilatla uzaktan veya yakından alakadar olan içtimaî müesseseler hakkında da malûmat verilir. Muayyen müddet sonunda yüksek kısmı takip edenler imtihana tâbi tutulur. İmtihanı kazananlara, otoritelerin büyük kıymet verdiği, kriminoloji enstitüsünün diploması tevdi olunur.

2. — ORTA KISIM.

Bu kısım belediye polisi ve adlî polis memurlarına ve jandarma bölükleri efradına, komiser ve muavinlerine ve vekilin hususî müsaadesi ile kurları takip etmiş olan kimselere aitdir. Dersler umumiyetle pratiktir. Bu dersler ceza hukuku, ceza usulü, adlî teşkilat, cinaî antropoloji, adlî tıp, ilmî polis, tasvirî eşkal ve adlî tahkikat ve tekniğine mütedairdir. Ayrıca muhtelif konferanslar da verilir.

Nihayet bu tedrisat, fennî polis, teknik polis, « muhtelif parmak izlerinin tesbiti, bir cürüm mahallinin tetkiki, tasvirî eşkali verilen şahısların aranması, yol kazalarının araştırılması » kurlarını alâkalandıran büyük mikyasdaki tatbiki tecrübelerle itmam edilir. Dersleri verecek zevat hâkimler, profesörler ve eksper adlî tabipler arasından seçilir. Bu devrenin derslerini takibedenler imtihanda muaffak oldukları takdirde, kendilerine mektebin ehliyet sertifikası verilir.

Mektebe bağlı olarak bir müze ve bir de tercübe salonu mevcuttur. Müze, her suça müteallik alât ve edevatla doludur. Tercübe salonu, suçların takibini alâkadar eden meselelerin halline imkân verecek şekildedir.

LOBORATUVARLAR :

Mektep, sadece bir tedris uzvu değil, aynı zamanda tesbiti hüviyet usullerinin de tatbikat merkezidir. Laboratuvarlar münhasıran mikroskopi, mikrofotografi, galvanoplasti ve muhtelif ziyaların tatbikatı ile

meşguldur. Bu suretle yeniden teşkilatlandırılan mektep, halihazırda, cinaî ilimlerin tekamülüne ait ihtiyaçları ferah ferah karşılamaktadır. Her iki şube de, kalabalık bir dinleyici kütlesi tarafından takip edilmektedir.

Bize gelince:

Kriminoloji mevzuuna;

I. Hastalık demek olan suçları önlemek.

II. Suçların meydana çıkmasını müteakip onları tedavi etmek.

III. Ve nihayet tecziye sistem ve teşkilâtına istikamet vermek. unsurlarının dahil olduğunu yukarıda kısaca arzetmiştik.

Bizde, henüz bu mânada bir kriminoloji mefhumu tebellür etmemiştir. Bilhassa 1914 harbinin cemiyet hayatında yaptığı tahavvülâtın neticesi olarak bir çok milletler, ceza kanunlarını ya büsbütün değiştirdiler, yahut onları tekemmül ettirdiler. Ve şu suretle ceza adâletini muvaffak kılmak için yeni bir ceza felsefesini tesis etmek ve lüzumlu müesseseleri ona muvazi olarak vücuda getirmek ihtiyacını hissettiler. Çünkü ceza adâleti, yalnız kanun metinlerinden ve o metinlerin tatbikatından ibaret sayılmıyordu.

Bizde bu güne kadar kriminoloji mefhumunun ele alınmamış olmasının sebepleri üzerinde duracak değiliz. Bugünkü tedris programlarına nazaran, bu mefhumun, üniversite muhitinden doğmamış olmasına da hayret edilemez. Fakat artık onu halen bekleyen mevzular, müstakbel programı da sayılabilir.

Her milletin kendisine mahsus bir kriminoloji zihniyeti olmak gerektir. Çünkü o diğer bazı mefhumlar gibi milletler arasında müşterek ve değişmez bir varlık değildir. O daha ziyade muhite bağlıdır. Biz beynelmilel kriminolojinin mevzuları ile iktifa edemeyiz. Bununla beraber kendi kriminolojimizi kurmadan evvel, bu sahada şimdiye kadar vücuda getirilmiş olanları etüd ve sebkeden tecrübelerden istifade etmemiz lâzımdır.

Fikri, müessese ile birlikte tekemmül ettireceğiz. Yoksa sadece kriminoloji fikrinin doğup genişlemesini bekliyecek kadar boş vakitlere malik değiliz.

Hangi nev'i müesseselere ihtiyacımız vardır? Bunları kurmuş ve değişen ihtiyaçlara göre tekemmül ettirmiş olan milletlerin tecrübelerinden istifade suretile açık, olan mesafeyi çabuk kapatabiliriz.

Bizde yeni doğacak kriminoloji mefhumunu şimdiden bekleyen ve olgun hale gelen mes'eleler vardır. O mes'eleleri kriminoloji mevzuu çerçevesi içinde tasnif etmek icabeder. Kriminolojinin ilk mevzuu olan:

I — Hastalık demek olan suçları önlemek:

a) Suçları önlemiye yarıyacak ceza felsefemizin temellerini atmak,

b) Memleketimizde işlenen suçların nev'ilerini, mahiyetlerini ve nisbetlerini tesbit etmek.

c) Adlî istatistik teşkilâtı vücuda getirmek ve doğru rakamlar bulmak.

d) Çocuklarla, daha küçük yaşda iken cemiyet namına meşgul olmak.

e) Suçların tekevvününe âmil olan herşey üzerinde, devletin hayırkâr mürakabesini kurmak.

II — Suçların meydana çıkmalarını müteakip onları tedavi etmek:

a) Modern bir ceza islâh sistemi kurmak.

b) Bir fennî ve ilmî zabıta teşkilâtı vücuda getirmek.

c) Suçlu çocukların islâhına yarıyacak müesseseleri ve badehu bu husustaki kanunları meydana getirmek.

III — Tecziye sistem ve teşkilâtına istikamet vermek:

a) Memleket kanunlarını yaymak,

b) Bu kanunları şerh ve tefsir etmek,

c) Kendimize mahsus bir ceza infaz sistemi vücuda getirmek. Fakat kriminolojinin müstakbel mevzuunu tayin pek müşküldür. Ve bu tayın fazla bir şey ifade etmez. Kriminolojinin istinat edeceği müesseseleri meydana getirmek lâzımdır.

I — Adliye mesleğine intisabedenler, mevcut staj kanununa rağmen meslek icapları hakkında pek az malûmat sahibi olarak vazifeye gidiyorlar. Ceza sahasına intisabeden elemanlar için ünüversiteye merbut bir «ceza ilimleri sertifikası" tahsili derpiş edilebilir. Bu müessese bu günkü hukuk fakültelerinin veremediği meslekî ve amelî malûmatı temin edecek şekilde organize edilebilir.

II — Kriminoloji enstitüleri için, Belçika, Fransa ve diğer memleketlerin uzun tecrübe devrelerini gözden geçirmek kâfidir. Fakat bunları Fransada olduğu gibi Maarif Vekâletine değil, doğrudan doğruya Adliye Vekâletinin emrine vermek daha hayırlı olur. Çünkü bunların karekterleri, tatbikî ve amelidir. Bu karekterlerine uygun bir istikbal, ancak Adliye Vekâletinin sahası içinde mevzubahs olabilir. Belçika kriminoloji enstitüsünün muvaffak olmuş bir eser halinde tebarüz etmesi keyfiyetini, daha ziyade bu suretle izah mümkündür. Bu müessese, kurulmadan evvel Belçika adliyesi ve ilmî zabıtası mükemmel vasfına şayandı. Bu gün Belçika adliyesi ve ilmî zabıtası bu vasfa iki defa lâyiktir ve bu liyakatını, bu kabil müesseselerin muvaffakiyetli mesaisine borçludur.

III — Mukayeseli hukuk enstitülerine gelince: Üç mühim sebepten dolayi bu enstitülere ihtiyacımız mevcuttur;

1 — Muhtelif memleketlerden iktibas etmiş olduğumuz kanunlar arasındaki ahengi tesis ve onların mensup oldukları memleketlerdeki tatbikat şekillerini tebarüz ettirmek.

2 — sırası geldiği zaman, memleketimizin bünyesine uygun düşecek bir millî hukuk nizamının esas ve temelini vaz etmek.

3 — Memleketimizde halen mevcut ve ileride kurulacak hukukî müesseselerle, beynelmilel mümasilleri arasında bir irtibat tesis etmek.

Tecziye sistem ve teşkilâtına istikamet vermek vazifesinin de kriminolojiye ait oluşundan, müsbet neticeler istihsal edeceğiz. Bilhassa bu mes'eleyi ilk plâna almakla ceza adaletimizi ŞAHİTLERİN ELİNDEN kurtarmış olacağız.

Ceza adaletimizi şahitlerin elinden kurtarmak demek, bu gün teamül haline gelen T A L İ K devrine nihayet vermek ve adaletin en esaslı vasıflarından biri olan SÜR'ATA kavuşmak demektir.

Filhakika başka memleketlerde ceza davaları, fasılasız bir celsede hükme bağlanmaktadır. T A L İ K kelimesinin usul kanunlarında yeri olmadığı gibi, tatbikatta da tezahürüne rast gelinmez. Talik kelimesinin, bizim modern kanunlarımızda da yeri yoktur. Onu yakında TATBİKAT sahasından da uzaklaştıracağız.

O zaman, başka milletlerce çoktan terkedilmiş olan ŞAHADET delili de mevkiini modern ve ilmî isbat vasıtalarına terkedecektir.

Bu mazhariyete, hiç şüphesiz, kriminoloji müesseselerimizde yetiştirip modern ve fennî vasıtalarla teçhiz edeceğimiz adlî ve ilmî zabıtamız sayesinde ereceğiz.

Zira adlî zabıtamız, kendi sahasına dahil olan „SUÇLA MEŞGUL OLMAK" işini bihakkın başaracak ve HÂKİME, aslî vazifesi olan SUÇLU İLE MEŞGUL OLMAK yani, HÜKÜM VERMEK san'atını icraya maddeten imkân bırakacaktır.

129

No : 26

Adlî Sicil

Yazan: Erich Kelz

Alman Kriminoloji Kamusundan
Türkçeye çeviren
H. B.

1. E h e m m i y e t i. Alman adlî sicili bu gün esas itibarile dört vazife ifa etmektedir:

Başlıca vazifesi kriminoloji siyasetine müteallikdir: Ceza takip makamlarına suçlunun kriminel mazisi hakkında güvenilebilir malûmat vermek. Her ne kadar mücerret cezalandırılmış olmak keyfiyeti bir insanın değeri veya değersizliği hakkında mutlak ve elverişli bir ölçü değilsede, bilhassa mükerreren cezalandırılmış olmak halinde, şahsiyetin tayin ve takdiri hususunda ehemmiyetli bir belgedir. Ceza hukuku için tatbikatta iki bakımdan ehemmiyeti haizdir. Maznunun kusuru hususunda bir emare, hatta çok kere de ehemmiyetli bir emare olabilir. Bundan başka cezanın takdiri mes'elesinde de yalnız, bilfarz tekerrürde olduğu gibi, bir kere cezalandırılmış bulunmak keyfiyetine vazıı kanunun bir takım hususî neticeler bağlamış olduğu hallerde değil, sureti umumiyede mutlak bir ehemmiyeti vardır. Daha evvelce verilmiş olan cezaların nev'i ve mikdarı derdesti rüyet hadise ile birleşince suçlunun cinaî iradesinin ağırlığı hakkında daima bir fikir verir ki bu, bilhassa iradeye kıymet veren ceza hukuku sistemlerinde, cezanın tayininde müessir olur.

Adlî sicil arama müzekkeresine yarayacak malûmatı da ihtiva etmek suretile münhasıran zabıtaya taalluk eden talî bir vazife de görmektedir.

Kriminoloji siyaseti sahası haricinde, adlî sicil, umumî olarak devlet ve içtimaî siyaset menfaatlerine de hizmet eder; Devletin ve mahallî idarelerin ve pek çok âmme hükmî şahıslarının hemen hemen bütün yüksek uzuvlarına, ceza hukukunun tatbikile iştigal eden uzuvlara nazaran daha mahdut bir şekilde olmakla beraber, bir kimsenin vaktile cezalandırılmış olup olmadığı hususunda itimada şayan malûmat edinmek imkânını vermek suretile bütün umumî hayatın nezih ve temiz kalmasında ehemmiyetli surette âmil olur. Hususî müesseselerin menfaatlerine de, polisin vereceği hüsnühal tezkeresi yolu ile dolayısile faideli olur.

İrs ve ırk biyolojisi tetkikleri hususuna tahsis edilmek suretile de adlî sicile son zamanlarda, şüphesiz hiç küçük görülmemesi lâzımgelen, dördüncü bir vazife daha terettüp etmektedir.

2. T a r i h î t e k â m ü l ü: Adlî sicilin tekâmül tarihi, evvelce cezalandırılmış bulunmanın kriminoloji siyaseti bakımından olan ehemmiyetinin anlaşılmış olmasile başlar. Bu cihet idrâk edildikten sonradırki, ta eski zamanlarda, verilen cezalar hakkında önceleri tek tük ve iptidaî cedveller tutulmağa başlanmış ve bu sahada da Fransa ön ayak olmuştur. Eldeki mevcud malûmata göre bu neviden olan ilk cedvel 1760 senesinde Paris polis müdürlüğü tarafından, önceleri «Protokol sistemi» ne göre tanzim edilmiştirki, bu sistemde cezalar tarih sırasile, muayyen defterlere tescil edilmekte idi. Ancak 1883 senesinde «tek yaprak sistemi» ne geçilmiştir. 1850 senesinde adlî sicili (casier judiciaire) umumî olarak doğum yeri mahkeme kalemlerinde ve ecnebiler için de merkezî olarak adliye nezaretinde tesis olunmuştur.

Verilmiş olan cezaları tevhid edilmiş bir şekilde tescil teşebbüsleri Almanyada daha sonra başlar. Alman devletlerinin çuğunda bu hareket, polis makamlarının kendi bölgeleri dahilinde ikamet eden şahıslara ait mahkûmiyetlerini adlî makamların ihbarı üzerine toplamak teşebbüsünden ibaret kalmışdır. Bu kolleksiyonların kriminoloji siyaseti bakımından olan ehemmiyeti pek azdı.

Ancak Prusya adliye nezaretinin 12.IX.1838 tarihli talimatnamesile her mahkemede, o mahkeme tarafından sorguya çekilen şahıslar hakkında, maznunların isimlerinin hurufu heca sırasına göre kolleksiyonlar yapılması emredilmiştir. Federal devletin bütün ülkesine şamil bir adlî sicil tesisi teklifi de Prusyadan çıkmıştır. Buna nazaran Federal hükümetlerin bir anlaşmasile salâhiyetli adliye makamına Federal devlet tab'asından birinin bir cinayet veya cünhadan yahut ceza kanununun 361 inci maddesinin 1 — 3, 5 — 8 inci numaralarile yine 361 inci maddenin 4 üncü numarasında yazılı kabahatlardan dolayı 362 inci maddenin ağırlatıcı sebeplerine müsteniden mahkûm edildiği bütün hallerde mahkûmun tâbi olduğu devlet makamlarına, yani ikametgâhı veya doğum mahalli polis makamlarına, kabahatlarda ayrıca da son ikametgâh mahalli polis makamlarına malûmat vermek mükellefiyeti tahmil edilecekti. Bu teklif iptida Federal meclisin adliye encümeninden ileri geçememiş ve adliye encümeninin mümasil bir teklifinden ibaret kalmıştır (15.XII. 1873 tarihli karar). Bu teklif de bazı mahfillerce tereddütle karşılandığından bütün mes'ele tehir edilmiştir. 1877 senesinde federal meclis

131

tarafından yeniden ele alınmış, fakat bunu müteakip yeniden ve nihayet Reich adliye kanunları mer'iyet mevkiine girinceye kadar tehir edilmiştir. Müzakere tekrar başladığı zaman federal devletler arasındaki bir anlaşma ile tevhid edilmiş bir adlî sicil yaratmak fikri terk edilmiş ve Reich kanun esasisinin 7 inci maddesinin 2 inci numarasına tevfikan bir nizamname ısdarında karar kılınmıştır. Bu esnada ceza muhakemeleri usulü kanununun tatbikine dair kanunun Reichstag deki müzakereleri sırasında, her halde von Hamm'ın 1850 senesinde Fransada kabul edilmiş olan Casier judiriaire'e dair yazdığı broşürden mülhem olarak adlî sicilin, mahkûmun o anda tâbi olduğu devlet makamlarınca değil, doğduğu mahal bölgesi dahilinde tutulması fikri meydana çıktı (Von Schwarze ve von Puttkammer ismindeki mebusların teklifi; 158 inci celse, 3 üncü kısım sahife 113). Bu fikir, Prusya tarafından serdedilen itirazlara rağmen federal meclisin 16.VI.1882 tarihinde karar altına almış olduğu «Adlî siciller tesisi ve cezaî mahkûmiyetlerin karşılıklı olarak teatisi hakkındaki nizamname» ile kabul edildi 16.VI.1882 tarihli federal meclisi nizamnamesi, zamanla bir çok kereler tadil ve itmam edilmiş olmasına rağmen bu gün dahi Alman adlî sicil işlerinin temelini teşkil eder. Bu nizamname evvela Adlî siciller hakkında 16.V.1918 tarihli nizamname adı ile yeniden neşredilmiş, sonradan ilga edilerek yerine müteaddit tadillere uğradıktan sonra 8. III. 1926 da yeniden tanzim edilmiş ve nihayet son şeklini 17.II.1934 de almış olan 12.6.1926 tarihli Adlî sicil nizamnamesi ikame edilmiştir.

3. 17. 11. 1934 Tarihli nizamnameye göre adlî sicil.

a) Teşkilâtı. „Bir kimsenin adlî sicili doğum yerinin bulunduğu bölge dahilinde tutulur". Demek oluyorki bir çok ecnebî adlî sicillerine nazaran Alman adlî sicili merkezî bir sicil değildir. Adlî sicillerin hangi makamlar tarafından tutulacağı bu güne kadar landlar tarafından tayin edilmişti. Adlî sicilleri Amtsgericht (bidayet mahkemeleri) veya polis müdürlüklerince tutulmakda olan Bad ve Münih şehri müstesna, adlî sicilleri tutmak müddeiumumiliklere aid bir vazifedir. Doğum mahalleri Almanya dışında bulunan, şüpheli olan veya tesbit edilemeyen kimselerle hükmî şahıslar ve şahs birlikleri için adlî sicil Adliye nezaretinde tutulur. Adlî sicilin haricî manzarası bir kartotek şeklindedir.

Adlî sicil mahkemeler tarafından ceza hakkında verilen malûmatı ihtiva eden ve her biri için muayyen bir şekil çizilmiş olan münferit varakalardan mürekkeptir. Aynı şahsa aid müteaddit

kayıtlardan bir ceza cedveli teşkil olunur. Şu kadarki Almanya dışında verilen cezalar ayrı olarak hıfzolunur. Adlî siciller hurufu heca sırasına göre ve kadınlarda kızken taşıdıkları soy adına nisbet edilerek tanzim edilir.

b) Muhtevası. Alman adlî sicili her hangi bir şekilde haizi ehemmiyet olan mahkûmiyetlerin esas itibarile tam bir cedvelini ihtiva eder. Adlî sicil ceza ile tehdit edilen bir fiil dolayısile bir Alman mahkemesinin hükmü veya ceza emri ile yahut bir Alman idare makamının cezaî tasarrufile yahudda Maliye ceza hukukuna göre yapılan takibat neticesinde verilen bütün mahkûmiyetleri içine alır. Esas itibarile yalınız kabahatlardan dolayı verilen para cezaları istisna edilmişlerdir. Bununla beraber dilencilik, serserilik ve meslek suçlarından mütevellit mahkûmiyetler daima tescil olunurlar.

Almanya dahilindeki mahkûmiyetlerden başka memleket haricinde Almanlara veya Almanyada doğmuş olan veya ikametgâhları Almanyada bulunan ecnebilere aid mahkûmiyetler de sicile geçirilir. Bu gibi mahkûmiyetler hakkındaki tebliğler iadei mücrimin mukavelelerine veya anlaşmalara müsteniden teati olunurki bu gibi mukavele ve anlaşmalar hali hazırda Belçika, Hollanda, Avusturya, Polonya, İsvicre, Liechtenstein, İspanya, Çekoslovakya, Türkiye ve Paraguvay ile mevcuddur.

Adlî sicildeki kayıtlar mahkûmiyetin bütün muhtevasına, yani aslî ve fer'i cezalara para, cezaları yerine kaim olan hürüyeti tahdit edici cezalara, emniyet ve islâh tedbirlerine de şamildir. Mahkûmiyetten başka kriminoloji siyaseti bakımından ehemmiyetli olan diğer cihetlerin de kayıtları yapılır; meselâ: uzun müddetle hüriyeti tahdit eden cezaların infaz edildiği; tecrübe maksadile cezanın muayyen bir müddet için tecili, bu müddetin uzatılması ve tecrübe müddetinin kaldırılması; cezanın affı veya tahfifi; muhakemenin iadesi yolu ile mahkûmiyetin kaldırılması; beraat veya cezaî ehliyetin bulunmaması dolayısile takibin durdurulması; akıl hastalığı, akıl zayıflığı veya ayyaşlık dolayısile hacır; bir mahkûmun kriminolojik-biyolojik muayenesinin neticeleri; ecnebilerin hudud haricine çıkarılması; bir meslek veya san'atın icrasından memnuiyet.

Adlî sicilin diğer makamların, bilhassa ceza takip ve infaz makamlarının tecziye tedbirlerini takviye maksadile arama müzekkerelerine yarayacak malûmatı da ihtiva ettiğine yukarıda işaret etmiştik. Adlî sicil münderecatına göre kendilerine malûmat verilecek olan bütün makamların ve dairelerin yaptıkları talepler sicile işaret edilir. Buna mukabil ecnebi sicillerin aksine olarak, Alman adlî

sicili, o şahsın tarifi, parmak izleri ve fotografı gibi bir kimseyi tanımağa yarayacak belgeleri ihtiva etmez.

c) V a z i f e s i . Adlî sicile müsteniden verilecek malûmat zaman itibarile tahditlere tâbidir. Pek az tadillerle bugün dahi mer'i olan Adlî sicilden mahdud malûmat itası ve ceza kayıtlarının terkini hakkındaki 9. IV. 1920 tarihli kanun mucibince mahkûmiyetlerin çoğu hakkında muayyen seneler geçtikden sonra malûmat verme mükellefiyeti tahdide uğrar ve muayyen bir müddet daha geçtikden sonra da Adlî sicildeki kayıtlar büsbütün terkin edilir. [1] Bu imtiyazlardan kaideten ölüm ve ağır hapis mahkûmiyetlerile bir tedavi veya terbiye müessesesine yerleştirilmeği emniyet altında bulundurmağı veya kısırlaştırmayı ihtiva eden kararlar müstesnadır. Para cezalarile azamî haddî üç ay olan hüriyeti tahdit edici cezalarda beş senelik, diğerlerinde on senelik bir müddet geçtikden sonra sicil münderecatına müsteniden artık ancak mahdut malûmat verilebilir. Para ve hafif hapis cezalarile bir haftaya kadar olan hapis ve ağır hapis cazalarında ayrıca beş sene, diğer bütün cezalarda da ayrıca on senelik bir müddet daha geçincede sicildeki kayıt terkin olunur. Küçüklerde, yani on sekiz yaşından aşağı olanlarda beş senelik müddetler üç, ve on senelik müddetler altı seneye indirilir. Birden çok mahkûmiyetleri olan kimselerin makûmiyetlerden biri için olsa bile, bu imtiyaz ve haklardan istifade edebilmeleri, diğer bütün mahkûmiyetler hakkında da bu şartların tahakkuk etmiş olmasına bağlıdır. Bundan başka mahkûmiyet dolayısile kayıb edilen haklar ve ehliyet tekrar elde edilmedikce ve cezanın infazı tamamlanmadıkça ve adlî sicilde mahkûm aleyhinde bir arama müzekkeresi bulundukça muayyen müddetlerin inkizasına rağmen bu hak ve imtiyazlardan istifade mümkün değildir.

Bu tedbirlerden her biri, kanunî müddetlerin inkızası üzerine mahdut malûmat verilebilecek zamandan veya kayıtların terkininden evvel ve hatta kaideten bu hak ve imtiyazlardan istifade mümkün olmayan hallerde dahi, hususî idarî bir kararla ittihaz olunabilir.

Ceza kaydının terkini adlî sicilden uzaklaşıdırılmasile olur; çok kerre bütün yaprak yok edilir; müteaddit kayıtlardan bir kısmı he-

[1] Adlî sicil teşkilâtı bulunan bazı devletlerde bu gibi tahditler yoktur. Bilâkis bir kerre sicile dercedilen mahkûmiyetler mahkûmun ölümü veya cezasının affına kadar sicilde görünmektedir. Bu cezanın muayyen müddetler ve usullerle indirilmesini ve mahkûmun islâhhal ederek mahkûmiyetini icabettiren fena hallerinden tecrid edilmiş olarak cem'iyete iadesini istihdaf eden ceza infaz sistemimize de uygun değildir. Mütercim.

nüz terkin olunmıyacaksa, terkin olunabilen kısım okunmayacak hale getirilir.

Ceza takip makamlarına, yani mahkemelere, müddeiumumîliklere ve vergi işlerinde maliye makamlarına, mahdud malûmat itasına tâbi olanlar da dahil olduğu halde adlî sicile geçirilmiş olan bütün mahkûmiyetler hakkında her zaman izahat ve malûmat vermek, adlî sicilin asıl maksadında da uygundur.

Hiç bir kayıd ve tahdide tâbi olmaksızın adlî sicilden malûmat almak hakkı devletin en yüksek makamlarına, yani vekâletlere de tanınmıştır. Şu kadarki mahdud malûmata tâbi olan mahkûmiyetler bunlara da ancak sureti hususiyede ve ancak sarahaten talep etmiş olmaları halinde bildirilir. Yukarıda da zikretmiş olduğumuz gibi ceza takip makamlarından başka bir çok resmî makamlar ve hukuku âmme hükmî şahısları da, henüz mahdud malûmata tâbi olmayan mahkûmiyetler hakkında izahat isteyebilirler. Bu makam ve merciler adliye nazırının, aşağı yukarı 500 muhtelif makam ve merciin bir listesini ihtiva eder ve metni 27.VII.1939 tarihinde tadil edilmiş olan 1-11-1934 tarihli tamiminde tadat olunmuşlardır.

Yabancı devletlerin resmî makamlarına da adlî sicil münderecetı hakkında malûmat verilmektedir. Bu gibi malûmata hukukî mesned olarak aşağıki şekiller mevzubahis olmakdatır:

1. Alman devletinin yabancı devletlerle akdetmiş olduğu ve adlî sicil münderecatı hakkında umumî olarak karşılıklı malûmat teati edileceği saraheten kararlaştırılmış bulunan mukaveleler veya sair mukarrerat; bu gibi mukarrerat meselâ Çekoslovakya ve Polonya ile mevcuttur;

2. Ancak muayyen adlî sicillere müsteniden malûmat itası mükellefiyeti kabul edilmiş olan mukaveleler veya anlaşmalar; bunlar versay diktası mucibince Almanyadan alınmış olan arazide doğmuş bulunan şahıslar hakkında malûmat itası hususunda yapılan intikâl mukarreratıdır; bu gibi mukarrerat meselâ Belçika (Eupen Malmedy), Danimarka (şimalî Şlesivig), Fransa (Alsas Loren), Polonya (Pomerenlen ,Yukarı şilezya) ,Çekoslavakya (Hultschin arazisi) ile mevcuddur;

3. Ceza işlerinde karşılıklı adlî yardım kararlaştırılmış olan mukaveleler; burada akid taraflara, mukavelede sarahat bulunmamasına rağmen adlî sicil münderecatına dair malûmat verilmektedir. Meselâ Belçika, Brezilya, Bulgaristan, Fransa, Yunanistan, İtalya, Kolombiya Lüksemburg, Felemenk, Norveç, Paraguvay, İsveç, İspanya ve Tür-

kiye [2] ile olduğu gibi. (Malûmat itasını sarahaten derpiş eden adlî yardım mukaveleleri Avusturya [gümrük işlerinde adlî yardım hakkında 12. IV. 1930 tarihli mukavele] ve Çekoslavakya ile mevcuddur); Burada iadei mücrimin hukukî prensipleri icabı olarak bazı hudutlar çizilmiştir; meselâ kaideten adlî yardım cereyan etmeyen siyasî suçlarda adlî sicil münderecatına dair malûmat ta verilmez.

4. Mukavele veya sair mukarrerat ile muntazaman adlî sicil varakaları teatisi kararlaştırılmışsaki aramızda bu gibi anlaşmalar bulunan devletleri yukarıda saymışdık, usulen, yani sarih bir karar olmaksızın da adlî sicil münderecatı hakkında karşılıklı malûmat verilir; malûmat itası ekseriya soran devletin tab'alarına ve muayyen mahkûmiyetlere inhisar eder;

5. Bir taraftan Alman devleti ve diğer taraftan da Danziğ serbest şehri arasında sırf teamüle müsteniden karşılıklı olarak malûmat teati edilmektedir;

6. Bu hallerden safrınazar Adliye nazırı umumî olarak veya münferit ahvalde yabancı devletlerin resmî makamlarına adlî sicil münderecatı hakkında malûmat verilip verilmeyeceğini ve verileceekse, bunun şümulünü tayin eder.

Ecnebî devletlere aid makamlar hakkında tabiîdirki malûmat isteyebilmek hakkını haiz olanlarla olmayanlar arasında bir fark gözetilemez. Bu itibarla bu makamlara mahdut malûmat itasına tâbi mahkûmiyetler hakkında da malûmat verilir. Ancak bunlarda bu malûmatın Alman hükümlerine göre mahdut malûmat itası esasına tâbi oldukları tebarüz ettirilmek lâzımdır.

Hususî şahıslara adlî sicil münderecatı hakkında kaindeten hiç bir malûmat verilmez. Yalınız «Eğer polisten hüsnühal varakası alınamazsa veya malûmat edinilmesi hususunda sair haklı bir menfaatın mevcudiyeti serdedilirse» yani istisnaî bazı hallerde adlî sicil teşkilâtı müdürü bir hususî şahsa, adlî sicillin o şahsı alâkadar eden kısımları hakkında malûmat verilmesine müsaade edebilir.

Adlî sicille alâkalı bütün muamelelerin kanunen sarahaten tesbit edilmiş şekillere tâbi olarak cereyan etmekte olduğuna da burada işaret etmek lâzımdır. Adlî sicil nizamnamesi malûmat kabilinden bildirilecek ceza, (A) Almanya dışına çıkarma veya idarî makamlarca ittihaz olunacak diğer tasarruflar hakkında verilecek malûmat (B) cezanın infazı hususunda malûmat (C) islâh icin verilen tecrübe

[2] Almanya ile akdetmiş olduğumuz 3-Eylül -1930 tarihli iadei mücrimin muahadesinin 21. inci maddesinde adlî sicillere kaydolunan mahkûmiyetlerin karşılıklı olarak tebliğ olunacağı tasrih edilmiştir. Mütercim.

müddeti veya emniyet ve islâh tedbirleri ittihazı hakkında malûmat, (D) hususî aflara dair malûmat, (E) adlî sicil münderecatı hakkında malûmat verilmesi ve adlî sicilin bir hülâsasının verilmesi hususundaki talepler, (F) ile arama müzekkereleri (G) hakkında ve her biri için ayrı ve şekli muayyen olan bir yaprak tutulmasını derpiş etmektedir. Bu yaprakların bazıları haricen renklerinden tanılabilirler.

4. Yabancı devletlerin adlî sicilleri. (Müteakip izahat bilhassa, Adliye nezaretinin emrile Gieessenli Profesör Mittermaier tarafından ecnebî adlî sicil hukuku hakkında mukayeseli olarak hazırlanıp neşredilmemiş olan etütden, muharririn ve Adliye nezaretinin muvafaktlarile alınmıştır.) Bu gün hemen bütün medenî devletler, verilmiş olan cezaların tescili için tesisata maliktirler; bunların hepsine «adlî sicil» demek yanıltabilir; çünkü ancak pek azları Alman adlî sicili ile mukayese olunabilirler.

Bu gibi tesisat:

Hususî ve müstakil bir kanunla: Bulgaristan, Fransa, İsveç, Cenevre, ve Zurih;

Hususî kanunî hükümlere veya bahşolunan salâhiyetlere müstenid birer nizamname ile: Belçika, Peru, Şili, İtalya, Yoğoslavya, Polonya, İspanya, Macaristan;

Almanya da olduğu gibi yalınız bir nizamname ile: Danimarka, Danziğ, Fillandiya, Yunanistan, Hollanda, Lüksenburg, Norveç, Avusturya, Portekiz, İsviçre kantonlarının çoğu, Çekoslavakya ve Türkiye [3]

Kanunî hiç bir sarahat bulunmaksızın: Avusturalya, Estonya, Büyük Britanya, Şimalî Amerika; tarafından kabul edilmiştir.

Birezilya, Letonya, Litvanya, Romanya, ve Rusya, da bu gibi tesisat ya hiç yoktur veyahut son derecede noksandır.

Danzig serbest şehri ile eskiden Almanya ve Avusturya'ya aid olup Polonya'ya terk edilmiş olan arazideki siciller Alman adlî sicili ile tam bir mutabakat arzetmektedir; bunlardan başka Bulgaristan'da 1928 senesindenberi Almanya'nınki gibi bir adlî sicile maliktir.

Diğer yabancı memleketlerin teşkilatı Alman adlî sicilinden az veya çok ayrılır. Elan defter şeklinde sicile malik olan Danimar-

[3] 25. 4.333 tarihli ve 2875 N. lu takvimi vakayide neşredilmiş olan sicili adlî nizamnamesi Bu nizamname maalesef bu güne kadar mühmel kalmıştır. Nizamnamenin 6 ıncı maddesine göre adlî siciller umuru cezaiye müdürlüğü tarafından tasnif ve hıfzolunacaktır. 14. üncü maddesi mucibince de sicili adlî varakaları affı umumî, müteallik olduğu eşhasın vefatı veya seksen yaşını tecavüz etmesi veya isimde yanlışlık gibi hallerde iptal olunması kabul edilmiştir (1. numaralı nota müracaat:) Mütercim

ka ve Lüksenburg müstesna, münferit yaprak sistemi kabul edilmiş olması dolayısile yalınız haricî şekil itibarile bir mutabakat mevcuttur.

Esaslı ayrılıklar tesisatın aslî mahiyetlerinin farklı olmasından ileri gelmektedir. Yabancı devletlerdeki tesisatın çoğu yavaş yavaş polis cedvellerinden tekemmül etmiş veyahut bilhassa sırf zabıta işlerine hizmet etmektedir. Meselâ bütün İngiliz ve Şimalî Amerika hukukunda, kezalik sicillerin polis marifetile tutulmakta olduğu Avusturya ve Birezilya'da böyledir. Daha ziyade polisce ehemmiyeti haiz hususların tescil edilmesi itibarile bilhassa sicil münderecatı bakımından da ayrılıklar mevcuttur.

Meselâ İngilterede 11. VIII. 1869 den beri Londrada Newscotland Yard de adlî sicil dairesinde (Criminal Record Office,) yani polis nezdinde bir merkezî sicil tutulmaktadır; 1901 senesinden beri buna hususî bir parmak izi bürosu da bağlıdır. Bu daire müseccel suçluların ceza müesseselerinde çekilen fotografларını da toplamaktadır. Bu tesisatın hassatan zabıta mahiyetini haiz oluşu alâkadar olduğu hükümlerin şumulünden de anlaşılmaktadır. Yalınız ağır hapis (Penai servitude) mahkûmiyetlerile muayyen bazı cünhalardan dolayı olan mahkûmiyetler tescil edilmektedir ki bunlardan da bilhassa:

Umumhane işletmek, erkekler arasında gayri tabiî mukarenet, yedinde hırsızlık alât ve edevatı bulundurmak, müstehcen neşriyat tedarik, etmek racılık, tehlikeli şekilde serserilik şayanı dikkattır.

Merkezî siciller İngiltereden başka Arjantin, Avustralya, Belçika, Şili, korsika, Danzik, Finlandiya, Lüksenburg, Şimalî Amerika, Norveç, Avusturya, Polonya, İsveç ve İsviçre (federesyon ve bazı kantonlar) de mevcuttur.

Almanyada olduğu gibi mahallî siciller Danimarka, Fransa, Yunanistan, İtalya, Felemenk, Portekiz, İsviçre kantonlarında ve Çekoslovakyada vardır. Fakat bu devletlerde dahi yabancılarla yabancı memleketlerde yahut malûm olmayan yerlerde doğmuş bulunanlar hakkındaki siciller merkezileştirilmiştir.

Bazı memleketler mahallî sicillerin yanıbaşında bir de merkezî sicil tutmaktadırlar; meselâ Finlandya, Portekiz ve İtalya. İtalyadaki adlî sicil teşkilâtı bilhasssa calibi dikkattir. Orada önce 6. XII. 1867 tarihli bir kararname ile doğum mahalli ceza mahkemelarinde bir adlî sicil (casellario giudiziale) ve yalınız yabancı memleketlerde doğmuş olanlar için adliye nezaretinde bir çasellario centrale tesis olunmuştur. Bu merkezî sicil 1902 senesinde Romadaki Tribünal'e raptedilmiş ve buna aynızamanda, zamanla gittikçe tekemmül et-

miş olan bir vazife de tevdi olunmuştur. Bu merkezî sicile mahallî sicil memurluklarından adlî sicil varakalarından birer nüsha gönderilir, mahallî memurlukların idare ve nezareti buna aittir; yabancı devletlerden gelen adlî sicil varakalarını toplar ve tevzi eder; mahallî memurlukların mümanaatı halinde adlî sicil varakalarını bizzat gönderir; sicillerin ziyaa uğradığı yerlerde yeniden ihyasına çalışır ve nihayet kriminoloji istatistiklerine esas teşkil eder. Mahallî sicillerle merkezî sicil den başka ilmî Polis Enstitüsünde tehlikeli suçlular hakkında hususî bir sicil daha tutulurki bu sicil aynı zamanda parmak izleri ve fotoğraflar da ihtiva eder.

İngiltere ve İtalyada olduğu gibi Arjantin, Avustralya, Berezilya, Şili, Şimali Amerika, Portekiz, İsviçre, (federasyon) ve Macaristanda da adlî sicil ile birlikte parmak izi ve fotoğraf kolleksiyonları da mevcuttur.

Yabancı devletlerin adlî sicil teşkilâtı hakkında bundan fazla izahat vermeye bu makalenin hacmi müsait değildir. Yalınız bazı ecnebî devletlerin bazı fail grupları için hususî siciller tuttuğunuda zikretmek faideli olur. Meselâ küçükler için (Arjantin, Avustralya [Vihtoria], Belçika, Fransa, Portekiz), çingeneler için (Çekoslavakya).

132

No: 27

İştirak halinde tasarruf olunan bir mal hissesinin haczi ve paraya çevrilmesi

Yazan:
İstanbul İcra muavin
hâkimi Dr. Amil ARTUS

İcra ve iflâs kanunumuzun taksim edilmemiş bir miras, bir şirket veya iştirak halinde tasarruf olunan bir mal hissesinin haciz ve satışından bahseden 94, 121 ve 122 inci maddelerindeki hükümler umumî mahiyettedir. Bu hükümleri tavzih eden bir talimatnameye malik değiliz. Bu yüzden tatbikatta sıkıntı çekilmektedir. Halbuki İsviçrede bu hususta Federal mahkeme tarafından 17 Kânunusani 1923 tarihinde neşredilmiş bir talimatname mecuttur.

Biz bu yazımızda bu talimatnameyi ve Federal mahkeme kararlarını ve İsviçrede bu mevzu üzerinde yazılmış yazıları kanunumuzun hükümlerile karşılaştırarak iştirak halinde tasarruf olunan bir mal hissesinin nasıl haczolunabileceğini ve nasıl satılacağını izaha çalışdık.

1. — Bu yazımızda icra ve iflâs kanunumuzun muaddel 94, 121 ve 122 inci maddelerinde iştirak halinde tasarruf olunan malların haciz ve satışından bahseden hükümleri tahlil ve izaha çalışacağız. Mehazimiz olan İsviçre İcra ve iflâs kanunu iştirak halinde tasarruf olunan bir mal hissesinin haciz ve satışına 104, 132, ve mükerrer 132. inci maddelerini tahsis etmiştir. Fakat bu maddelerde mevcut hükümler umumî mahiyette olduğundan tatbikatta icra dairelerinin ve merci hâkimlerinin uğradıkları müşkülâta nihayet vermek maksadile İsviçre federal mahkemesi tarafından 17 Kânunusani 1923 tarihinde iştirak halinde tasarruf olunan bir mal hissesinin haczi ve paraya çevrilmesi hakkında bir talimatname neşredilmiştir. [1] Bu talimatname 16 maddeden ibarettir. Yedi maddesi haczin nasıl yapılacağından, diğer maddeleri satışın ne tarzda icra olunacağından bahseder. Gerek 2004 numaralı icra ve iflâs kanunumuzda gerekse

[1]. Ordonnance du Tribunal fédéral concernant la saisie et la réalisation de parts de communautés. (du 17 Janvier 1923)

3890 numaralı kanunla yapılan tadilattan sonra iştirak halinde tasarruf edilen dir mal hissesinin satışına dair kanunumuzun 94. üncü 121 ve 122 inci maddelerinde hükümler mevcut bulunduğu halde gayet tâbiî olarak umumî mahiyette ve tatbikat için müphem olan bu hükümleri İsviçrede olduğu gibi memleketimizde de icra daireleri ve icra hâkimleri için tavzih eder mahiyette bir nizamname veya talimatname neşrolunmamıştır. Halbuki kanunumuzun 121 inci maddesinin ikinci fıkrası hükmüne göre iştirak halinde tasarruf olunan bir mal hissesinin satışı talep olununca icra memuru satışın nasıl yapılacağını icra hâkiminden sorar. İcra merci hâkiminin böyle bir suale ne tarzda bir cevap verebileceği hakkında kanunumuzda kâfi malûmat mevcut dedeğildir. Halbuki muhtelif ihtimallere göre icra hâkiminin muhtelif emirler ve kararlar vermesi mümkündür.

Fakat bu emir ve kararlar hakkında icra merci hâkimlerini tenvir edecek bir menbea malik değilliz.

Kanunumuzun 94 uncu maddesi de iştirak halinde mülkiyet hisselerinin haczinden bahsettiği halde bu gibi malların haczinin nasıl yapılacağı hakkında hiç bir sarahatı ihtiva etmemektedir. İsviçre icra ve iflâs kanununda da vaziyet ayni olduğu için 1923 tarihinde yukarıda bahsettiğimiz talimatname neşrolunmuş ve icra dairelerile icra mercileri bu müşkül vaziyetten kurtarılmışlardır.

Bu yazımızda biz sözü geçen talimatnameyi ve İsviçre federal mahkemesinin bu mevzua müteallik kararlarını ve İsviçrede bu mev zu üzerinde yazılmış yazı ve izahları göz önünde bulundurarak icra dairelerimizle icra merci hâkimlerimize müfit olur ümidile bu mevzuu aydınlatmaya çalışacağız.

II. — Kanunumuzun 94 üncü maddesinin dirinci fıkrasında: «bir intifa hakkı veya taksim edilmemiş bir miras veya şirket yahut iştirak halinde tasarruf edilen bir mal hissesi haczedilirse icra dairesi ikâmetgâhları malûm olan alâkadar üçüncü şahıslara haber verir.» Denmektedir. Satıştan bahseden 121 inci madde de ise: «Bir intifa hakkı veya taksim edilmemiş bir miras veya şirket yahut iştirak halinde tasarruf olunan bir mal hissesi gibi yukarıki maddelerde gösterilmeyen başka nevi malların satılması lâzımgelirse...„ denilmiştir. Görülüyor ki her iki madde de (iştirak halinde tasarruf olunan bir mal hissesi) tabiri kullanılmıştır. İştirak halinde mülkiyete ait haciz ve satış için hususî hükümler kabul olunmasının sebeplerini anlayabilmek için evvelâ iştirak halinde mülkiyetin hususiyetlerini görmek bil'ahara hacız ve satıştan bahsetmek daha münasip olur kanaatındayız.

III. Malumdurki bir hak mevzuunun üzerine mütaddit kimselerin

mülkiyet hakkının taalluk etmesine (Müçtemi mülkiyet) nami verilir. Müçtemi mülkiyetin iki şekli vardır:

A. Müşterek mülkiyet

B. İştirak halinde mülkiyet.

A. — Müşterek mülkiyet: (La corporriété) Maddî surette taksim edilmemiş olmakla beraber kabili devir ve ferağ hisselerden mürekkep bir mal üzerinde müteaddit kimselerin mülkiyet hakkına malik olmalarıdır. Ekseriya 3/4,2/9 gibi adî kesirler halinde gösterilen hisselerin (les quotes — parts) müstakillen satılması, hibesi,devrü feraği mümkündür. Burada hisse müstakil bir mal gibi satılır,rehnedilir ve icabında haczedilebilir. Buna mukabil, müşterek maliklerden her biri kendi hissesini müstakillen kiraya veremez, çünkü müşterek mülk maddeten taksim edilmediği için hisselerde maddeten muayyen ve müfrez değildir. Müşterek maliklerden herbiri kendi hissesini üçüncü bir şahsa devredebilir dedik, fakat bir yabancının hissedarlar arasına girmesi diğer maliklerin hoşuna gitmeyebilir. Buna çare olmak üzere, gayri menkûller hakkında, hissedarlara kanunî şuf'a hakkı tanınmıştır. [1] İkinci bir tedbir de taksimi isteyebilmek hakkıdır. Hissedarların müşterek idare ve işletme hususunda anlaşmalarına imkân kalmayınca keza taksimi istemekten başka çareleri kalmaz. Kaide olarak herzaman taksim istenebilir, yalnız üç halde taksim talep olunamaz:

1. Hukukî bir tasarruf mücibince şüyuu idame mükellefiyeti varsa. (bu suretle taksim 10 seneden fazla bir müddet için bertaraf edilemez)

2. Müşterek mülkün devamlı bir maksada tahsisi dolayisile şüyuu idame mükellefiyeti varsa

3. Şayet taksim fiyatların gayet düşük olması hasebile hissedarlar için bir yıkım olacak ise

B. İştirak halinde mülkiyet: (La propriété commune) Müteaddit kimselerin kabili devir ve ferağ hisseleri tayin edilmeksizin bir mal üzerinde mülkiyet hakkına malik olmalarıdır. Burada müşterek mülkiyette olduğu gibi müstakil bir mal mahiyetinde hisseler mevcut olmadığı için maliklerin hisselerinin haczı mümkün değildir. Onların ancak iştirakı hitamında tasfiyeyi müteakip geriye kalacak meblağ üzerinde hakları mevcuttur; binnetice yalnız bu tasfiye bakayası üzerindeki hakkın haczi veya bevrü temliki mümkündür. [2] İştirak halinde mülkiyette maliklerden herbirinin hakkı hak mevzuunun

[1] Wieland mad. 682

[2] Wieland mad. 652,653,654

hey'eti mecmuasına sari ve şamildir. Müşterek malikler ancak ittifak ile verecekleri kararlarla müşterek şeyde tasarruf ederler. Kanun veya mukavele mücibince içlerinden birinin hepsine birden vekil tayin edilmiş olması hali ittifak prensibinin müstesnasını teşkil eder.

Maliklerin tasfiya bakayası üzerindeki haklarının haczi mümkündür demiştik. Tasfiye nedir? Tasfiye kaideten şu muameleleri ihtiva eder:

1 — Hak mevzuunun paraya çevrilmesi

2 — İştirak birliğine ait borçların ödenmesi

3 — Eğer geriye bir şey kalırsa bunun şerikler arasında, ortaklığa koymuş oldukları miktar ile (apport) mütenasip olarak, taksimi.

Şunu kaydedelim ki şerikler ortaklık mallarını paraya çevirmeden taksim etmeyi de mukavele edebilirler. [1]

Şu kısa izahattan sonra iştirak halinde mülkiyetin hususiyetlerini hülâsa edelim:

1 — İştirak halinde mülkiyette şerikler arasında bir vahdet mevcuttur. bu vahdet ve rabıta mukaveleden veya kanundan neş'et edebilir. meselâ mirasta bu rabıta kanundan, adî şirkette mukaveleden neş'et eder, ve şeriklerden herhangi biri iştirak halinde mülkiyetin temelini teşkil eden vahdete bir yabancıyı idhal edemez. maliklerden herbirinin hakkı iştirak halinde tasarruf olunan şey'in hey'eti mecmuasına sarî ve şamildir. halbuki müşterek mülkiyette maliklerden herbirinin hissesi muayyendir, sadece maddeten taksim edilmiş değildir.

2 — İştirak halinin zevalinden evvel şerikler arasında hisse mevzuu bahis değildir. Her şerikin hakkı müşehhas ve muayyen olmayıp mücerret bir mefhum halindedir. Bunun neticesi olarak iştirak halinde mülkiyette şerikler hisselerini rehnedemezler. İştirak halinde mülkiyette gayri menkulün rehni, ancak tamami, iştirake dahil olanların hepsi namına rehin hakkı ile takyit edilmek suretile sahih olur. (K. M. mad. 772)

3 — İştirak münasebetine sıkı surette merbut hakları başkalarına devre imkân yoktur. Meselâ bir mirascı mirastaki hissesini mirasçılık sıfatı ile beraber devredemez, Ancak taksimden sonra ayrılacak hisseyi ona devredebilir. (K. M. mad. 613) bunun neticesi şudurki mümellikün leh iştirake daima yabancı kalır, ve taksim mes'elesinde veya diğer hususlarda varis veya şerik sıfatile söz söyliyemez.

4—Şeriklerden herhangi birinin hissesi tasfiye ve taksimden ev-

[1] Guisan. Cours de droit civil. Laproriété commune.

vel maddî bir mahiyet arzetmediği için bu hisse üzerine konacak haciz ancak şerikin tasfiye bakayası üzerindeki hakkına taalluk eder.

5 — İştirak münasebetini doğuran rabıta devam ettiği müddetçe şeriklerden biri, kanun veya mukavele ile muayyen hallerin haricinde, taksimi talep edemez. İştirak münasebetinin hitamından sonra evvelâ tasfiye yapılır. Tasfiyeyi taksim takip eder. Mamafih taksimi tasfiyenin son safhası olarak telakki edenler de vardır.[1] İştirak halinde mülkiyetin hükümleri tasfiyenin hitamına kadar devameder. Şu halde iştirak münasebetine nihayet veren sebepleri kısaca kaydedelim:

1 — Tarafların rızası. Bilhassa akdî iştiraklerde bütün şeriklerin rizasile akit fesholunursa iştirak hali nihayet bulur, tasfiye başlar. (B. K. mad. 535 n. 4)

2 — Müddetin hitamı. Akdî iştiraklerde âkitler bir müddet tayin etmişlerse müddetin hitamı ile iştirak hali nihayet bulur. (B. K. mad. 535 n. 5)

3 — Gayenin tahakkuku. İştirak rabıtasını doğuran akitte maksut olan gayenin elde edilmesi yahut elde edilmesinin imkânsız hale gelmesi ile iştirak zeval bulur. (B. K. mad. 535 n. 1.

4 — Şeriklerden birinin vefatı. Mirasçılar ile iştirak münasebetinin devamına dair bir mukavele mevcut değilse şeriklerden birinin ölümü iştirak halinde mülkiyete nihayet verir, tasfiyeye başlanır. (B. K. mad. 535 n. 2.

5 — Hâkimin feshi. Mukavelede mevcut muayyen şartların tahakkuku halinde şeriklerden biri mahkemeye müracaatla iştirak münasebetinin feshini istiyebilir. (B. K. mad. 535 n. 7)

6 — Şahsî rabıtanın zevali. Evlenme ile karı koca arasında şahsî rabıta tekevvün eder. Bu rabıta karı koca mallarının idaresine ait usullerden biri olan mal ortaklığı dediğimiz rejimin temelini teşkil eder. Mal ortaklığı, iştirak halinde mülkiyetin bir şeklidir. Karı koca arasındaki rabıta evliliğin vefat veya başka bir sebeple zevali ile nihayet bulursa mal ortaklığı da nihayet bulur, tasfiye yapılır.

7 — İflâs. İştirak hali şeriklerden birinin iflâsı ile nihayet bulur, (K. M. mad. 229 n. 2, B. K. 535 n. 3)

8 — Cebrî icra ve satış. Şeriklerden birinin iştirak halinde mülkiyetteki hakkına alacaklısı tarafından haciz koydurulursa mücerret haczin konmuş olması iştirake nihayet vermez. Fakat paraya çevirme keyfiyeti iştirak haline nihayet verir. [2]. (B. K. mad. 535 n. 3)

[1] Guisan. Cours de droit civil, Lapropriété cemmune.
[2] J i ger. mad. 104 n. 3

IV. İcra ve iflâs kanunumuz 94. üncü ve 121. inci. maddelerinde „iştirak halinde tasarruf olunan bir mal hissesi" diye umumi bir tabir kullanmıştır. İştirak halinde tasarruf olunan mallara nerelerde ve ne gibi namlar altında tesadüf olunur? Şimdi bu suale cevap vermeğe çalışalım.

İştirak halinde mülkiyete şu aşağıdaki şekiller altında tesadüf olunur:

1 — Mal ortaklığı (La communauté de biens). Karı koca evlenme mukavelesile mal ortaklığı usulünü kabul edebilirler. Bu takdirde karı koca ortaklığa giren mallara iştirak halinde tasarruf ederler. Yani hiçbiri hissesinde müstekillen tasarruf edemez. (K. M. 211, 213, İ.M.K.215,217)

2 — Mahdut ortaklık. Karı koca evlenme mukavelesile bazı malların veya bazı nevi malların, ezcümle gayrimenkullerin ortaklıktan çıkarılmasını şartederek mahdut bir mal ortaklığı usulü kabul edebilirler. Burada da iştirak halinde mülkiyet mevcuttur. (K.M.233)

3 — Müktesep mallara münhasır ortaklık. Karı kaca ortaklığa dahil olacak malların yalınız evliliğin devamı esnasında tarafların iktisap edecekleri mallara hasrü tahdidini mukavele edebilirler.

Bu şekilde teşkil edilen ortaklık malları karı koca arasında iştirak halinde tasarruf olunur.(K.M.235)

4 — Temdit edilmiş ortaklık. Karı kocadan birinin vefatı üzerine sağ kalan eş müteveffadan olan çocuklarile beraber ortaklığa devam edebilir. Buna temdit edilmiş ortaklık denirki iştirak halinde mülkiyetin bir şeklidir.(K.M.225)

Buraya kadar gördüğümüz bütün ortaklık şekillerinde tarafların hakları, bu ortaklıkların mahiyeti icabı olarak, son derecede şahsî mahiyette olduğundan haczolunamaz. [1] Bunun içindirki karı kocadan biri aleyhine yapılan hacizde zarar gören alacaklıların talebi üzerine mal ayrılığına hükmolunur.[2] (K.M.mad.177,229,230)

5 — Aile şirketi em v a l i — Hısımlar terekedeki hisselerinin temamını veya bir kısmını bırakmak veya ortaya diğer mallar koymak suretile aralarında şirketi emval tesis edebilirler. (K.M.323,326)

Buda iştirak halinde mülkiyetin bir şeklidir. Hısımların aile şirketi emvalindeki haklarının haciz ve satışından aşağıda bahsedeceğiz.

6 — Miras. Mirascı birden ziyade ise terekedeki haklar ve vecibeler taksime kadar iştirak halinde mülkiyet teşkil eder. Tereke mirascıların malıdır ve mirascılar tereke üzerinde müştereken tasarruf ederler. (K.M.581)

[1] Jäger, mad.92 n 1.B,132 n.1

[2] Jäger mad.132 n.1;Egger mad.185.233.234

7 — Adî Şirket.Adî şirket hükmî şahsiyetten mahrum olup bu şirkete dahil olan sermaye şerikler arasında iştirak halinde tasarruf olunur (B.K mad.520)

İsviçre hukukunda kollektif ve komandit şirketler de hükmî şahsiyete malik olmayıp iştirak halinde mülkiyet manzarası arzederler.

V. Haczin tatbiki. —

A. Haczin mevzuu: Yukarda gördüğümüz gibi iştirak halinde mülkiyette şerikin hissesi taksim ve tasfiyeden evvel maddî bir mahiyet arzetmez. Hatta daha doğru bir tabirle hakiki manasile hisse mevcut değildir. Bu itibarla taksim edilmemiş bir mirasta, aile şirketi emvalinde, adî şirkette borçlunun malları üzerine konan haciz ancak tasfiyeyi müteakip kendisine isabet edecek olan şey'e tealluk edebilir. İştirakin mevzuu münferit bir maldan bile ibaret olsa yine bu kaide caridir. Meselâ bir otomobil üç kişi arasında iştirak halinde tasarruf olunuyorsa bunlardan birinin aleyhine yapılan icra takibatı neticesinde bu otomobilin 1/3ü haczolunamaz. Bu otomobile yapılmış olan masraflar ve tamirler pasifi teşkil etmek ve yine bu otomobil vasıtasile elde eldilen kazançlar ve otomobilin satış bedeli aktifi teşkil etmek üzere yapılacak tasfiyeyi müteakip geride kalacak olan miktarın 1/3 ü haczolunabilir. Bunu ifade etmek için borçlunun tasfiye bakayesi üzerindeki hakkının haczi mümkündür diyoruz. Biz burada izahatımızı kolaylaştırmak için hak mevzuunun bir tek maldan ibaret olması halini misal olarak aldık. İştirak halinde tasarruf olunan şeylerin müteaddit menkul veya gayrimenkulden ibaret olduğu, hatta alacak ve irtifak haklarının da dahil bulunduğu hallerde de vaziyet aynidir [1] (ord. T. F. mad)

B. Hacizlerin sırası. İsviçre hukukunda evvelâ menkullerden başlamak üzere haciz şu sırayı takip eder:

A. Borçlunun müstekillen mutasarrıf olduğu mallar.

B. Müşterek mülkiyet halinde tasarruf ettiği mallar.

C. Üçüncü şahıslarla beraber iştirak halinde tasarruf ettiği mallar üzerindeki hakları.

Eğer (a) ve (b) ile gösterdiğimiz mallar mevcut değilse veya bunların haczi alacağı temine kâfi gelmiyorsa o zaman iştirak halinde tasarruf olunan malların haczine tevessül olunur. Fakat bunlarda da borçlunun tasfiye bakayesi üzerindeki hissesinin haczinden evvel iştirakın nev'ine göre borçluya verilen faiz, aidet, ücret gibi periyodik iradların haczile işe başlamak, bunlar kâfi gelmediği takdirde

[1] Ord. du T. F. mad. I, Jäger mad. 104 n. 2, İsviçre Federal mahkemesi kararı Ro. 32. I. 82 (Recueil officiel des arrêts du Tribunal fédéral. (ilk rakam cild, ikincisi kısım, üçüncüsü sahife numarasıdır,)

tasfiye bakayesi üzerindeki hissenin haczine karar vermek lâzımdır. Bu kaide, mümkün olduğu kadar iştirak halinde mülkiyeti himaye etmeğe matufdur. Bu da gayet tabiî ve adilânedir, çünkü bu nevi malların haciz ve satışında üçüncü şahısların hukuku ister istemez haleldar olmaktadır. Bu itibarla mutlak bir zaruret olmadıkça böyle bir hacze karar vermemek icapeder. İsviçre hukukunun bu hükmünün bizim hukukumuzda da yerleşmesini temenni ederiz. Mamafi halen de icra ve iflâs kanunumuzun 85. inci maddesindeki hükümlerin bu hususu temine hadim olabileceğini zannediyoruz.

İsviçrede iştirak halinde mülkiyet münasebetinin borçluya temin etmiş olduğu ücret, aidat, faiz, maaş gibi hasılatın sade işlemiş olanları değil işleyecek olanları da bir senelik bir devreye şamil olmak üzere haczolunabilir. [1]

C. Salâhiyet. — İştirak halinde tasarruf olunan bir mal hissesinin veya bu gibi malların iratlarının haczi hususunda salâhiyettar daire borçlunun ikametgâhının bulunduğu icra dairesidir. İştirak münasebetinin mevzuunu teşkil eden menkul ve gayrimenkul mallar bu icra dairesinin dairei salâhiyetinin dışında bile bulunsa yine mezkûr icra dairesi hacze salâhiyettardır. İsviçre hukukunun bu kaidesi bizim kanunumuzun 79. uncu maddesinin 2. inci fıkrasına bir istisna teşkil eder. Kanunumuzda böyle istisnaî bir hüküm mevcut olmadığına göre acaba memleketimizde salâhiyet mes'elesini nasıl halletmek mümkündür?

Yukarda da izah olunduğu gibi mevzuu bahsolan şey münferit malların teker teker ve ismen haczi değildir. Mes'ele borçlu şerikin tasfiye bakayası üzerindeki hissesinin haczi olduğuna göre fikrimizce malların bulunduğu icra dairesine talimat göndermeğe yani 79 uncu maddenin ikinci fıkrasını tatbika zaruret yoktur.

Burada takip hususundaki salâhiyetle haciz hususundaki salâhiyeti birbirine karıştırmamak lâzımdır. Kanunumuzun 50 inci maddesi mucibince ilâmsız takiplerde hukuk usulü muhakemelerinin salâhiyete ait hükümleri kıyas yolile tatbik olunur. Binnetice ilâmsız takiplerde takibe salâhiyetli icra dairesi borçlunun ikametgâhının bulunduğu dairedir. İlâmlı takiplerde ise 34 üncü madde mucibince her icra dairesi takibe salâhiyetlidir. Fakat yukarda bahsettiğimiz salâhiyet takip salâhiyeti değil haczin tatbikine müteallik salâhiyettir.

D.Tapu sicillinde mevcut olan kayda itiraz. — Eğer tapu sicillinde haczedilecek gayrimenkulün iştirak halinde tasarruf edildiğine dair bir kayıt mevcutsa alacaklı buna rağmen bu kaydın yanlış olduğunu

[1]. Ord.du T,F. mad. I f. 2

ve gayrimenkulün iştirak halinde değil fakat müşterek mülkiyet halinde tasarruf olunduğunu iddia ve haczin o suretle yapılmasını istiyebilirmi?

İsviçre hukukunda bu suale müspet cevap verilmiştir. Alacaklı tapudaki kaydın doğru olmadığını varit gösterecek deliller ibraz ettiği takdirde borçlunun tasfiye bakayası üzerindeki hissesini deği belki gayrimenkul müşterek mülkiyet halinde tasarruf olunuyormuş gibi borçluya aidiyeti iddia edilen hisse haczolunur. Fakat bu takdirde icra memuru tapu sicillinde yazılı diğer malikler aleyhine dava açmak için alacaklıya bir mühlet verir. Bu mühlet isviçre icra ve iflâs kanununun 109 uncu maddesindeki mühlettirki on günden ibarettir. Bu madde bizim 99 uncu maddeye tekabül eder ve malûm olduğu üzere bizde yedi gündür. Dava tapu sicillindeki kaydın yanlış olduğunu isbata matuf olacaktır.

Eğer alacaklı bu mühletten istifade etmez veya ederde davayı kaybederse evvelce konmuş olan haciz düşer. Fakat alacaklı yeniden borçlunun tasfiye bakayası üzerindeki hissesinin haczini isteyebilir.[1]

İsviçre hukukunda mevcut olan bu kaidenin bizim hukukumuzda da yer bulmasını temenni ederiz. Çünkü bu hüküm iştirak halinde mülkiyetin borçlular tarafından bir siper olarak kullanılmasına set çekmekdedir. İştirak halinde tasarruf olunan malların haciz ve satışının tâbi olacağı formaliteler yüzünden bazı alacaklılar bu müşkülâta tahammül etmemek için bu nevi malları haczettirmekten temamen vazgeçebilirler. Gerek bu yüzden gerekse iştirak halinde mülkiyetin en son olarak hacze mevzu teşkil etmesi yüzünden bazı borçlular müşterek mülkiyet halinde tasarruf ettikleri malları da icraen takibedilmek korkusile, hakikata muhalif olarak, iştirak halinde tasarruf ediyorlarmış gibi kaydettirebilirler. İşte bu gibi hilelere mani olmak için isviçre hukukunda olduğu gibi alacaklıya bir itiraz ve dava hakkı vermek muvafık olur fikrindeyiz.

E. Haciz zabıt varakası. — Haciz zabıt varakası şunları lhtiva etmelidir:

1. İştirak münasebetine dahil bulunan üçüncü şahısların isim ve ikametgâhları.

2. İştirakin nev'i (Adî şirket, taksim edilmemiş miras, aile şirketi emvali gibi)

İştirake dahil bulunan bütün azayı ismen göstermek lâzımdır. Aksi takdirde takibin her zaman iptali talep olunabilir. Eğer mevzuubahsolan bir aile şirketi emvali ise medenî kanunun 328 inci maddesi

[1]. Ord du T. F. mad 4

mucibince şeriklerden biri mümessil tayin edilmiş olsa bile diğer şeriklerin de zabıt varakasında ismengösterilmesi lazımdır. Hatta aile şirketi emvali sicilli ticarete tescil edilmiş olsa bile yine bu kaide tatbik olunur. [1]

Zabıt varakasında iştirak halinde mülkiyetin mevzuunu teşkil eden muhtelif malların ayrı ayrı isimleri yazılmaz. [2] Bunun neticesi olarak iştirake dahil muhtelif mallar hakkında istihkak iddiasında bulunulmasına mahal yoktur; yani icra ve iflâs kanununun 97 den 99 a kadar olan maddeleri tatbik edilmez. [3]

Haczedilen menkul malların muhafazasına ait olan 88inci (İsviçre kanununda 98. inci) maddenin de tatbikine mahal yoktur. Keza isviçre hukukuna göre gayrimenkuller için tapu siciline tasarruf hakkını tahdit edecek bir kayıt düşürülmesine lüzum yotur. Çünkü borçlu iştirak halinde mülkiyetin mahiyeti icabı olarak iştirakin mevzuunu teşkil eden malları sırf kendi iradesile satamayacağı gibi iştirakteki hissesini ahara devir ve ferağ da edemez. Bu itibarla iştirak halinde tasarruf olunan muhtelif gayrımenkullerin tapu sicillindeki sahifelerine ayrıca haciz işareti konulmasına lüzum görülmemiştir. (aşağıda G. ye bakınız)

F. Takdiri kıymet. Zabıt varakasında iştirak halinde tasarruf olunan mallar teker teker yazılı olmadığı gibi münferiden kıymetleri takdir olunarak zabıt varakasına yazmağa da lüzum yoktur. Maksat tasfiyeden sonra borçluya isabet edecek olan hissenin kıymetini tayin etmektir. Şüphesiz ki bunu tayin etmek için icra memuru iştirake dahil olan alacak ve hakların, menkul ve gayrimenkullerin, esham ve tahvilatın kıymetlerini takdir ederek bunların mecmuundan borçlar ve masrafları tenzil ettikten sonra ortakların hissesini tayin edecek ve bu neticeye göre borçlunun tasfiyeden sonraki mu hammen hissesini zabıt varakasına yazacaktır. Bunun basit bir iş olmadığı yeknazarda göze çarpar. İcra memuru bu hususta sade borçlunun ve diğer maliklerin veya şeriklerin ifade ve beyanlarile mukayyet değildir. Ortaklığın defterlerini tetkik edebilir. Ortaklığa borçlu olan üçüncü şahıslardan borçlarının mevcudiyet ve kıymeti hakkın da malûmat isteyebilir.

Eger borçlunun tasfiye bakayası üzerindeki hissesinin kıymetini tayin etmek uzun ve etraflı tetkikat icra edilmesini icap ettiriyorsa haciz zabıt varakasına şu hûsuslar kaydolunur :

[1]. Circulaire du T. F. du 3 avril 1925: Communautés héréditaires et indivisions.

[2]. Jager mad. 104 n. 4 ; Ord. du T. F. mad. 5

[3]. Jager mad. 104 n. 4

1. Borçlunun tasfiye bakayası üzerindeki hissesinin haczinin alacağı temamen karşılayıp karşılamadığı.

2. Eğer alacaklı temamen tatmin edilemiyorsa haciz zabıt varakasının muvakkat aciz vesikası hükmünde olduğu.

(İcra ve iflâs K. 105 f. 2. İ. İ. İ f. K. 115 f. 2)

G. Haczin iştirake dahil diğer şahıslar hakkındaki hükümleri. — İştirak halinde tasarruf edilen bir mal hisesinin veya iradlarının haczi iştirake dahil diğer şahıslara da icra dairesi tarafından bildirilir. Bu, bizim kanunumuzdaki 103 ihbarına benzer. İştirake dahil diğer şahıslara yapılacak olan bu ihbar ilerde borçlunun hissesine düşecek olan irat ve hasılatın icra dairesine verilmesi emrini de ihtiva eder. Bundan başka iştirak rabıtası yüzünden iştirake ait işler için borçluya ihbar etmek mecburiyetinde oldukları bil'umum hususatı badema icra dairesine bildirmeleri lüzumu da kendilerine ihtar olunur. Keza iştirak halinde tasarruf olunan mallara müteallik bütün kararlarda kanun veya aralarındaki mukavele mucibince borçlunun reyini almak icabeden hallerde icra dairesine müracaatla icra memurunun reyini almaları ve bu reyin borçlunun reyi yerine kaim olacağı ve bundan böyle borçlu şerikin muteber surette beyanı rey edemiyeceği keyfiyeti de kendilerine bildirilir.

İcra ve iflâs kanunumuzun muaddel 94. üncü maddesinde icra dairesinin haczi ikametgâhları malûm olan alâkadar üçüncü şahıslara haber vereceğinden bahsedilmektedir. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi alâkadar üçüncü şahıslardan maksat şunlardır :

1. Müşterek malikler. Yani iştirake dahil diğer şahıslar.

2. Diğer mirascılar (Eğer taksim edilmemiş bir miras hissesi haczedilmişse)

3. Diğer şerikler. (Eğer adî şirkette şeriklerden birinin tasfiye bakayası üzerindeki payı haczolunmuşsa)

Eğer iştirak halinin haricî münasebetlerini idare edecek bir mümessil mevcutsa haczin sadece bu mümessile ihbar olunması kâfidir.[1]

Meselâ kanunu Medenimizin 581 inci maddesi mucibince taksimin icrasına kadar hâkim tarafından miras şirketine bir mümessil tayin edilebilir. Bu takdirde haciz yalnız bu münessile ihbar olunur.

VI. Paraya Çevirme. — Burada artık tamamen kanunumuzdaki 121 ve 122 inci maddelerin tatbik sahasındayız. İsviçre İcra ve İflâs kanunun [2] 132 ve mükerrer 132 inci maddeleri bu bahse temas eder.

[1] Jäger mad. 104 n. 6

[2] İsviçre İcra ve İflâs kanununun ismi şudur : Loi fédérale sur la Poursuite pour dettes et La Faillite. Bu ismi lisanımıza şöyle tercüme etmek mümkündür. Para borcu için takıp ve iflâs hakkında federal kanun.

150

Kanunumuzun 121 inci maddesinin birinci fıkrasına göre bir intifa hakkı, taksim edilmemiş bir miras veya bir şirket yahut iştirak halinde tasarruf olunan bir mal hissesi gibi kanunun paraya çevirme babında gösterilmeyen başka nevi malların satılması lâzım gelirse icra memuru satışın nasıl yapılacağını tetkik merciinden sorar. Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre icra dairesinin bu istizahı üzerine merci hâkimi, ikametgâhları malûm olan alâkadarları davet eder ve gelenleri dinledikten sonra satışın ne tarzda yapılacağını tayin eder. Görülüyorki paraya çevirmenin doğurduğu bütün mes'eleleri bu madde halletmiş değildir. Bu itibarla yine İsviçre hukukunu takip ederek mes'eleyi daha yakından tetkik edelim :

A. Satış talebi için müddet. — İsviçrede kaide şudur :

İştirak halinde mülkiyet hissesinin satışı için, bu mallar arasında gayrimenkuller dahi mevcut olsa yine menkul malların satışına ait olan İsviçre kanununun 116 ıncı maddesi tatbik olunur. Bu maddeye göre alacaklı hacizden en az bir ay en geç bir sene sonra satış talebinde bulunabilir.

Bu kaideyi bizim hukukumuza tatbik edersek alacaklının hacizden nihayet bir sene sonra satış talebinde bulunması lâzımdır. Fikrimizce meselenin bizim hukukumuzda da bu şekilde halledilmesi lâzımgelir. Çünkü iştirak halinde mülkiyet hisselerinin satışından bahseden 121 inci madde kanunumuzun menkullerin satışından bahseden bölümünde yer almıştır. Bu itibarla menkul malların satış talebine ait müddetin tatbik edilebileceğini söylemek taknin kaidelerine daha uygun düşer.

İsviçre hukukunda, mahcuz bulunan bir iştirak halinde mülkiyet hissesinin irat ve hasılatı hakkında şayanı dikkat bir hüküm mevcuttur : Mahcuz hissenin irat ve hasılatı hakkında satış talebinde bulunmağa hacet kalmadan bunlar icra dairesi tarafından toplanır ve alacaklıya tediye olunur. Alacaklılar müteaddit ise aralarındaki iştirak dereceleri göz önünde bulundurularak bu irat ve hasılat kendilerine tevzi olunur. Bu tediyat bittabi alacaklarına mahsub edilir. İsviçre hukukunda bu kaide o kadar mutlaktır ki haciz zabıt varakalarında irat ve hasılatın haczolunduğuna dair bir sarahat mevcut olmasa bile asıl hissenin haczi irat ve hasılatın da haczini tazammun eder ve bu kaide tatbik olunur.

B. Uzlaşdırma teşebbüsü. — Alâcaklı tarafından iştirak halinde tasarruf olunan bir mal hissesinin satışı talep olunduğu zaman icra memuru keyfiyeti icra merci hâkimliğine bildirir. Merci hâkimi evvelâ ikametgâhları malûm olan alâkadarları davet eder ve takipte

151

bulunan alacaklı ile iştirake dahil diğer aza ve borçlu arasında dostane bir anlaşma vücude getirmeğe gayret eder. Bu anlaşma şu hususlara müteveccih olabilir:

1 — Alacaklının veya alacaklıların hakkını peşinen veya mukassiten tediyeyi teahhüt ettirip icra takibini durdurmak. Bu teahhüt bilhassa diğer aza tarafından yapılacaktır.

2. İştiraki feshettirip borçluya düşecek olan hisseyi tayin etmek. İştirake dahil bulunan bütün aza tasfiyeyi müteakip elde kalacak miktarın sihhatle tayin edilebilmesine medar olabilecek her türlü malûmatı vermek ve icap eden bütün defterleri ve evrakı merci hâkimliğine ibraz etmekle mükelleftirler. Fakat alacaklılar iştirake dahil bütün azanın muvafakatı hilâfına olarak bu evrak ve defterleri tetkik edemezler.

121 inci maddenin ikinci fıkrasında derpiş edilen ve alâkadarları uzlaşdırmaya matuf olan bu usul bilhassa mahcuz hakkın gayrımuayyen veya münazaalı olması veya diğer sebepler yüzünden doğrudan doğruya satışa mübaşeret edilmesinin azim mahzurlar doğurabileceği haller için tesis edilmiştir. [1]

Eğer bir anlaşmaya varmak kabil olmazsa merci hâkimi alacaklıyı, borçluyu ve diğer azayı satışın tarzı hakkındaki tekliflerini muayyen bir müddet zarfında mercie vermeğe davet eder. Bu müddet İsviçrede on gündür. [2] Bizim icra ve iflâs kanunumuzda bu hususta bir müddet mevcut değilse de merci hâkiminin resen bir müddet tayin etmesine hiç bir mani yoktur. Müddet bittikten ve alâkadarların tekliflerini tetkik ettikten sonra merci hâkimi şu hususlardan birine karar verebilir:

a. Mahcuz hakkın olduğu gibi açık artırma ile satılması.

b. İştirak münasebetinin feshi ve iştirakin nev'ine göre medenî kanunda veya borçlar kanununda mevcut hükümler dairesinde müşterek patrimuvanın tasfiyesi.

Açık artırma ile satışa kaideten ancak atideki halde karar verilir: Elde edilen malûmata nazaran mahcuz hissenin kıymeti takribî surette tayin edilebiliyorsa.. Eğer bu kiymetin tayinine kâfi malûmat istihsal edilmemişse ve merci hâkimi tasfiye yapılmasına da taraftar değilse şu iki şıktan birini tercih eder:

1. Borçlunun tasfiye bakayası üzerindeki hissesinin tayini için tekrar tetkikat yapılması.

2. Müşterek patrımuvanın bir envanterinin yapılması. Bu suret-

[1]. Jägel mad. 132 n. 1; Fedaral mahkeme kararı: Ro. 25. 1. 27

[2] Ord. du T. F. mad. 10

152

le mahcuz hissenin kıymetini takribî surette fakat oldukça isabetle tayine medar olacak malûmat elde edildikten ve bu kıymet de takdir edildikten sonra icra hâkimi müzayede ile satışa karar verebilir. [1]

C. Açık artırma ile satış. — Eğer merci hâkimi mahcuz hissenin açık artırma ile satılmasını kararlaştırırsa satış ilânında atideki hususların sarahaten yazılması lâzımdır:

1. Satılığa çıkarılan şeyin iştirakin tasfiyesinden sonra borçluya düşecek olan hisse olduğu.

2. İştirake dahil bütün azanın isim ve adresleri.

İsviçre hukukunda iştirake dahil ve ikametgâhları malûm olan şahıslara satışın yer ve zamanı bildirilir. Bunu temin eden federal mahkemenin neşrettiği talimatnamenin 11. inci maddesinde İsviçre İcra ve iflâs kanununun 125 inci maddesine yapılan bir atıftır. Menkul malların satışına ait olan bu maddenin son fıkrasına göre İsviçrede ikametgâhı veya mümessili bulunan alacaklı, borçlu ve 3 üncü şahıslara satışın yer ve zamanı bildirilir. Bu madde bizim 114 üncü maddeye tekabül eder. Fakat alâkadar üçüncü şahıslara satışın ayrıca haber verileceğine dair olan bu hüküm kanunumuzun 114 üncü maddesine alınmamıştır. Hadise de gayrımenkul satışlarına ait olan 127 inci maddeyi de tatbika imkân yoktur, zira i ş t i r a k h a l i n d e m ü l k i y e t hisselerinin satışı kanunun menkul malların satışı faslında mutalâa olunmuştur. Bizim hukukumuzda da, İsviçre hukukunda olduğu gibi, alâkadar üçüncü şahıslara ayrıca tebliğat yapılmasını temin edecek bir hükmün mevcut olmasını temenni ederiz. Çünkü hadise alelâde menkul satışlarından çok daha mühimdir. Alâkadar şahısların gazetede yapılacak umumî bir ilândan haberdar olmamaları ve bu suretle menfaatlerini koruyacak tedbirleri alamamaları mümkündür. Bu itibarla iştirake dahil diğer şahısları ayrıca haberdar etmek icap eder.

Satış kanunumuzun 115, 116 ve müteakip maddelerine tevfikan yapılır. Kendisine ihale yapılan müşteriye icra memurluğunca borçlunun haklarına halef olduğunu natık bir vesika verilir. İhale müşteriye şu hakları bahşeder:

1. İştirak halindeki malların hasılat ve iratlarından hisse almak hakkı.

2. İştirak halinin tasfiyesini talep etmek hakkı.

3. Tasfiyeden sonra borçlunun hissesine düşecek olan payı istemek hakkı [2]

Müşteri icra dairesince kendisine verilen vesikayı icabında işti-

[1] Federal mahkeme kararı Ro. 61. 111. 27, Ord. du T. F. mad. 10. f.3

[2] wieland. Droits réels. art. 652

753

rake dahil diğer azaya veya mahkemeye ibraz ederek haklarını istimal edecektir. (K. M. mad. 612 ile mukayese ediniz)

D. İştirake dahil malların tasfiyesi. — İcra merci hâkimi açık artırma ile satış yerine iştirak halinin feshini ve tasfiyeyi emrederse ya tasfiye işlerile meşgul olmak üzere bu işlerden anlar bir şahsı tasfiye memuru tayin eder, veya bu vazifeyi icra memurunun uhdesine tevdi eder. Bu memur iştirak münasebetinin infisahı için zarurî olan hukukî tedbirleri alır ve tasfiyenin icap ettirdiği muamelâtı ifa eder. Bu hususta borçluya ait olan ve mukavele veya kanunla tayin edilmiş olan bütün salâhiyetleri istimal eder. Tasfiyesi mevzuubahs olan eğer miras şirketi ise icra memuru medenî kanunun 588 inci maddesi mucibince salâhiyettar hâkimin taksime müdahalesini istiyecektir. [1] Esasen mirascılardan birinin taksim edilmemiş bir mirastaki hissesi haczedildiği zaman Medenî kanunun 572 inci maddesine göre resmî tasfiye yaptırılması ve miras şirketine taksime kadar bir mümessil tayin edilmesi lâzımdır. [2]

E. Tasfiyeyi talep etmek hakkının devri. — Merci hâkiminin iştirakin feshini ve tasfiyeyi kararlaştırması takdirinde fesih ve tasfiyenin takip ve intacını ya icra memuruna veya hariçten tayin edeceği bir tasfiye memuruna havale edebileceğini yukarda görmüştük. Eğer iştirake dahil azalardan biri feshe muhalefet ederse ait olduğu mahkemede fesih davası ikame etmek icabedecektir. İsviçre hukukunda böyle bir davanın ikame, takip ve intacı kendi kâr ve zararlarına olmak ve masrafları kendileri tarafından verilmek üzere alacaklılara teklif olunur. Buna talip olan alacaklı haddi zatında borçluya ait olan iştirakin feshini istemek ve muşterek patrimuvanın tasfiyesini talep etmek haklarını istimal edebilir. Böyle bir teklifi kabul eden alacaklı alacak ve masraflarını tasfiyeyi müteakip borçlunun hissesine düşecek paradan derhal alır. Yani diğer alacaklılara karşı imtiyazlıdır. (İ. İf.k. mad 120 f.2,3. İsviçre İ. ve İf. K. mad. 131 f.2) Geriye kalan paranın bir hesap raporile birlikte icra dairesine teslim edilmesi lâzımdır.

Merci tarafından tayin edilen müddet zarfında alacaklılar arasında böyle bir teklifi kabul eden kimse çıkmazsa borçlunun iştirakdeki hissesi açık artırma ile satılır.

---

[1] K. Medenimizin 588 inci maddesi mehazimiz olan İsviçre medenî kanununun 609 uncu madesinin birinci fıkrasını tekabül eder. Maddenin sonunda bir terceme hatası olmuştur. Doğru şekli şudur: "Bir mirascıya düşen hisseyi temellük veya haczeden yahut o mirascı aleyhine aciz vesikası istihsal eyliyen alacaklı, hâkimin, mirascı yerine kaim olarak taksime müdahalesini istiyebilir.„

[2]. Jâger mad. 132 n.4

F. Talî satışlar. — Müşterek patrimuvanın tasfiyesine karar verilir ve bu tasfiye sonunda borçlunun hissesi nakit olarak değilde ayın olarak tediye edilirse (bilhassa miras şirketinin tasfiye ve taksiminde buna tesadüf olunur) icra memuru ayrıca alacaklıların talebine hacet kalmaksızın borçluya isabet eden bu malları icra ve iflâs kanununun satışa mütedair hükümleri dairesinde paraya çevirir.

Yukarda gördüğümüz gibi merci hâkimi tarafından 120 inci maddenin 2 inci fıkrasına tevfikan kendine salâhiyet verilerek borçluya ait iştirakin feshini ve tesfiye talep etmek haklarını istimal eden alacaklı tasfiye neticesinde borçlunun hissesine düşen malları paraya çevrilmek üzere derhal icra dairesine verir. İcra dairesi İcra ve iflâs kanununda mevcut satışa müteallik hükümler dairesinde paraya çevirmeyi intaç eder.

G. İcra dairesinin raporu. — İsviçrede, haczedilen iştirak halinde mülkiyet hissesinin bir uzlaşma neticesinde veya açık artırma ile veya iştirakin feshi ve müşterek patrimuvanın tasfiyesi yolile paraya çevrilmesi ikmâl olununca icra dairesi merci hâkimliğine paraya çevirmenin neticesine dair bir rapor takdim eder. Bu rapora dosya raptolunur. [1]

Son

---

[1]. Ord. du. T. F. mad. 15

No: 18

İsviçre borçlar ve Türk ticaret kanunlarına göre Limited şirketler (Devamı) [*]

IV

Yazan: Nedim Seylân

STATÜLERİN VE ŞİRKET SERMAYESİNİN TADİLİ:

Türk Ticaret kanunu (514) üncü maddesinde şirket mukavelesinin tadili için, şürekâ adedinin beşten aşağı ve beşten yukarı oluşuna göre bir tarif yapmıştır.

Şürekâ adedinin beş veya beşi tecavüz etmediği takdirde tadilât ancak tekmil şürekânın muvafakatile, şürekâ adedinin beşi tecavüzünde sermayenin sülüsanını temsil eden şürekânın muvafakatile yapılır.

Kanun şekil bakımından emredici hiç bir hüküm zikretmemiş, şirket sermayesinin azaltılması ve fazlalaştırılması mes'elelerile hiç meşgul olmamış, ve bu ameliyelerin hangi şerait tahtında icra edilebileceğine dair bir hüküm vazetmemiştir.

Kanunumuzun boş bıraktığı bahisleri İsviçre kanununa istinat ederek tetkik edeceğiz:

Bir şirketin hayatında, zamanla Statülerde bir tadilât yapmak ihtiyacı hâdis olabilir. Hissedaran hey'eti umumiyesi her zaman bu tadili yapmak salâhiyetini haizdir. Umumiyetle Statüler hangi şerait tahtında bir tadilât yapılacağına dair kayıtlar ihtiva ederler. Tadilât bazen umum şürekânın muvafakatile, bazen de ekseriyetle yapılabilir.

Eğer Statüler tadilât hakkında hiç bir kayıt ihtiva etmezlerse, o zaman kanunî hükümler tatbik olunur. (İ. B. K. 784/2) Statülerin aksini vaz etmedikleri takdirde tadilâtın şirket sermayesinin asgarî 3/4 ünü teşkil eden şürekânın 3/4 ünün muvafakatile yapılabileceğini söylemektedir.

Statülerin tadilât kararı, hissedaran hey'eti umumiyesi tarafından

[*] Bu makalenin I inci ve II inci ve III üncü kısımı Adliye ceridesinin 1941 yılı 5, 6 ve 7 inci sayılarında çıkmıştır.

alındıktan sonra Noterlik tarafından tastik edilir ve Ticaret odası kütüğüne tescil edilir. (I. B. K. 784/1 - 785/1) Tadil edilen Statüler Ticaret odasınca tescil edildikten sonra kat'iyet kesbeder. Tadilât, Statülerin her hangi bir kaydı üzerinde yapılabilir.

İsviçre borçlar kanunu, Statülerin tadili anında bilhassa iki mühim vaziyeti derpiş etmiştir. Şirket sermayesinin küçültülmesi ve büyültülmesi. Bu her iki vaziyette dahi, kanun alacaklıların menfaatlarını müdafaa gayesile himayekâr hususî hükümler vaz etmiştir. Hatta tek bir şerikin bile, ekseriyetin ittihaz edeceği bir kararla ziyana uğramamasına dikkat etmiştir.

Yukarıda söyledığimiz gibi, Statülerin tadili, sermayenin 3/4 ünü teşkil eden şürekânın 3/4 ünün rizasile yapılabilir. Fakat bu hüküm başlı başına tahminkâr gözükmediğinden, kanun, şürekânın tediyatlarını artırmak veyahut mes'uliyetlerini ağırlaştırabilecek bir Statü tadilâtı için bütün şürekanın muvafakatlarının toplanmasını emretmiştir. (I. B. K. 784/3) Bu hüküm bilâhare Statülerde serdedilecek diğer bir kayıtla kat'iyen değiştirilemez.

şeriklerin mes'uliyeti (783/3) ün çerçevesine girmeden tek bir vaziyette fazlalaştırılabilir. Şirket sermayesinin büyütülmesi. Hakikatta, sermayenin küçültülme veya büyütülme hadiseleri şerikin mes'uliyeti üzerinde tesirler icra eder. Şirketin teessüsünü müteakip fazlalaştırılan sermaye, bilvasıta eski ve yeni şürekânın mes'uliyet hudutlarını otomatik bir tarzda genişletir ve bu halde, 784/3 değil, şirket sermayesinin büyültülmesini tanzim eden hüküm tatbik olunur. Bundan gayri bir vaziyette mes'uliyeti genişleten hükme bir isim verilmek icabederse, buna mes'uliyetten ziyade; munzam tediyat mecburiyeti demek daha doğrudur (I. B. K. 803) Bu munzam tediyat ancak seneler zarfında ifhal edilebilir, veyahut şirket kurulurken bu mecburiyet vaz edilmiş ise, artırılabilir. Munzam tediyatın artırılabilmesi için 784/3 ün tahakkuk etmesi, yani umum şürekânın bu ameliyeye muvafakatlarını vermeleri gerektir.

2 — *ŞİRKET SERMAYESİNİN FAZLALAŞTIRILMASI*

Kanun sermayesinin büyütülmesi hadisesini yeni bir teessüs gibi addeder. Bu babda tatbik edilen kanunî hükümler Statülerin tadiline müteallik olanlar değil, fakat şirketin kuruluşuna müteallik olanlardır. (I.B.K.786)

Şirketin sermayesini büyültmesi, yalınız esas şürekâya münhasır kalmaz, hariçten kimseler de hisse satın alarak şirkete girebilirler.

Sermayenin büyültme ameliyesine başlarken, evvel emirde Statüleri tâdil etmek gerektir. Diğer taraftan, şirketin kuruluşunda olduğu gibi, burada da aynlerin neden müteşekkil olduklarını, kıymetlerini, hangi bedele mukabil şirketi tarafından satın alındıklarını, satıcının ismini ve verdiği aynlere mukabil aldığı hisse bedelinin kıymetini, tadil edilen Statülerde zikretmek lâzımdır. Sermayenin büyütülmesine müteallik Noterlik tarafından tanzim edilecek evrak eski ve yeni şûrekâ tarafından imzalanır. Bu evrak aynı zamanda yeni hisselerin satılarak bedellerinden asgari mıktarın şirketin emrine yatırıldığını, ayinlere müteallik anlaşmaların muntazam bir şekilde yapıldığına dair beyanatlar ihtiva eder.(I.B.K.778/779)

Bu meyanda şirketin kuruluşu anında mevzuubahis olan sermayenin azâmi haddi, ve hisse bedelleri üzerine cari ahkâm burada muteberdir.(Bir hisse bin İsviçre frangı veyahut bin İsviçre frangının bir mislinin kıymetinde olabilir.)

Sermayenin fazlalaştırılmasına kadar hissedar olmayan kimseler bu anda şirkete girebilirler. (I.B.K.786/2)

Eski hissedarların, Anonim şirketlerde olduğu gibi, yeni hisseler için bir tercih olunma hakları mevcuttur. Fakat bu bir hakkı mükteseb değildir, zira Statülerin veya hey'eti umumiyenin alacağı bir kararla, eski âzalar bu haktan mahrum bırakılabilirler. (I.B. K. 787) Diğer tarafdan, şirkete girecek yeni şûrekâ eski şûrekânın bütün haklarına malik olamaz, netekim, yeni hissedarlar şirketi temsil ve idare etmek salâhiyetini ancak hey'eti umumiyenin bu hususta vereceği bir kararla elde edebilirler. (I.B.K.811/3)

Yukarda, sermayenin, şirketin teessüsünü müteakip arttırmanın neticesi olarak, şûrekânın taahhütlerinin otomatik bir tarzda fazlalaştığını söylemiştik. Diğer taraftan, şirketin alacaklılarının sermayenin büyütülmesinde büyük bir menfaatleri olabilir. Bu sebepten, İsviçre borçlar kanunu, bu ameliye için umum şûrekânın muvafakati şartını koşarak, sermayeyi büyültme ameliyesini güçleştirmek istememiştir. Hissedaran hey'eti umumiyesinin, sermayenin büyütülmesi hususunda alacağı kararlar, statülerin tâdili için vaz edilen hükümlere tâbidir. Mahdut mes'uliyetli bir şirketin kurulmasına iştirak edenler, veyahut bilâhire şerik sıfatını haiz olan kimseler, sermayenin büyültülerek mes'uliytlerinin tevessu etmesine intizar etmelidirler. Bu netice bir parça endişe ile karşılanabilir. Mes'uliyetin genişlemesini bir tehlike addeden ve bundan kaçınmak istiyen şerik, şirkete dahil olurken, statülere, sermayenin büyültülmesini umum şûrekânın muvafaktine tâbi tutacak bir kayıt koydurtabilir.

3 — *ŞİRKETİN SERMAYESİNİN UFALTILMASI*

Sermayenin ufaltılmasında, alacaklılar bilhassa vikâye edilmelidirler. Mahdut mes'uliyetli şirketlerde hadis olan vaziyet Anonim şirketlerdekinden pek farklı değildir. Yalnız Anonim şirketlerde sermayenin azâmi tenzil haddi (50,000) İsviçre frangı iken, Limited şirketlerde (20,000) İsviçre frangıdır. Sermayenin ufaltılmasile hisselerin kıymetleri küçültülemez. Beher hissenin kıymeti muhakkak asgâri (1,000) İsviçre frangı olarak kalır. (I. B. K. 788/1) Bundan başka, diğer bütün hükümler, Anonim şirketlerde olduğu gibidir, yani evvel emirde hissedaran heyeti umumiyenin statüleri tâdil etmesi gerektir. Fakat bu tâdilât ancak, şirketin alacaklılarının ufaltılan sermaye ile tatmin olabileceklerini gösteren ve federal hükûmetce tanınmış bir müesesseenin verceği rapora istinat ederek yıpılabilir. Hey'eti umumiye, bu raporun metnine vakıf olduktan sonra sermayenin ne tarzda ufaltılacağına dair karar ittihaz edebilir.

Sermayenin ufaltılması kararı üç def'a resmî gazetede neşrolunur. Aynı zamanda alacaklılara, üçüncü neşriyattan itibaren iki ay müddet verilerek arzu ettikleri takdirde şirkete müracaat ederek borçlarının tesfiyesini talep etmeleri tavsiye olunur. (I. B. K. 732) Sermayenin ufaltılması ameliyesine ancak alacaklılara verilen mühletin hitamında, ve arzu eden alacaklıların tediyesini müteakip başlanabilir. Yeni sermaye, yukarda zikrettiğimiz hükümlere riayet edildiğini tesbit eden bir rapor üzerine tescil edilir.

Şirket sermayesinin ufaltılması halinde, aşağıdaki tefriki yapmak faideden âri değildir.

a — Sermayenin ufaltılması, şirketin bir ziyanını müteakip sermayeyi büyültme ameliyesile birlikte icra edilebilir. Fakat bunu o şekilde yapmak gerektir ki nihayette sermaye değişmemiş, ve hatta fazlalaşmış olarak kalmış olsun. Bu vaziyet hukukî noktai nazardan sermayeyi ufaltma ameliyesi değildir. Eğer şirket yaptığı ziyanı müteakip sermayesinin nısfını kaybedecek olursa, müdürler hemen heyeti umumiyeyi toplamak mecburiyetindedirler. Heyeti umumiyeyi içtimaa davet, ve yeni sermayenin kabul edilmesi, şirketin ziyanı sermayenin nısfına varmadan evvel yapılmak gerektir.

b — Mahdut mes'uliyetli şirketlerde, bazen sermaye şerikin arzusuna rağmen ufaltılabilir. Bu anonim şirketlerde mümkün değildir.

Her hangi bir şerik iflâs eder veya hissesi bir alacaklı tarafından haciz edilirse, iflâs dairesi veyahut mevzuubahis alacaklı şirkete bir ihtar yollayarak altı ay sonra şirketin feshini talep edebilirler. (I. B. K. 794/I).

159

Şirket fesholunmaktan ve binnetice tasviyeden kurtulmak gayesile muhtelif vasıtalara müracaat edebilir. Meselâ, haciz olunan hissedarı şirketten çıkarmak, kendisine hissesinin hakikî kıymetini tediye etmek. Bu yolda bir karar, sermayenin ekseriyetini teşkil eden hissedarların ekseriyetiyle alınabilir. (I. B. K. 194/4). fakat şirketten ihraç edilen şerike iade olunan hisse bedeli, sermayenin ufalmasını intaç eder.

Diğer taraftan, şirket tamamiyle ödenmiş hisseleri satın almak hakkına maliktir. Fakat bu alım muamelesi ancak sermayenin fazlasından ödenmek şartile mümkündür. (I.B K. 807/2)

Eğer sermaye şerike iade edilen hisse bedeli miktariyle eksilecek olursa, sermayenin ufaltma ameliyesine başlamak icabeder.

Yukarda bahsettiğimiz hükümler, statülerin azalara şirketi terketme hakkını verdiklerinden ve şerikin bu hakkı istimalinde, yahut mahkemenin şerike muayyen sebeplerden dolayı şirketi terketme müsaadesini verdiğinde ve nihayet, şirketin mahkeme marifetiyle azasının tardını elde ettiği vaziyetlerde de riayet edilmesi mecburidir. (I.B.K.822) Yani bütün bu fiillerin muteber olabilmesi için, sermayenin ufaltılmasına müteallik hükümlerin tatbik edilmiş olması veyahut şirketi terk eden hissedarın hisse bedeli yekûnu esas sermayeyi aşan meb'lâğdan ödenmiş olması veyahut hisseyi bir başkasının satın alması gerektir.

2 — Sermayenin ufaltılması, bir şerikin hisse bedelinin ödenmesinden gayri her hangi diğer sebeplerden mütevellit olursa, ufaltma ameliyesi Anonim şirketlerde muteber hükümlerle icra edilir. Anonim şirketlerde olduğu gibi, diğer sebepler, iş sahasının daralması, işlerin azalması, gelirin eksikliği, temettü ve faizlerin pek az oluşudur.

Sermayeyi ufaltma ameliyesi, federal hükûmetce tanılan bir müessesenin, şirketin sermayesini küçültmesine rağmen alacaklıların tamamen tatmin olduklarını beyan eden bir raporiyle başlar. Bilâhare heyeti umumiye içtima eder. Raporu ve sermayenin ufaltılmasının teferruatını nazarı itibara alan heyeti umumiyenin kararı, statülerin tadili ahkâmına riayet eder. Limited şirketlerde sermaye, şahsî hisselerin eksiltilmesiyle ufaltılır. Eğer sermayenin ufaltılmasından şirketin alacakları zarardide olurlarsa, sermayeyi eksiltme kararına iki ay müddet zarfında itiraz edebilirler.

Bilâhere, statülerde vaz'edilen kaidelere uygun olarak, müdürler, sermayenin ufaltılmasını üç def'a resmî gazetede neşrettirirler. Alacaklılar, üçüncü neşriyattan sonra iki ay müddetle alacaklarını

isteyebilirler. (I. B. K. 733) Bu mühletin hitamı, alacakların tatmini, yeni statülerin ticaret odasınca tescilini müteakip, sermayeyi ufaltma ameliyesi nihayete erer. (I. B. K. 734)

V

ŞİRKETİN İNFİSAHI VE ŞERİKLERİN ŞİRKETTEN AYRILMALARI.

Mahdut mes'uliyetli şirketlerin infisah sebepleri kısmen Anonim ve kısmen kollektif şirketlerinkine müşabihtir. Şirket bağının infisahını intaç edecek veya edebilecek sebepleri göstermek evvel emirde Statülerin vazifesidir. (I. B . K . 777/11, 820/1) Meselâ: takip ettiği gayeye göre bir şirket muayyen bir zaman için kurulmuş olabilir. Müddetin hitamı bir infisah sebebidir.

Heyeti umumiye, şirketin mukadderatı hakkında ve bu meyanda infisahına dair karar almağa salâhiyetdardır. Statüler bu kararın ne şekilde alınabileceğini tanzim ederler. Eğer bu hususta hiç bir kayıt ihtiva etmezlerse, kanun, sermayenin 3/4 ünü temsil eden şürekânın 3/4 ekseriyeti ile infisah kararının alınmasını mümkün kılmıştır. (I. B. K . 820/2)

İsviçre borçlar kanunu 820/3 de şirketin iflâs muamelesinin başlamasiyle infisah ettiğini söylemektedir. Bu infisah şeklinde, heyeti umumiyenin rızasını alıp almamanın hiç bir ehemmiyeti yoktur.

Şirketin iflâsı üzerine infisahı, gerek bir alacaklı tarafından yapılan takibat, gerekse, müdürlerin, şirketin borçlarını ödeyemeyecek vaziyetini ihbarlarından mütevellit olabilir. Anonim şirketlerde olduğu gibi burada dahi, şirketin borçlarını ödeyebilmesi muhtemel görüldüğü takdirde, mahkeme iflâs ve binnetice infisah kararını tehir edebilir ve muvakkaten şirkete bir veli tayinini, bir müfredat defteri tanzim edilmesini veyahut şirketin mevcut servetini muhafaza etmek gayesiyle başka tetbirlerin alınmasını emreder. Bu hususta munzam tediyatı kabul eden şirketlerin vaziyetleri, kendilerini iflâstan kurtarmaya daha müsaittir. Böyle şirketlerde, bilânçodaki açığı müşahede eden heyeti umumiye, şürekâyı 3 ay müddetle munzam tediyatı ifaya davet eder. Bu mühlet zarfında açık kapatılmadığı takdirde, müdürler, şirketin iflâsını talep ederler. (İ. B. K. 810/7 - 817/2)

Pratik bir ehemmiyeti olan infisah sebeplerinden biride her hangi bir şerikin ileri süreceği muhik esbaplardır. (İ. B. K. 820/4 - 822/2)

Şerik bu sebepleri serdederek mahkemeye müracaat ile ya şirketin feshini veyahut kendisine şirketi terketmesine müsaade verilmesini talep eder.

Bu muhik esbabın ne olacağını kanun tasrih etmeyerek şeriklerin tasvibine bırakmıştır. Meselâ lâalettayin bir şerik, diğer şürekânın lâkaydı, veyahut müdürleri kabiliyetsizliğini, kumarbazlığını, şirketin feshedilmesi veyahut kendisinin şirekti terk etmesi için muhik bir sebep olarak serdedebilir. Bu sebepler, şeriklerin birbirlerile olan, yahut şeriklerin şirketle olan münasebetlerinde dahi mevcut olabilir. Yukarda gördüğümüz gibi, şerik adedinin bire düşmesi, ve kanunî vaziyetin tahaddüs ettirilmemesi de bir infisah sebebidir. (I.B.K. 625/2) Bundan başka, şirketin teessüsü anında kanunun veyahut Statülerin kabul ettikleri nizama riayet edilmemiş olması, bir şerikin müracaatı üzerine, mahkemece şirketin infisah hükmünün verilmemesini intaç edebilir. (I. B. K. 640/2) Netekim, müdürlerden hiç birisinin ikametgâhının İsviçre toprağı üzerinde bulunmaması, ve şirkete verilen mühlet zarfında vaziyetin kanuna uygunlaştırılmamış olması, şirketin infisahını intaç eder. (I. B. K. 813)

2 — Şeriklerden birinin iflâs etmesi veyahut h ssesinin alacaklısı tarafından haciz olunması üzerine, iflâs dairesi veyahut hacızı koyan alacaklı, şirkete altı aylık bir mühlet vererek, infisah ve tasfi yesini talep eder. (İ. B. K. 793/1) Fakat bu talep muhakkak olarak şirketin infisahını intaç etmez, şirket bir takım tedbirler alarak bunun önüne geçebilir.

a — İnfisah hükmünün Ticaret odası kütüğünce tesciline kadar velev şirket, velev diğer şürekâ müflisin alacaklılarını veyahut haciz koyan alacaklıyı tatmin edebilirlerse, şirket infisah etmekten kurtulur. (İ. B. K. 794/1)

b — Eğer diğer şürekâ, borçlu şerikin hissesinin iflâs dairesince müzayede ile satılarak, alacaklının şirkete, bir şerike has hak ve mecburiyetleri hamil olarak gireceğini taahhüt ederlerse, şirket infisahtan kurtulur. (İ. B. K. 794/2)

Tabiî vaziyette, müzayede ile satılan hisse şirketin tasfiyesinde temin edeceği meblâğı getireceğinden ne alacaklı ve ne de iflâs dairesi bu talebi red etmez.

2 — Şirketin infisahtan kurtulmak için müracaat edeceği diğer bir çare daha vardır. Sermayenin ekseriyetini teşkil eden şürekâ ekseriyeti, takip edilen veya iflâs eden şerikin hissesinin asıl kıymetini ödeyerek kendisini şirketten ihraç etmek. (İ. B. K. 794/4)

Türk ticaret kanunu iliştiği diğer bahislerde olduğu gibi burada da tatminkâr değildir. Limited şirketin hangi hallerde infisah edeceğini söyleyen hükümler kâfi değildir. 515 inci madde şirketin en aşağı iki kişiden mürekkep bulunacağı, ve bunlardan birisinin vefat veya

iflâs etmesi üzerine şirketin infisah etmediğini, ancak ölen veya iflâs eden şerikin yerine bir başkasının ikame edilmediği takdirde şirketin infisah ettiğini beyan etmektedir. Kanunun gayesi tek şahıs şirketlerine mani olmaktır.

Eğer şirketin aza adedi ikiden fazla olur, ve bunlardan birisi vefat edecek olursa, şirket diğer hissedarlar beyninde devam eder. Ölen şerikin yerine, eğer statülerde bu yolda bir kayıt varsa, varisleri kâim olur. Eğer statülerde böyle bir kayıt yoksa, mevzuubahis 515 inci madde ne yapılacağını söylemektedir. Eğer şeriklerden birisi iflâs edecek olursa, iflâs dairesinin iflâs eden şerike ait tasfiye bakiyesi üzerindeki hakkını ivaz mukabilinde şirkete devretmesi lâzımgelir.

Kanunumuzun sarih olarak, şirketin infisah edeceğini söylediği yegâne vaziyet, tek şerikli limitet şirket vaziyetidir. Bundan gayri hiç bir infisah şekli zikretmemiştir. Bu boşluğu doldurmak vazifesi tekrardan statülere tahmil olunmaktadır.

ŞERİKLERİN ŞİRKETTEN AYRILMALARI ya kendi muvafakatları veyahut ihraçlariyle olur.

Şerikin kendi arzusiyle şirketten ayrılabilmesi için statülerin bu hakkı şürekâya vermiş olması lâzımdır. Bu hakkı istimal, yine statülerde zikredilen şartların tahakkuku ile mümkündür. (I.B.K. 779/9, 822/1). Eğer statüler, bu hakkı şürekâya bahşetmemişlerse, hâkim, kanun mucibince, muhık sebeplerden dolayı, şerike, şirketten ayrılma müsaadesini verebilir. (I. B. K. 822/2).

Her hangi bir hissedarın şirketten ihracı mahkeme hükmüle olur. Her nekadar sermayenin ekseriyatini teşkil eden şürekâ ekseriyeti bir ihraç kararı alabilirlerse de, bu kararın kat'ileşmesi, şirketin muhik sebeplerin mevcudiyetini isbat ederek hâkimin müdahalesini elde etmesiyle mümkündür. Yalınız adlî ilâm şirketten ihracı muciptir.

Şirketten ayrılma veya ihraç edilme ancak hissedarın şerik vasfına bağlı haklarına müteallik hadiseleri tanzim eder. Fakat ne malî münasebatı ve ne de hissesinin mıkdarı üzerinde bir tesir icra etmez.

Tedkikimizin 35 ve bundan sonraki sahifalarında gördüğümüz veçhile, şirketi terkeden veya şirketten ihraç edilen şerikler çıkış tarihlerinden itibaren beş sene müddetle şirketin teahhüdatından mes'uldur. Fakat alacaklılara yeğane garanti olarak şerikin mes'ul olduğu bu beş senelik müddeti bahşetmek, onların menfaatlerini kâfi derecede vikaye edemez. Şirketi terkeden hissedarı cezalandır-

mak maksadiyle evvelce hisse bedeli üzerinden ödediği meb'lağa ait bütün haklarını kaybettiğini iddia etmekte mümkün değildir. Binaenaleyh şirketle kat'ı münasebat eden hissedara bir tazminat vermek lâzımdır. Verilecek tazminat, şirketin malî vaziyetine göre muhtelif şekilde olabilir.

a — Verilecek tazminatın şirketin servetinden, yani asli sermayeye dokunulmamak ve zarar vermemek şartile tedarik edilmesi en ziyade arzu edilen vaziyettir. Eğer senelik bilançoların temin ettği böyle bir servet, ihtiyat akçesi namı altında şirketin emrinde mevcut ise, bu ihtiyat akçesi üzerinden tediye edilecek tazminat şirketin alacaklarının menfaatlerine hiçbir halel getirmediğinden, alacaklıların hususi bir tarzda vikayeleri icap etmez.

b — Şirket bir ihtiyat akçesine malik bulunmadığı takdirde vaziyet İsviçre borçlar kanununun 800 üncü maddesine göre halledilebilir. Burada, başka bir şerikin, şirketi terkeden azanın hissesini tam fiyatını satın alması, ve tazminat bedelinin böylece temin edilmesi, şirketin alacaklarının menfaatlerini korumağa kâfidir.

e — Yukarıda bahsettiğimiz iki vaziyetten birisinin hadis olmamasında, hisse, müzayede ile satılarak, bedeli ile şirketi terkeden hissedar tazmin olunur.

d — A, B, ve E harfleri altında serdettiğimiz imkânlardan hiç birisini istimal etmek mümkün olmadığı takdirde, kanun sermayenin ufaltılmasına müteallik hükümlerin tatbik olunmasını emreder. Böylece, şirket sermayesi, kayıp olan hisse nisbetinde ufaltılır.

Türk Ticaret kanunu şerikin şirketten ayrılması halinde hisse bedelinin mıkdarı hakkında hiç bir hüküm ihtiva etmemekte ve binaenaleyh, şirketin alacaklılarının menfeatlerini vikaye edecek tedbirleri havi bulunmamaktadır. Bütün bu bahis, kanunumuzca, temamile ihmal edilmiştir.

LİMITED ŞİRKETİN TASFİYESİ: Türk Ticaret kanunu Limited şirketlerin tasfiyeleri hakkında hiç bir hüküm vaz etmemiştir. Maamafih, hissedarların, şirket sermayesine iştirâk ettikleri meb'lağ nisbetinde şirket borçlarından mes'ul olmaları, tasfiyede alacaklı, üçüncü şahısların şirketin servetine müracaat ederek bununla kanaat etmelerini icap ettirmektedir. binnetice, Limited şirketlerin tasfiyesinde, menfeatler, Anonim şirketlerinkine uygundur.

İsviçre borçlar kanununa göre şirketin tasfiyesi, kanunda serdedilen infisah sebeblerinden birisinin vucut bulmasiyle (sahife 54) başlar. Eğer şirket iflâs edecek olursa, iflâs hadisesi tasfiyenin yerine kâim olur.

164

İflâs hadisesinden hariç diğer infisah hallerinde, müdürlerin nezareti altında, şirketin infisah keyfiyeti Ticaret odası kütüğüne tescil edilerek, tasfiye edileceği ilâveten kaydedilir. Tasfiye memurları gerek Statüler, gerek hey'eti umumiye kararı veyahut hâkim tarafından tayin olunurlar. Bu ihtimallerin imkânsızlığında, şirket müdürleri dahi tasfiye ile meşgul olurlar. Umumiyetle tasfiye memurları Ticaret odası kütüğünce tescil edilirler. Fakat şürekâ heyeti umumiyesi her hangi bir anda bunları azletmek selâhiyetine malikdir.

Her hangi bir şerik, hâkime müracaat edip muhik sebepler serdederek bu memurları azlettirerek başkalarının tayinini isteyebilir.

İsviçre borçlar kanunu Limited şirketlerin tesviye memurlarının tayin ve azli, tasfiye muamelelerinin icrası, şirketin sicilden terkini ve şirket defterlerinin muhafazasında Anonim şirketlerin bu husustaki hükümlerinin tatbik olunacağını söylemektedir. (I.B.K.823)

Tasfiye ameliyesine bir bilânçonun hazırlanması ve alacaklılara taleplerini isbat edecek vesaikle şirkete müracaat etmelerini ihbar keyfiyetyile başlanılır.

Aktifin borçları temamen örttüğü takdirde, tasfiye memurları ufak işleri bitirir, alacakları tahsil eder, ve şirketin teahhüdatını ifa ederler. Şirketin aktiyle alacaklıları tatmin mümkün olmazsa, vaziyetten hâkimi haberdar etmek lâzımdır. Hâkim şirketin iflâs kararını verir.

Diğer tarafdan, tasfiye memurları, tasfiye ameliyesinin icap ettirdiği umum hukuki fiillerin icrasında şirketi temsil ederler. Yani şirket namına mahkemeye müracaat etmek, anlaşmalar ve icabında yeni işler teahhüt etmek, tasfiye memurlarının iktidarı dahilindedir.

Şeriklerin şahsi mes'uliyetlerini takdir etmek tasfiye memurlarının en çetin vazifelerinden birisidir. (I.B.K. 802/4) Filhakika, şirketin borcunu ödemiyecek vaziyete düşmesi halinde, mahkeme tarafından iflâs kararı verilir ve mes'uliyetlerin derecesini tayin etmek, iflâs dairesine düşer. Fakat şirket borcunun ehemmiyetsiz olduğu zamanlar, hâkim tasfiyesinin devam etmesini emredebilir. Tasfiye memurları eski ve halihazırda şerik bulunan azaların mes'ul bulundukları meb'lâğları takdir ve bunun tahsilini temin ederler. Mesuliyetin bu şekilde taksimi, şürekâ ve şirketi temsil eden tasfiye memurları veyahut iflâs dairesi arasında munazaa çıkmasına mahal verebilir.

Tasfiye memurları umum alacaklıların haklarını korumakla mükelleftirler. Bu meyanda malûm olupta muracaat etmeyen veyahut vakti hulûl etmeyen şirketin borçlarını ödeyecek meb'lâğı temin ve

165

tahtı emniyete almalıdırlar. Ancak alacaklıların şirkete müracaatları için yapılan üçüncü daveti bir sene müteakip, veyahut hâkimin müsaadesi üzerine, tasfiye ameliyesinden artan meblâğın şürekâ meyanında taksimi mümkündür.

Eğer şirketin tasfiyesi, iflâs dairesinin ihbarı veyahut bir alacaklının hissedarlardan birisinin tesviye hissesi üzerine koyduğu hacizden tevlit etmiş ise, tasfiye memurları hissesine haciz konulan şerike düşen meb'lâğı ya iflâs dairesine veyahut icra dairesine takdim ederler. (I.B.K.793/2) Tasfiyede taksim, şirketin Statüleri marifetile evvelce tanzim edilir. Eğer Statüler bu hususta hiç bir kayıt ihtiva etmiyorlarsa, kanun, her şerike hisse bedeli üzerinden ödediği mikdara mütenasip bir tarzda tasfiyeye iştirak hakkını bahşetmektedir. (I.B.K.745) Bu hüküm Anonim şirketler kanunundandır.

Tasfiye, şirketin sicilden terkini taleble nihayete erer. Bu terkini talep ve infisah eden şirketin defterlerini on sene müddetle emin bir yerde muhafaza etmek tasfiye memurlarının vazifelerindendir. (I.B.K.823, 746, 747)

T. T. K. = Türk Ticaret Kanunu

İ. B. K. = İsviçre Borçlar Kanunu

«Son»

166

No : 67

Kanunların zaifları himaye dereceleri [*]

Konferansı veren:
C. Merkez Bankası Hukuk Müşaviri
O. Nuri Uman

Muhterem dinleyicilerim, aziz gençlerimiz

Hukuk İlmini Yayma Kurumunun emri ile bir konferans mevzuu seçmeği düşünmeğe başladığım vakıt son senelerin ehemmiyet kesbeden bir çok hukukî hadiseleri gözümün önünden geçti. Bu hadiseler içinde yaradılış veya bugünkü içtimaî yaşayış yüzünden âciz ve zaif olanların himayesi mevzuunu tetkike çok şayan buldum. Çünkü bu mevzuun zamanımızda ehemmiyeti büyük olduğu gibi harptan sonra daha fazla ehemmiyet kesbetmesi de pek ziyade melhuzdur.

Muasır demokrasilerde âcizlerin, kaasırların miktarı arttıkça bunların lehine alınacak himaye ve şefkat tedbirleri de arttırılmaktadır, zaifleri himaye zamanımız vazıı kanunlarının en esaslı ve devamlı meşguliyetlerinden biri olmuştur. Âcizleri kaasırları himaye, tarihin hiç bir devrinde zamanımız kadar inkişaf etmemiştir. Zaiflerin himayesi esasına tabantabana zıd diğer bir içtihat hakkı kuvvetle ifade etmek isteyen, daha doğrusu hakkı kuvvetin emri ve hükmü altına koyan diğer bir kanaat da daima izhar ve ifade edilmiştir. Bu kanaatı besleyenlerin yani hakkı kuvvete tabi tanıyanların bazısı: (hak, kuvvetin bir siyasetidir) yahut (hak, yaşayan bir kuvvettir); bir kısmı: (hak her ferdin kuvvetinin bir ölçüsüdür); nihayet bir kısmı da (kuvveti olanların hakları da vardır) demişlerdir.

Hakkı kuvvetle ölçenler bu muhtelif vecizelerle demek istiyorlar ki (zaif olanın ya hiç hakkı yoktur, yahut zâfı derecesinde az ve o nisbette zaif bir hakkı vardır)

Şüphesiz ki bu; bedbin, maddî ve vahşi bir telekkidir. Zamanımızda hak, bazı rejimler istisna edilmek şartiyle, vahşi, kaba bir kuvvet değildir. Bilâkis hak Laypniç'in dediği kibi manevi bir kuvvettir. Kanunların müsbet veya menfi emirlerinde kuvvetin hâkimi-

[*] Bu konferans 28-12-940 tarihinde Ankara halkevinde verilmişdir.

yetini görmek ve iddia eylemek hatadır. Hukukun bir emri, kavinin zaife karşı bir icbarı, bir cebri değildir; bilâkis kanun, âmmenin rizasından ve mâşerî vicdandan doğan bir emirdir. Kanun vazılarının âcizlerin, zaifların himayelerine koşmak için gösterdikleri tehallükler, sarf ettikleri himmet ve gayret göz önüne getirilirse diyebiliriz ki: (Hukuk zaiflere karşı bir siyasettir) yahut (hukuk; umumî, resmî kuvvetlerin zayıfları himaye eylemesi siyasetidir.)

Thomas Mann diyor ki (Kanun âcizleri sever, onların dostudur.o, herşeyi tanzim eylemek ister ve muktedir olsaydı dünyayı tam bir nizam ve intizama sokardı)

Fouillet'de (L'idée moderne du droit) sında:(Hukuk fikrinde, kuvvetten okadar az bir şey vardır ki hukuk heryerden ziyade aczin ve zâfın karşısında kendini bütün parlaklığile gösterir, hukuk bizatihi bir kudret, bir dinami ise o zihinlerde kuvvetliler gibi zayıfların da kudretidir.)

İddia edilebilir ki hukuk kavilerden ziyade zayıfların kudretidir. Hukuk daha ziyade zayıfların, âcizlerin küdret ve tesirlerile bugünkü yüksek mevkiini bulmuştur. Fransa inkilâbının lâyemut bir abidesi olan (insan ve vatandaş hakları beyannamesi) hakları tanılmıyan zayıfların, âcizlerin cebir ve tazyikleri mahsulüdür. İngilizlerin yedi asırlık (Büyük Hürriyet Misakı — Mağna charta Liberatum) istibdattan ezilenlerin kıyamları neticesinde tanzim ve ilâm edilmiştir. Bu misaller de gösteriyor ki hukuk yalnız talî safhalarında değil, esaslarında ve en derin tabakalarında dahi zayıflar için inkilâplar ve tâdiller görmüştür. Hukuk daima daha insanî, daha medenî bir hale gelmek için yenileşmiştir. Sübjektif hukuk telekkisi bu derin yenileşmeden çok istifade etti. Bunu amelî hakikatlar, şe'niyetler daha iyi gösterir. Meselâ bir vakıt mülkiyet hakkı, sahibine mutlak bir iktidar veriyordu. Bu iktidar karşısında diğer insanların, faraza âciz komşuların hakları hiç düşünülmezdi. Biçare komşuyu izrar eden hareketleri, mülkiyet hakkı âdeta meşru kılardı. Babanın evlâd üzerinde kocanın, karı üzerindeki velâyet ve kocalık hakları da mutlak ve hudutsuz idi. Baba veya kocanın bu mutlak hakları karşısında çocuğun, karının mukabil ve müessir hakları yoktu.

Ekser sübjektif haklarda, yalnız bir taraflı münasebetler görülür, bu münasebetler bütün menfaatları yalnız bir tarafa temin eder, diğer tarafa da bütün külfet ve vazifeleri yükletirdi. Bu basit ve iptidaî telakki zaman ile değişti; yavaş yavaş haklara, sahiplerine bahş ve temin ettikleri salâhiyetlere ve nimetlere karşı az veya çok vazifeler ve külfetler tahmil eyleyen bir varlık nazarile bakılmağa başlanıldı;

168

huhuka kuvvet ve kudretin hâkim olması kaidesi, yerini haklarda tevazün ve teadül fikrine terketti. Hakların hemen heyeti umumiyesi, yahut ekserisi gayrendişlik farikası altında bir ahenk ve nizama bağlandı; herkese maddî kudret ve kuvveti değil; içtimaî kıymeti, zâfı ve hastalığı göz önünde tutularak hak ve istihkakı verilmek için uğraşıldı, şimdi kavileri yükseltmekten ziyade âcizleri himaye etmekle uğraşılıyor; nazik, zayıf, ince bir cisim, bir şey nasıl daha dikkat ve itina ile muhafaza olunursa mâşerî vicdan da zayıflar üzerine fazla bir şefkat ve alâka ile titremeğe başladı.

Bu mevzuu geçen asırlardaki seyir ve tekâmülünü takip ederek tetkik etmek için evvelâ geçmiş zamanların zayıf addetmiş olduğu kimselerle bugün zayıf addedilenleri ayırmak icabeder. Devamlı ve kuvvetli bir tekâmül neticesinde aciz ve zâfın manası hukukî bakımdan tebeddül eylemiştir. Zamanımızın zayıfları, âcizleri nevileri ve miktarları itibarile eski zamanların âciz ve zayıflarından çok fazladırlar. Müşterek bir içtimaî hayatın icra ettiği bir takım tesirler aciz ve zâfın mahiyetini ve in'ikâslarını değiştirmiştir. Meselâ, yaratılış cihetinden zayıf sayılan kadın sınıfı, bugün bir çok yerlerde medenî haklarına sahip olmuştur.

Yine zamanımızda bugünkü hayat şartlarından doğan bir takım tehlikelere çok maruz olan bazı insanlar vardır ki bunlar da kendilerine devlet kuvvetlerinin şefkat ve himaye nazarlarını celbetmişlerdir. İşçiler, vapurlarla, tirenlerle seyahat edenler; yollarda, sokaklarda nakil vasıtalarının binbir sademesine, darbesine maruz olanlar, son zamanlarda himayeye çok lâyık görülenlerdir.

Zamanımızda, bazı acîzlerin ve zâfların sebepleri bir taraftan ortadan kalkıyor, diğer taraftan yeni bir takım acîz ve zâf sebepleri meydana çıkıyor ve çoğalıyor. İlk çağda, orta çağda, hatta son çağın bazı asırlarında himayeye, şefkata hiç lâyık görülmeyen esir insanlar, köleler - esaret usulü kaldırıldıktan sonra - artık zayıf ve kaasır addedilemezler.

Yine eski zamanların zayıf ve kaasır addettikleri kadınların medenî haklara kavuşmaları için başlamış olan hareketler hemen bütün demokrat memleketlerde feyizli neticelerini vermiştir. Kaasırlar arasına giren :

Borçluları himaye :

Borç için borçlunun hapsedilmesi usulü zayıfı himaye maksadiyle kaldırılmıştır. İnsanlık uzun zamanlar borç için hapis usulünü makbul saymıştı Borç için hapis usulü, konvansiyon devrinde evvelâ

MİLLÎ KÜTÜPHANE ANKARA

Fransada kaldırıldı. İhtilâlcı ve inkılâpcı Danton: (İnsanın para bulmak için şahsını, huzur ve emniyetini rehin altına koyması, daha doğrusu hapis altına aldırması insaniyet için, felsefe için bir âr ve hicaptır; borç için hapis, saf ve temiz bir ahlâka, insan haklarına ve hürriyetin hakikî prensiplerine mugayirdir) diyor.

Kanun vazıları, insanların şahsiyetlerine ağır bir tecavüz teşkileden borç için hapis usulünü kaldırdıktan sonra borçluların hayatlarını, maiştlerini muhafaza maksadiyle bunların mallarını himaye etmği, bu malların alacaklılar tarafından sattırılmamalarını temin eylemeği de düşünmüşlerdir.

Medenî devletlerin icra kanunları, Hukuk Muhakeme Usulü Kanunları borçluların haczedilemeyecek mallarını borçluları himaye ederek, onların lehine olarak tahdit eylemişlerdir.

Bazan fevkalâde haller, vaziyetler; taahhütlerin, borçların ifa edilmemesine sebep olur. Bugibi hallerde devlet borçluların lehine müdahelelerde bulunur. Borçlulara borçlarını ödemek için yeni müddetler verir. Bir harp, iktisadî fevkalâde bir buhran umumî moratoryun ilânına bile sebep olur.

Küçükleri himaye, küçüklere yardım:

Kanunlar, borçluları himayede biraz müteredddit, biraz muhteriz davranabilirler ve davranmalıdırlar. Çünkü borçlunun esasen hukukî bir vecibesi vardır.

Bu vecibe karşısında borçluyu himaye doğru ve âdilane olmak için borcun nereden olduğunu ve ehemmiyetini tetkik etmek mümkün olmalıdır. Alacaklının borçludan daha zayıf, daha âciz, daha fakir olması da kabildir. Bugibi hallerde kanun alacaklıyı himaye etmelidir. Esasen içtimaî sınıflar arasında bir borçlular sınıfı yoktur. Borçluların kanunun himayesine şayan olan zayıflar sırasına konulması daha ziyade bir zanna, bir faraziyeye, bir fiksiyona müstenittir. Bir borçluyu himaye yerinde değilse bu himaye profesör Ripert'in dediği gibi kanunî, resmî bir iskandaldır. Bu sebeple ekser kanun vazıları borçluları himaye tedbirlerinin ittihazını borcun ifası zamanına bırakmışlar va himaye için borçlunun hüsnü niyetini ve fakirliğinin hissedilecek, görülecek bir alâmetini meydana koymasını şart saymışlardır. Fakat küçükleri himayede vaziyet böyle değildir. Küçüklerin himayesinde onların malî, hukukî vaziyetleri değil, bizzat şahısları göz önünde tutulmaktadır. Alınan himaye tedbirleri küçükün şahsına müteveccihtir. Yaşları, aklî vaziyetleri, tercübesizlikleri yüzünden cemiyet içinde diğerlerinden aşağı bir dereceye düşmüş olanlrın kanunî

bir himayeye hakları vardır. Sosyetenin en mühim bir esası olan müsavat prensipini korumak için bu âcizleri himaye lâzımdır. Cemiyetin zayıfları himayesi merhametten değil, adaltten gelir.

Himaye edilmek zayıfın hakkıdır. Bu bahtsız kaasırların vaziyeti islâh edilmekle içtimaî terekki temin olunur. Küçükleri himaye fikrini zamanımızın bütün kanunları kabul etmişlerdir. Çünkü onların akılları, yahut iradeleri hayat mücadelesinde, hak mücadelesinde diğer insanlara karşı aynı ve müsavi silâhlarla silâhlanmalarına imkân bırakmamıştır.

Küçüklerin himayesinde kanun vazılarının, demokrasilerin meyli ve arzusu küçükleri himaye fikrini inkişaf ve terekki ettirmek ve küçükleri esir, köle sırasına indirme fikrini de mahiv ve tahrip eylemektir. Ehliyetsizlik, kasırlık zayıflar için içtimaî bir yardım, bir muavenet sebebi olmalı; fakat bir esaret, bir tâbiiyet mevzuu olmamalıdır.

Kanunlar çocuklarla ana karnına düştükleri andan itibaren meşgul olurlar. Cebe kadınların sıhatlarının muhafazası için kanunlar bir çok tedbirler almışlardır. Çocuk doğar doğmaz kanunlar hamî ve müşfik gözlerini onlara tevcih ederler, onların sütleriyle, sağlıklariyle, hastalıklardan muhafazalariyle meşgul olurlar, çocukların evde, sokakta yalnız ve tehlikeli şartlar içinde bırakılmasını suç sayarlar.Gayrimeşru münasebetlerin mahsulü olan çocukların babalarını aramalarını ve bulmalarını kanunlar teşvik ederler, velâyet hakkını fena kullanan velileri velâyetten azlederler. Bütün bunlar küçükleri himaye maksadile yapılır.

Muasır kanunlar küçükleri himaye için suçlu çocuklarla da çok meşgul olmağa başladılar. Ana ve babaların fabrikalarda, tarlalarda fazla zaman kalmaları, meşgul olmaları kendilerini çocuklarla meşgul olmaktan, onları terbiye etmekten meneder. Yalnız kalan, ana, baba terbiyesinden mahrum olan bu çocuklar suç işlemeğe çok meylederler, suç işlemeği âdet edinirler. Bu vaziyet kanun vazılarını bazı memleketlerde çocuklar lehine meşgul etmeğe başladı. Genç çocukların ceza görmeleri şartı, yani cezaya ehliyat yaşı biraz arttırıldı, çocuk mahkemeleri tesis olundu. Hususî teşebbüsler, hayır cemiyetleri de bu güzel maksatlar için kanun vazılarına yardım ediyorlar.

Boşanma halinde çocukları himaye için alınacak tedbirleri de medenî kanunlar göstermiştir.

Çocuklara ve daha umumî bir ifade ile bütün kaasırlara tevcih ve teşmîl edilen şefkat ve himaye demokrasilerin en necip duygularından biridir. Demokrat cemiyetlerin başlı nimetleri fakru zarurete yardım, çocukları himaye, ihtiyarlığa hürmettir.

MÜSRİFLERİ HİMAYE :

Musrifleri tam veya nakıs bir ehliyetsiz addederek kendilerini ve ailelerini korumak için servetlerini çılğınca israf ve helâk etmelerine karşı bir takım himaye tetbirleri almak caiz mi? Bu, hukukî olduğu kadar iktisadî bir mes'eledir ve bu mes'ele de şimdiki kanunlar eski zamanların kanunlarından daha hür ve liberal görünmektedir. Evvelleri müsrif; küçük bir çocuk gibi veya bir deli gibi ehliyetsiz sayılır ve vesayet altına alınırdı; bir taahhüt altına girmesi caiz değildi, bir vasiyet yapamazdı. Bugünün umumî cereyan ve temayülüne göre sefahetten, israfdan ileri gelen ehliyetsizliğin hafifleştirilmesi, hatta israfın bir zâf sebebi addedilmesi düşünülmektedir. Bazı iktisatçılar bir kimse servetini ibzal ile, israf ile sarfetse bile yine iktisaden faydalı bir şey yapmıştır, mubadeleye, servetin hareketine hizmet eylemiştir binaenaleyh müsrif hacredilmemelidir diyorlar.

Fransız Kod sivilini kaleme alanlardan Tronehet'nin de mutalaası böyledir.

Bir vakıt Fransada çok serbest ve müfrit düşünen bir mahkeme, Hasisler cemiyetin umumî menfaatlarının düşmanıdırlar ve müsriflerden ziyade bunlara karşı tedbir alınmak, bunlar hacredilmek lâzımdır diyecek kadar ileri gitmiştir. Bu mutalaalara rağmen bir çok kanunlar (Alman, Fransız, İsviçre, Türk Medenî kanunları gibi) müsriflerin vesayet altına alınmalarını kabul etmektedirler.

Hal ve vaziyetleri, içinde yaşadığımız asırda dikkatı celbederek hukukî himayeye lâyık görülen daha bir takım kaasırlar, zayıflar vardır. Bunların aciz ve zâfları mevcudiyetlerinden, benliklerinden doğmamıştır. Bu nevi aciz ve zâf devamlı ve daim değildir, fasılalı ve devamsızdır. Meslekî, akdî veya resmî bir vaziyetin icabı ve neticesidir. Bu aciz ve zâf, tevekküllü ve sabırlı ferdler iktisadî veya içtimaî bir teşekkülün çarhlarına kendilerini kaptırdıkları vakıt meydana çıkar. Bu sınıf zayıf ve âcizler; işçiler, küçük sanayi erbabı, küçük tüccar, büyük kumpanyaların müşterileri, umumî yollarda dolaşmak, seyahat etmek mecburiyetinde bulunanlar yani halkın büyük bir kısmı.

Bunların aciz ve zâf vaziyetlerini de bir parça tetkik edelim:

172

Çalışanlar :

Bunlar; işçiler ve daha umumî olarak bütün müstahdemlerdir. İşçiler iş verenlere, patronlara daha doğrusu bizzat bir çarhını teşkil ettikleri müesseselere daima iktisadî ve hukukî bir bağ ile merbutturlar. Bu merbutiyet ve bu bağlılık, sermayeler ve işler daha ziyade temerküz ve tekâsüf ettikçe, sınaî ve ticarî hayat daha fazla makinalaştıkça, artmaktadır. Çok servet ve kudret sahibi bir müessese ile bir işçi arasında filiyata göre tam bir akıt hürriyeti mevcut olamaz. Kuvvetli bir müessese kendisine müracaat eden işçi ile iş akdinin şartlarını müzakere ederek vaktını geçiremez. İşçiye evvelce hazırladığı mukavele tipini verir, o da imzasını koymak mecburiyetinde bulunur.

Bir de sanayiin hep makina ile yapılmakta olması, sanayiin makinalaşması işçiyi öyle korkunç tehlikelere arzetmektedir ki bu tehlikelere karşı işçiyi evvelden korumak ve tehlikelerin vukuunda işçinin uğradığı felâketleri, zararları hafifletecek ve telâfi edecek tedbirleri almak icabeder.

Görülüyor ki hem hukukî, hem iktisadî cihetlerden iş sahibi ile işçi arasındaki müvazene bozularak bundan işçinin zarar görmesi neticesi hasıl oluyor. Kanunlar bu neticeye göre işçiler lehine himaye tedbirleri koyuyorlar.

Küçük sanayiciler, küçük tacirler :

Bunlar da bazan zayıflar, âcizler arasına girerler. Bunlar sermayelerin temerküzü ve hayatın makinalaşması hadiselerinin çok defa kurbanları olabilirler: Kartellerin, sendikaların, tröstlerin teşekküllerinden fiilî imtiyaz ve inhisarlar doğuyor, küçük teşebbüsler, işler mahvoluyor. Rekabet de kendisine mahsus olan ifratları yüzünden ayrıca bu küçük teşebbüsleri öldürüyor. Bu âmiller, tesirler altında daha kuvvetliler tarafından ezilmeğe, yutulmağa mahkûm olan bu zayıf ve küçük sanayıcileri, küçük tacirleri de himaye etmek lâzım olur.

Muhtaç müşteriler :

Büyük şirketlerin, kumpanyaların müşterileri de bunların hükümleri, âdeta esaretleri altındadırlar. Bu müşterilerin; meselâ büyük bir demiryolu şirketile, bir vapur kumpanyasile, bir sigorta firmasile müsavi şartlar dairesinde münasebet tesis eylemeleri, mukavele akdeylemeleri imkânsızdır. Müşteriler, bu şirketlerle yaptıkları sarih

veya zımnî, kavlî veya filî akit ve muameleleri hiç müzakere ve münakaşa edemiyorlar, pazarlık bile yapmayorlar. Çünkü kunpanyanın elinde bir statü vardır ki müşteri bunu kabule mecburdur. Hususî ferdlerin, şirketlerin otobüslerle yapmakta oldukları nakliyat işlerinde bile yolcular, eşya gönderenler bunların statülerine uymak mecburiyetindedirler. Bu statülerde kuvvtlilerin hâkimiyeti göze çarpar. Hukuk, bunlara karşı zayıfları himaye lüzumunu duyar.

Yollarda, Sokaklarda Gezenler:

Bir vakıtlar, umuma mahsus yollarda rahat rahat dolaşanlar şimdi motörlü arabaların, kuvvetli ve hâkim bir vaz'iyette bulunan şoförlerin karşısında daha tehlikeli bir vaz'iyettedirler. Bu suretle bozulan muvazenede zayıfı, kendisinden kuvvetli olana karşı meselâ otomobile, tramvaya, trene, tayyareye karşı icabeden vasıtalarla koruyacak tedbirler alınarak muvazenenin tekrar te'sis edilmesi gerektir. Bu muhtelif bakımlardan ve muhtelif vaz'iyetlerde tetkik olununca insanın kendisinden çok büyük kuvvetlerle karşılaştığı ve müsavi olmıyan şartlar içinde onlarla çarpıştığı görülür; içtimaî, iktisadî ve fennî bir takım kombinezonların mahkûmu olan insan mihanikî bir takım kuvvetlerin mağlubudur. Bu suretle insanın aleyhine bozulan muvazenenin tekrar te'sisi zaruridir. Bunu tanzim etmek vazifesi yine hukuka düşer, her yerde olduğu gibi burada da hüküm kendini zayıfın hâmisi olarak gösterir, iktisadî ve içtimaî hareket ve faaliyetler yüzünden insana, gaybettiği huzuru ve selâmeti temin eder. Burada hukukun rolü, iktisadî vaz'iyetin ağır neticesini tadil eylemektir. İktisaden üstün olanla altta bulunan arasındaki muvazenesizlik ne kadar büyük olursa tehlike de o kadar korkunç olur ve hukuk ta o derece şiddetli müdahalede bulunur.

Şimdi zamanımızın saydığım bu aciz ve zayıfları için düşünülen ve daima tekâmül eden tedbirleri biraz izah edeyim.

Fakat evvelâ şunu tekrar arzedeyim ki zamanımız kaasırlarının acizleri, zafları; delilerin, kadınların, küçüklerin acizleri gibi mevcudiyetlerinden, benliklerinden doğan bir reailte değildir, belki sülûk ettikleri meslekten, bazı içtimaî veya tesadüfî hallerden doğmaktadır. İşci: işcilik ettikçe; seyahat eden: nakil vasıtalarında bulundukça bu tehlikelere maruzdur.

Bu gün kaasırları himaye için alınan teşrîî ve kazaî tedbirlerin bir kısmı men'edici bir kısmı da teyid edici yani müeyyideli olan tedbirlerdir.

Men'edici tedbirler Yahut Men'edici Hukuk:

Başlıcaları şunlardır:

I — Zayıfı kuvvetlinin hâkimiyeti altına koyan bazı hallerin memnu olduğunu kanun vazıları umumî veya hususî kanunlarda gösterirler. Bu maksatla tanzim edilen hükümlere muhtelif devletlerin muhtelif kanunlarında tesadüf edilir. Bir çok kanunlarda nakliyecinin nakledilen eşyanın ziyaından veya eşyaya ârız olacak hasarlardan mes'ul olmıyacağına dair mukavelelere konulan şartların batıl olduğuna dair esaslı maddeler vardır. Rehinde borçlunun borcunu ödemediği halde alacaklının rehin edilen mala sahip olacağına dair mukaveleye konulan şartın batıl olduğu da bir çok medenî kanunlara girmiştir. Sigorta mukavelelerinde sigorta ettirenin esaslı menfaatlarına muhalif olarak konulan şartların batıl olduğunu gösteren bir takım hükümlere de muhtelif devletlerin sigorta mevzuatında tesadüf edilmektedir. Fransızların 13/Temmuz/1930 tarihli sigorta kanununun sekizinci maddesinde bu hususa ait esaslı bir hüküm vardır.

2 — Kuvvetli şirketlerle, kumpanyalarla müşterileri arasında aktedilen mukavelelere müşterilerin bilmeleri, görmeleri çok müşkül olan şartların konulmaması için de kanun vazıları bir takım tedbirler almıya mecbur kalmışlardır. Sigorta veya nakliyat mekaveleleri, müşterilerle hiç görüşülmeksizin yapıldıklarından sigortacılar, nakliyeciler bu mukavelelerin şartları arasına kurnazlıkla, hünerlerle müşteriler için çok zararlı şartlar sokabilirler. Bu çok korkulacak bir haldir. Bazı kanunlar, sigorta mukavelelerinin esaslı olan, hususile sigortada alâkadar olanların haklarını iskat eden hükümlerin, şartların kalın harflerle yazılmasını emretmektedirler.

3 — İşçilere taallûk eden mukavelelere işçinin emniyetini, sıhhatını, şahsiyet ve haysiyetini muhafazaya yarıyacak hükümlerin yazılmasını bir çok devletlerin iş kanunları kat'iyetle emreylemiştir.

İçtimaî vaziyetleri itibariyle zayıf sayılan işçiler için arzettiğim suretlerle bir zabıta tesis edildikten başka sınaî ve ticari faaliyetlere mahsus nizamnamelerin hakkiyle tatbik edilmesini temin etmek üzere devletler bu teşebbüsleri ayrıca şiddetli murakabaye tabi tutarlar.

Teyit edici tedbirler yahut teyit edici hukuk:

Menedici tedbirler neticesiz kalırsa, zayıflar bu tedbirlere rağmen istismar edilirse, yaralanırsa hülâsa karşılıklı menfaatlar arasındaki muvazene filen bozulursa o vakıt tamir ve telâfi eden tedbirler kendilerini gösterirler: hastalığın zuhuru menedilemeyince tedavisine çalışmak, seyrini durdurmak, şiddetini hafifletmek için uğraşıl-

mak lâzımgelir. İşte hastalığın zuhurundan sonra işe karışan hukukî müeyyidelerin vazifesi de tedavi ve tahfiftir.

Bu tedavi ve tahfif vasıtalarını burada sırf hukuk bakımından inceleyeceğiz. Başlıcaları bunlardır:

1 — Bir akdın tanziminde bir taraf diğerinin hakimiyeti, nufuz ve kudreti altında bulunur ve hâkim taraf, diğer tarafın, zâfından, ıztırarından, manevî benliğinden istifade etmiş olursa bedeller arasında ıvazlar arasında fahiş bir fark ile yapılan akdı, riza ve muvafakat ile yapılmış olmasına rağmen, zayıf tarafın bozmak hakkını tanımak adalete uygun olur. Doğrudan doğruya adalet fikrinden doğan bu mülâhaza muasır hukuka çok nufuz eylemiştir. Alman medenî kanununun 138 inci, Sovyet medenî kanununun 33 ve 150 inci maddeleriyle İsviçre ve Türk borçlar kanunlarının 21 inci maddelerinde bu gibi akitleri bozmak hakkını tanıyan hükümler vardır.

2 — Hakkın sui istimali nazariyesi hakkın sui istimali kaidesi — ki menşei eski, fakat prensip olması yenidir — zayıfın imdadına koşan ve hukuku adaletin hüküm ve emri altına koymağa çalışan fikrî kuvvetlerin en yükseğidir. Hakkın suî istimali nazariyesi şu mütearifeden çıkmışdır: Subjektif haklar, mutlak değildirler, bilâkis nisbîdirler. Sübjektif haklar alelitlâk, gelişi güzel kullanılmamalı, ancak ruhlarına, gayelerine yarayacak, hizmet edecek surette kullanılmalı. Sübjektif hakların gayeleri, haksızlığı temin etmek değidir. Bu haklar adaletin hâkim olması için tanılmışlardır. Sübejektif haklar gelişi güzel, iyi ve kötü kullanılacak haklar değildir. Bu haklar içtimaî ve medenî bir plân, bir nizam altında iyi idrak ve temyiz edilerek kullanılacak şeylerdir. Sübjektif hakların sahipleri, bu hakları istikametlerinden, vechelerinden, yollarından çevirirler, başka taraflara tevcih eylerlerse kasıtlı veya kasıtsız hata işlemiş olurlar.

Bir hakkı haiz olan kimse hile ve desise ile hareket ettiği zaman hakkından mahrum olduğu gibi bir hakkın sahibi hile kasdi olmaksızın hakkını, tahsis edildiği gayeden saptırırsa yine hakkını zayi eder. Hakkın sui istimali nazariyesi bir çok haklarda geniş bir tatbik sahası bulmuştur. Mülkiyet hakkında, hususiyle komşuluk münasebetleri hukukunda, müdafaa hukukunda, mukavelelerden doğan bütün haklarda, velâyet hakkında, icra yollarında ve bütün hürriyet haklarında hakkın sui istimali bir çok mahrumiyetleri mucibtir. Bu saydığım hakların sui istimallerinden üçüncü şahıslara gelen zararları hakların sahipleri tazmin etmek mecburiyetindedirler. İşte esasında içtimaî ve ahlâkı tashih edici bir mahiyet mündemiç bulunan hakkın sui istimali istandardı, âcizlere, kuvvetlilerin hücumları karşısında müessir bir himaye, bir muhafaza temin etmektedir.

Hakkın sui istimali düsturu, sübjektif hakları ahlâkileştirmek gibi içtimâı bir kiymeti haiz olduğundan muasır kanunların hemen hepisine girmiştir. Medenî kanunumuzun, İsviçre medenî kanununun ikinci, Sovyet medenî kanununun birinci, Polonya medenî kanununun 18 inci maddeleriyle Alman Medenî Kanununun birçok maddelerinde hakkın sui istimali esası sarih olarak yazılmıştır. Sovyet Medenî Kanununun, medenî hakların mahfuziyetinden ve sui istimalleri halinde kanunun bunları himaye etmeyeceğinden bahseden birinci maddesini, diğer memleketler kanunlarının mütenazır maddelerinden farklı olduğu cihetle, aynen arz ediyorum. Sovyet kanunu aynen böyle demektedir:

Birinci madde — Medenî Hakları kanun himaye eder, ancak bu haklar tahsis edildikleri iktisadî ve içtimaî gayeye mugayir olarak kullanılırlarsa himaye edilmezler.

3 — Serî bir tahavvül ve tekâmül geçirmekte olan mes'uliyet anzariyesi de zâfi ve aczi himayeye koşan âmillerin mühimlerinden biridir. Meslekleri icabı olarak veya böyle bir icap bulunmaksızın hergün veya arada bir müthiş kuvetlerle karşılaşanların uğradıkları kazalar karşısında kazaya uğrayanlara bir tazminat temin etmeği mes'uliyet nazariyesi kuvvetle terviç ve müdafaa etmektedir.

Makinaların büyük, müthiş kuvvetleri karşısında insanın kuvveti pek hafif, vaziyeti çok zaiftir. İnsanlar ekseriya bu kuvvetlerin tazyiklerine, isyanlarına kurban oluyorlar; insanların makinalar yüzünden kaybettikleri huzur ve rahatı hukukî sahada telâfi etmek düşünüldü. İşte hukukî mes'uliyet telekkisini, bugünkü hayatın gidişine ihtiyaçlarına ve tehlikelerine göre genişletmek cereyanı bu suretle doğdu. Mes'eleye bir çok cihetlerden temas edildi; zarara sebep olanların tazminata mahkûm olması için kasdinin, hatasının isbatı kaidesi terkolundu. Bugün bilhassa kazalara kurban olanların uğradıkları zararları, ikâ edenlere veya sebep olanlara tazmin ettirmek için iki büyük yol takip edilmektedir: bir taraftan mes'uliyet umumileştirilmek, kaidelendirilmek isteniyor; diğer taraftan mes'uliyet esası âdeta akdî, mukaveleden doğmuş bir telekkiye istinad ettirilmek arzu ediliyor. Mes'uliyeti umumileştirmek esasının bir çok safhaları ve dereceleri vardır. Bazan mes'uliyet tehlike nazariyesinde dayatılıyor ve bu suretle mes'uliyetin eski zamanlarda temelini teşkil eden hata esası tamamile terkediliyor. Tehlike nazariyesine dayanılarak deniliyor ki zararın faili veya müsebbibi suçlu, kabahatlı olduğu için mes'ul olmayacak; fakat iş yapan, teşebbüslere girişen ve bu suretle kendi menfaat ve istifadesi için artık eseri, zararı meydanda olan

bir tehlikeyi yaratan bir kimse olduğu için mes'ul olacak. Bu kimseler ahlâk bakımından kabahatlı sayılmazlarsa da onların teşebbüs ve hareketlerinden, faaliyetlerinden zarara uğrayanların zararlarını tazmin etmeleri adalete, hakkaniyete muvafık olur. Bu muhakeme ile mes'uliyetin umumiliği ve objektif olması tekemmül eder. Müteşebbisler, müteahhitler tarafından meydana getirilen tehlikenin mes'uliyeti mucip olması esası sayesinde kazaya uğrayan davacı, kazaya sebep olan aleyhine açtığı davada, müsebbibin tedbirsizliğini, ihmal ve tekâsülünü bile isbata mecbur olmaksızın tazminat alır, vaktiyle davacıya yükletilen kast veya hatanın isbatı külfeti davacı için pek hafiflemiştir. Davacı aczinin, zafının kurbanı olduğundan yüksek ve âdil mahkemeler karşısına hukukan kuvvetli ve mücehhez olarak çıkar ve uğradığı zararın tazmini hükmünü alır.

Mes'uliyeti umumileştiren bu telekki, hareket ve terekki halinde bulunan bir sosyeteye çok uygundur. Bu sayede hâkim ve kuvvetli taazzuvlar tarafından âciz ve zayıflara yapılan zararlar tazmin ettirilir. Bu telakki bir çok memleketlerde ya kanunlarla ya içtihatlarla veya her ikisile resmî surette kabul edilmiştir. İşçilerin çalışırken uğradıkları felâketlerde, demiryollarında vaki kazalarda, hatta otomobillerin yaptıkları zararlarda; kaza ve zarara uğrayanlar için demiryolları, fabrika ve otomobil sahiplerinin yahut bunların istihdam ettikleri şahısların hatalarını da ayrıca isbat eylemek mecburiyeti bu suretle kaldırılmıştır.

Otomobillerin ikâ ettiği zaraların tazmini mes'elesinde İsviçrenin otomobillerle bisikletlerin dolaşmalarına (mürur ve uburlarına) dair olan 15. Mart. 932 tarihli kanunu dikkatı celbetmeğe değer. Bu kanun için İsviçrede ayrıca referandum yapılmış, yani kanun teşri meclislerince kabul edildikten sonra bir kere de bütün halkın reyine müracaat edilmiştir, çünkü bu kanun isbatın daima davacıya ait olduğunu gösteren bir esası, İsviçre medenî kanununun sekizinci maddesindeki düsturu tadil eder mahiyette görülmüştür. İsviçrenin arzettiğim kanuna göre bir otomobil, bir bisiklet kullanan, bu yüzden doğan zararları tazminden kurtulabilmek için zararın mücbir, fevkalâde bir sebepten yahut zarara uğrayanın hatasından ileri geldiğini isbat eylemesi lâzımdır.

Kanun vazıları ve mahkemeler kazalara uğrayıp zarar görenleri himaye etmek , bunların vaziyetlerini islâh eylemek için diğer bir yola daha gitmişlerdir. Bunu bir misal ile izah edeyim: İnsan veya eşya taşıma akitlerinde, nakliyeci yolcunun seyahatta tam bir emniyet ile gitmesini, eşyanın kendisine verildiği gibi teslimini ta-

ahhüt etmiş demektir. Bir yolcu yolculuğu esnasında kazaya uğrayıp ölürse, yaralanırsa nakliyeci taahhüdünü yapmamış demektir. Bu halde nakliyecinin mes'uliyeti kendiliğinden ve bihakkın lâzımgelir. Bu mes'uliyetin nakliyeciye teveccüh etmemesi için nakil esnasındaki kazanın mücbir bir sebepten yahut kazaya uğrayanın hatasından ileri geldiğini nakliyecinin isbat etmesi icabeder. Görülüyor ki nakliyat mukaveleleriyle, kazaya uğrayan davacıların tazminat davalarında pek müsait bir mevkie getirilmeleri temin edilmiştir. Nakil esnasındaki hadiselerde, kaza sabit olunca kazaya uğrayanların hukukî mevkileri kuvvetlenir. Kazaya uğrayan açtığı davada müdafaa vaziyetinde kalır. Nakliyeci mes'uliyetten ancak kazanın mücbir bir sebepten veya kazaya uğrayanın hatasından ileri geldiğini isbat ederse kurtulabilir. Mukaveleye dayanan mes'uliyet denilen bu usul Belçikada, Lüksemburğda ayrı bir kanun ile de teyit edilmiştir.

*
* *

Kaasırların, âciz ve zayıfların himayeleri için bizdeki eski ve yeni hükümlere kısaca temas etmek de faydalı olur: Esasen âcizleri himaye Türkün ezelî hasletidir. Türk illerinde bu necip duygunun pek çok hayırlı eserlerine tesadüf olunur. Vakıflar bu himaye hasletinden doğmuş güzel eserlerdir. Kur'anıkerim, bütün kaasırlara hususile yetimlere, yoksullara karşı şefkat ve muhabbetle, tam içtimaî bir tesanüd duyğusile hareket edilmesini muhtelif yerlerinde emreylemiştir.

İslâm hukukunda yetimlerin hak ve malları hep istisnaî ve kuvvetli kaidelerle teyit edilmiştir. Meselâ gasbedilen bir malın menfaatları ekser hallerde tazmin edilmez. Bu esası eski hukukta (Menafii mağsup mazmun değildir) kaidesile ifade ederler. Fakat gasbedilen mal, beytulmalın yani devletin, vakfın, yetimin, sağırın malı ise gasp devam ettikçe o malın elde edilen menfaatları da tazmin edilmek lâzımdır. Bu içtihadda bulunan islâm hukukcuları şöyle muhakeme ettiler: Mâdemki insanların zaman ile ahlâkları bozulmuş, küçüklerin, yetimlerin, diger kaasırların; beytulmalın yani hazinenin mallarına tecavüzleri artmıştır. Bu halde insanları bu kötü hareketlerinden men'eylemek ve kasırların, hazinenin, vakfın mallarını ziyadan, gasp edilmekten kurtarmak için mağsubun menfaatlarını tazmin ettirmek istihsasen lâzımdır.

Yeni mevzuatımızda kaasırların himayesi neait hükümler çoktur. Memurların tekaütlüklerine mahsus mevzuatımız, ihtiyar memurlara,

bunlardan ölenlerin karılarına ve yetimlerine en müşkül zamanlarında çok kıymetli nimetler temin eder. Türk Milleti emekli memurlarını ve bunların dul ve yetimlerini himaye etmekte çok cömert hareket etmiştir. En zengin milletler bile ihtiyar, âciz, âlil, emektar memurlara bizim kadar yardım etmiyor.

Borç için hapis, — Borç için borçlunun hapsedilmesi usulünü kaldırmakla Cumhuriyet vazı kanunu hukukta çok insanî bir inkılâp yapmıştır. Bu, zayıfın himayesine dayanan inkılâptır. Yetim maaşlarını kırdırıp fahiş faizlerle borç alan yoksul, dul Türk kadınlarının merhametsiz sarrafların müracaatile devlet otoritesi tarafından hapsedildikleri zamanlar unutulacak kadar uzak değildir.

Yine âcizlerin himayeleri maksadiledir ki fakir borçluların kendilerini ve ailelerini ancak geçindirebilecek miktardaki malları ile fakir borçluların san'atlarını, işlerini görmeğe yarıyan vasıtaları, alât ve edevatı haczedilmez. İcra Kanunumuzun son tadilâtında, İş kanununda bu güzel düşünceden doğan pek esaslı hükümler vardır. Meselâ İş kanununa göre ayda otuz liraya kadar iş ücretleri haczedilemez. Yine İcra ve İflâs Kanunu; fevkalâde, hususile devamlı iktisadî buhranlarda borçlarını ifa edemiyen borçlulara İcra Vekilleri heyeti kararile bazı müsaadeler, müddetler verilmesini temin eylemiştir. Medenî Kanunumuzun velâyet, vesayet, nafaka fasıllarında; Borçlar kanununun 21 inci maddesinde yine aczi ve zâfı himaye eden hükümler mevcuttur.

Borçlunun borcunu ödemediği halde alacaklısına, merhuna malik olması hakkını veren şart, (Medenî Kanunun 863 ve Ticaret Kanunumuzun 769 uncu maddelerine göre) batıldır. Bu da âciz ve muhtaç borçluların lehine konulmuş bir hükümdür.

Çocuklara ait himaye tedbirleri kanunlarımızda az değildir.

Boşanmaya hükmeden mahkeme çocukların terbiyeleri, infakları için lâzımgelen tedbirleri de ittihaz eder. Bir çocuğun bedenî ve ahlâkî terbiyesini tehlikede bulunduran veya onu mânen terkeden ana ve babadan çocuk alınarak bir aileye veya devlet müessesesine yerleştirilir. Velâyeti ifa etmiyen veya edemiyen veyahut bu salâhiyetini sui istimal eden ana ve babadan velâyet hakkı mahkeme kararile nezedilir.

İş Kanunu da küçük çocukların, hastaların, gebelerin çalıştırılmalarını meneder.

Medenî kanun mucibince bir kimsenin ihtiyaç ve zaruret halinde bulunan usul ve furuuna, erkek ve kız kardaşlarına yardım ile

mükellef bulunması da zayıfı korumak için açılmış bir yoldur. (Medenî Kanun madde 144, 315, 316, 317)

Yine medenî kanunumuza göre gayrimeşru münasebtlerde bulunan kadın ve erkekten gelen çocuklar bunların evlenmesile meşru yani nesebi sahih çocuk olurlar. Bu; ahlâkî ve içtimaî faydası pek büyük bir esasdır. Eski hukukun (Zina ile nesep sabit olmaz) esasına tamamile zıddır. Nesebi sahih olmayan çocukların babaları, büyük babaları tarafından tanılmaları caizdir. Böyle çocuklar da mahkemeye mürcaat ederek babalarını tayin ettirebilirler. Analar da bu hakkı haizdirler. Kanunu Medenimizin bu hükümleri de çok insanîdir; âciz ve zayıfların himayesine yarayan tedbirlerdir. Evladı olmayanlara verilen evlad edinme hakkı evladı olmayanları tabiatın esir gediği bir nimete kavuşturur. Evladlıkları da himayeye ve saadete mazhar eder. Evladlıklar, evladlı kedinenin varisi bile olurlar. Medenî Kanunumuzun bu hükmü de çok insanî ve himayekârdır.

Ceza kanunumuzla da çocukların himayesi umumî teminat altına alınmak istenilmiştir. Bir çocuğu gizlemek yahut bir çocuğun yerine başka bir çocuğu koyarak birincisinin nesebini yok etmek veya değiştiştirmek; Meşru veya nesebi tashih edilmiş bir çocuğu nesebini saklayarak Darulacezeye veya diğer bir müesseseye tevdi etmek; bir hayır sahibinin alması maksadile bir çocuğu umumun görebileceği bir yere bırakmak hapis cezasını müstelzimdir. (Ceza kanunu madde 441 — 447).

Veli, aile reisi, vasi gibi kimseler mahafazalarile mükellef oldukları çocukları veya diğer mahcurları kasten kendi başlarına terkederlerse hapis cezasına mahkûm olurlar. Saydığım kaasırların bu suretle terkedilmeleri yüzünden vucutlarına sıhatlarına bir zarar gelirse sebep olanların yani bunları himaye etmekle mükellef olanların cezası arttırılır. Ceza kanunumuzun bu mevzua taallûk eden daha başka ahkâmı da vardır.(Ceza kanunu madde 473 — 479)

Hükûmetn bazı zamanlarda eşya fiatlarına, kira miktarlarına karışması yine fakr ve zâfın himayesile alâkadardır. Millî Korunma kanunumuz bu hususta iyi esasları havidir.

Vatandaşlık kanunumuza göre Türkiyede doğan bir çocuğun anası ve babası belli değilse Türk Devleti onu kendi tabiiyeti altına alır. Tabiiyet ayni zamanda ferde, bağlı olduğu devletin yardımını temin ettiğinden bu esas bir himaye tedbirdir. Türkiyede doğan bir çocuğun anası ve babası belli olduğu halde bu ana ve babanın her ikisi yahut yalnız birisi tabiiyetsiz ise çocuk yine Tüktür. Bu da bir himayedir.

*
* *

181

Şimdi Türk İnkilâbını ifade eden kanunlarımızın tekâmülünü daha ziyade temin etmek için bazı temenniler izhar ve arz edeceğim:

1—Bir kaç sene evvel hükûmet tarafından meclise takdim olunan İş kanunu lâyıhasına iş kazaları için çok âdilâne bazı esaslar konulmuştu. İş esnasındaki hadiseler hep iş kazası telekki edilerek bu hadiseleri işçinin kasden yaptığı isbat edilmedikçe işçinin veya mirasçıların tedaviye, irada ve tazminata hakları olacak, hatta işçinin kusuru, hatası olsa bile kendisi veya varisleri sigorta hakkından mahrum olmayacaklar. Böyük Millet Meclisimiz bütün bu güzel esasları ihtiva edecek yeni bir içtimaî sigorta kanunu lâyihası tanzim eylemesini hükümetten temenni etti. Bu lâyihanın tanzimi ve meclisden çıkması bizim iktisadî devletcilik siyasetimizde bir inkilâp olacaktır.

2—Nakil vasıtaları, hususile otobüs, otomobil, motosiklet ve emsali tarafından ika edilen kazalarda, bilhassa hayata mal olan kazalarda mağdur olanın bu nakil vasıtalarının hatalarını isbata mecbur olmaları kaidesinin temamen kaldırılması ve (yaratılan tehlike) prensibinin kabulü çok âdilâne olur.

3—Yine iktisadî devletcilik siyasetimizin icabı olarak büyük nakil vasıtalarını, nakil işlerini devletleşdirdik. Bütün demiryolları devletin eline geçti. Hususî hukukumuza göre nakliyeciler naklettikleri eşyaya, kendilerine tevdi olunan tarihten itibaren âriz olan zarar ve hasarlardan temamile mes'uldurlar, bu zaraları tamamile tazmin ile mükellefdirler ve mes'ul olamayacaklarına dair nakil mukavelelerine bir şart konulsa bile bu şartlar batıldır, hükümleri yoktur. (Ticaret kanunu madde 903, 904; Borçlar kanunu madde 99, 437, 439, 445) Hususî hukukumuzun koyduğu bu âdilâne esasların yine Ticaret kanununun 931 inci maddesine yani nakliyat faslının sonuna karışan çok küçük bir fıkra ile demiryolları şirketleri ve devlet tarafından yapılan nakliyata tatbiki imkânsız hale geldi. Fıkra aynen böyledir: (Bu fasıldaki nakliyatın şimendiferlere taallûk eden aksamı hakkında demiryolları işletme nizamnameleri ahkâmı caridir.)

Bu fıkrada bahs ve kasdolunan işletme nizamnameleri memleketimizde evvelâ Rumeli demiryolları şirketine ve sonra diğer demiryolları şirketlerine ait nizamnamelerdir ki bu nizamnamelere göre hasara uğrayan eşya sahiplerine tazminat vermek için eşyanın kıymetleri değil, sıkletleri esas ittihaz olunur ve bagaj eşyanın beher kilosu için azamî kırk kuruş tazminat verilir. Bu miktarları devlet 3259 sayılı bir kanun ile on misline iblâğ eylemiştir. Eşyanın hasar ve ziyanından dolayı tam mes'uliyet meselesini Deniz Ticaret Kanunumuz da sarih olarak göstermiyor. Bu kanunun 1198 inci maddesi de

182

vazih değildir. Devlet demiryolları ve deniz yolları idarelerinde zayi olan eşyanın hakikî kıymetlerini verecek ve admei mes'uliyet şartını kaldıracak teşriî bir tedbirin ittihazını da hukukî inkilâbımızın ve iktisadî devletcilik mesleğimizin icablarından görürüm.

4 — Suçlu çocukların vaziyetleri üzerinde ciddiyetle durmak gerektir. Bu çocukları cezalandırmağa değil, tamamile terbiye ve islâh etmeğe yarayacak şefkat müesseselerinin yapılmasını, çocuk mahkemelerinin tesisini hülâsa birçok memleketlerin yaptığı gibi suçlu çocuklar için kanunlar tedvini mes'elesile meşgul olmasını kanun vazımızdan ehemmiyetle istirham eyleriz.

5 — Sonuncu temennim: Müdafaa hakkına dairdir. Bütün cürümlerde ve hiç olmazsa bunların idamı ve ağır hapsı mucip olanlarında kendisini müdafaa edecek bir avukatı suçlu herhangi bir sebeple tayin etmemiş ise ağır ceza mahkemesinin resen ve resmen ve ücreti devlet tarafından tediye edilmek üzere bir avukat tayin etmesi lâzımdır. Çünkü müdafaa, insan haklarının en kudsisidir, terk ve feragat edilemeyen bir hakdır, Eski Romanın Senatosunda bir cinayet davası muhakeme edilirken bizzat bir senatör müttehimi müdafaa eder ve onun beraatını temin edince şan ve şeref iktisap ederdi. Bu usul sonraları bir an'ane olmuş ve garp devletlerinin ceza mevzuatına girmiştir. Ekseriya suçlular haklarını müdafaa edemeyecek bir seviyededirler. Sonra karşılarında meslekten yetişmiş, hukuk ve kanun kaideleri içinde kemale gelmiş bir vekil, sosyetenin vekili, müddei umumî vardır. Bununla suçlu arasında hiçbir bakımdan müsavat yoktur. Bu müsavatı imkân derecesinde temin için herhangi bir sebeple avukatı olmayan suçluya mahkemece bir avukat temin edilmek lâzımdır. Eski ceza usulümüzde cinayet mahkemesine giden müttehîme mahkemece bir vekil tayin etmek usulü mevcut idi. Yeni ceza usulü muhakememiz bu esası kaldırdı. Halbuki yeni ceza muhakemeleri usulümüzün aslı olan Alman ceza usulünde bu kaide vardır. Alman ceza muhakemeleri usulünün 140 ıncı maddesinde: (Cinayt mahkemelerinde görülecek muhakemelerde suçlunun mutlaka vekili bulundurulacaktır) deniliyor. Cemiyet karşısında ahlâk, vaziyet ve belki servet itibarile zayıf olan suçlulara mahkemece vekil tayin etmek onları himayeye ait bir tedbirdir.

Muhterem Dinleyenlerim, netice olarak şunları arzedeceğim:

Zayıfları himaye mes'elesi, bunun zımnında mes'uliyet mes'elesi zamanımızda hakların muvazenesi mes'elesi haline gelmiştir. Terazinin bir kefesi yükselip diğeri alçalırsa muvazeneyi temin için işe hukuk karışır. İçtimaî, iktisadî hayat karışdıkca hukukun muvazene-

983

yi temin vazifesi de o nisbette güçleşir ve ihtiyaç; mes'uliyet kaidesini daha geniş esaslara istinat ettirmek lüzumunu meydana çıkarır ve o vakıt Roma Hukukunun (Sabıt olmayan hata için mes'uliyet yoktur) ve yahut İslâm hukukunun (Mütesebbip müteammit olmadıkça zâmin değildir) düsturları bozulan muvazeneyi tekrar tesis etmeğe kâfi gelemez, Daha geniş, daha zengin esaslar düşünülür ve bulunur.

***

Güzide heyetinize arzetmek için hazırladıklarımı bitirmeden tayin edilen vakıt bitti. Lutuflarınıza karşı teşekkürler eder v hepinizi saygı ve sevgi ile selâmlarım.

HÂKİMLİK SINIFI

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 5. inci derece hâkimlerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter

Terfi sıra numarası	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	908	Ali Yiğit	Ankara ticaret mahkemesi reisi
2	1086	İ. Etem Kaymak	Muğla hukuk hâkimi
3	1071	Sabri Yoldaş	Ankara ağır ceza reisi
4	2564	Bahattin Arıkan	Birinci sınıf adliye müfettişi

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 5. inci derece hâkimlerden (Terfia lâyık) görülenlere ait defter

1	205	Sakıp Esen	Samsun hukuk hâkimi
2	1338	Kemalettin Güranlı oğlu	Adapazarı hukuk hâkimi
3	2716	Celâttin Üster	Çorum Reisi
4	4363	Cemil Ayata	Birinci sınıf adliye müfettişi
5	1339	Rıza Yardım	Temyiz raportörü
6	2046	Sabri Tüzer	Kocaeli hukuk hâkimi
7	406	Mazhar Okcuoğlu	Mersin hukuk hâkimi
8	260	Nizamettin Acar	Rize ceza hâkimi
9	947	Mehmet Kıcıman	Sivas rsisi
10	1121	Servet Tan	İzmir hukuk hâkimi
11	1746	Ramiz Alpaydın	Diyarbakır reisi
12	1129	Kâzım Tokmak	Burdur hâkimi
13	352	Şevki Kuyulu	Mersin hâkimi

Terfi sıra numarası	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
14	2265	Fazıl Özoral	Tokat ceza hâkimi
15	824	Nasuh Etgü	Tunçeli hukuk hâkimi

Gaye Şubat 941 tarihine kadar tarfi müddetini bitiren 6. ıncı derece hâkimlerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter

1	1840	Saip Demiray	Nevşehir hâkimi
2	3549	Şevki Taşcıoğlu	Aydın asliye ceza hâkimi
3	1839	Muhittin Ülkü	Bafra ceza hâkimi
4	2605	İsmail Öztürk	Karadeniz Ereğlisi hukuk hâkimi
5	4054	Nail İnci	İstanbul asliye hukuk Hâkimi

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 6. ıncı derece hâkimlerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter

1	176	Niyazi Kural	Kilis ceza hâkimi
2	1869	Necmettin Başaran	Muğla ceza hâkimi
3	1171	Kemal Göğüş	İkinci sınıf adliye müfttişi
4	3223	Mazhar Tüzel	İkinci sınıf adliye müfettişi
5	4057	Cevdet Özer	İkinci sınıf adliye müfettişi
6	1705	Zeynelabidin Varan	Gümüşhane hâkimi
7	2032	Sedat Başar	Ayvalık ceza hâkimi
8	1249	Mansur İçel	Kastamonu hukuk hâkimi
9	640	Fazıl Kök	Şebin Karahisar hâkimi
10	2002	Şevket Ural	Çorum ceza hâkimi
11	780	Hadi Özer	Şarköy hâkimi
12	2022	Suphi Erel	Bolu hukuk hâkimi
13	1778	Agâh Lâçin	Bilecik hâkimi
14	1723	Ramiz Türkay	Cebelibereket hâkimi
15	983	Galip Öztürk	Antalya ağır ceza reisi
16	1333	Hamdi Üstünel	Ünye hukuk hâkimi

186

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 7. inci derecede hâkimlerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter.

Terfi sıra numarası	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	4113	Kâzım Suda	İstanbul asliye hâkimi
2	5185	İhsan Köknel	Ankara sulh hâkimi
3	1432	Sabri Atay	Eskişehir sulh hâkimi
4	3429	Suphi Andiç	Çorum sulh hâkimi
5	1792	Haydar Onat	Tirebolu hâkimi
6	1616	Abdullah Öztürk	Mihaliççik hâkimi
7	688	Veysi Bayar	Elbistan ceza hâkimi

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 7. inci derece hâkimlerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	6069	Salâhattin Ayanoğlu	İstanbul sorgu hâkimi
2	989	Muhtar Akşener	Saimbeyli hâkimi
3	175	Hüseyin Üstel	İslâhiye hâkimi
4	1917	Ahmet Gümüş	Kastamonu sulh hâkimi
5	5420	Hadi Okan	Burdur hukuk hâkimi
6	3195	Zeki Ternar	İstanbul sulh hâkimi
7	1265	Fevzi Onay	Konya azası
8	4263	Kâzım Göyenç	Erbaa ceza hâkimi
9	1918	Sadık Yüce	Akçadağ hâkimi
10	2922	Tevfik Çeliker	Ordu azası
11	3847	İzzet Giritlioğlu	Bilecik ceza hâkimi
12	768	Şemsettin Aklan	Karaman ceza hâkimi
13	4961	Şevket Nezihi Kumral	3. üncü sınıf adliye müfettişi
14	5416	Orhan Babaoğlu	Giresun ceza hâkimi
15	239	Ahmet Titrek	Cizre hâkimi
16	2260	Hilmi Enercan	kürreinuhas hâkimi
17	5444	Niyazi Karkazan	İstanbul sulh hâkimi
18	3665	Emin Nami Güven	Kırşehir hukuk hâkimi
19	1033	Ahmet Uğurlu	Edirne hukuk hâkimi

187

Terfi sıra numarası	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
20	3153	Bahattin Türel	Uluborlu hâkimi
21	496	Muhlis Şen	Şile hâkimi
22	1408	Hüsnü Demirtaş	İmroz hâkimi
23	4158	Rıza Diniz	Hadım hâkimi
24	663	Fevzi Yazıcı	İspir hâkimi
25	1793	Vasıf Özaslan	Gönen hukuk hâkimi
26	1812	Ali Pakdemir	Keşan hukuk hâkimi
27	4992	Oztunç	Ödemiş asliye ceza hâkimi
28	213	Kâmil Sorguç	Salihli sorgu hâkimi

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 8. inci derece hâkimlerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	5250	Abdulhalim Süner	Lâdik sulh hâkimi
2	5319	Hadi Dömer	Vezirköprü ceza hâkimi
3	5590	Nezahat Güreli	Ankara sulh hâkimi
4	5678	Nuri Ülgenalp	Hukuk işleri U. M. Muavini
5	5159	Emin Bilgiç	Konya ereğlisi ceza hâkimi
6	5259	Yümnü Aktar	Ceyhan hukuk hâkimi
7	5665	Avni Tümerdem	Rize azası
8	5670	Müfit Erkuyumcu	İzmir hukuk hâkimi
9	5199	Salim Başol	İstanbul ağır ceza mahkemesi azası
10	4723	Celâlettin Türkgeldi	İstanbul sulh hâkimi
11	4772	Mehmet Bilgin	Zile ceza hâkimi
12	5235	Nurettin Faydagör	Kastamonu azası
13	604	Cahit Gürkaş	Elazığ hâkimi
14	5188	Sedat Çumralı	Ankara hâkimi
15	3940	Ragip Akyavaş	Konya azası
16	5201	Talat Karay	Ankara sulh hâkimi
17	4903	Akil Önder	Ankara sulh hâkimi
18	1845	Cevdet Nurhat	Temyiz mahkemesi raportörü
19	622	Abdulbari Uğur	Temyiz mahkemesi raportörü
20	4055	Halil Soysal	Çemişkezek hâkimi

188

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 8. inci derece hâkimlerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter.

Terfi sıra numarası	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	2110	Muhittin Kartav	Zafranbolu hukuk hâkimi
2	742	İhsan Sargut	Boğazlıyan ceza hâkimi
3	3716	Şerif Dikbaş	Bursa sulh hakimi
4	1759	Şevki Uğuz	İnebolu hukuk hâkimi
5	3219	Hüseyin karacaoğlu	Amasya azası
6	4529	Lütfü Tekmen	Biga hukuk hâkimi
7	4988	Cemal Tümer	Daday hâkimi
8	1738	Kâmil Ergin	Ağrı hâkimi
9	5394	Cemalettin Pekcan	Mudurnu ceza hâkimi
10	4936	Burhanettin Gültepe	Kars azası
11	5968	Cemal Poyrazoğlu	Ankara sulh hâkimi
12	1266	Veli Alp	Isparta azası
13	3127	Tevfik Demircioğlu	Giresun azası
14	250	Bahri Öktem	Gevaş sulh hâkimi
15	336	Şerif Kırkağaç	Antalya azası
16	3609	Kemalettin Yalın	Aksaray ceza hâkimi
17	5195	İzzet Aker	İzmir hukuk hâkimi
18	2801	Ziya Erol	Erzincan sulh hâkimi
19	1696	Hüseyin Güngör	Elmalı hukuk hâkimi
20	771	Sabri Sezer	Çatalca hukuk hâkimi
21	5297	Nasrettin Bilgin	İstanbul sulh hâkimi
22	1049	Tahsin Mutlu	Trabzon azası
23	5757	Sinan Gür	Ödemiş sulh hâkimi
24	4703	Şevket Algan Türk	Suşehri hâkimi
25	1702	Abdullah Tümer	Tortum hâkimi
26	3533	Sadık Şimşek	Çankırı ceza hâkimi
27	1677	Hilmi Yavuz	Suruç hâkimi
28	5644	Saim Bisalman	Hayrebolu hâkimi
29	2275	Hamdi Aracı	Plümer hâkimi

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 9. uncu derece hâkimlerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	6436	İbrahim Kepecioğlu	Uşak ceza hâkimi
2	3653	Vehbi Baykan	Isparta sulh hâkimi

189

Terfi sıra numarası	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
3	724	Niyazi Erol	Kırşehir azası
4	698	Nazif Kötanoğlu	Mecitözü ceza hâkimi
5	6246	İhsan Serim	Şarkıkaraağaç hâkimi
6	6424	Şükrü Güneymen	Adapazarı ceza hâakimi
7	6462	Sabri Erman	Menemen hukuk hâkimi
8	6470	İsa Taşdemir	Ankara icra memuru
9	6459	Kâzim Karay	Ankara sulh hâkimi
10	6423	Hasan Sılây	Geyve hukuk hâkimi
11	5944	Feridun Kırmacı	Yalvaç ceza hâkimi
12	203	Hakkı Tüzüner	Denizli azası
13	5504	İsmail Bozkurt	Ürgüp ceza hâkimi
14	6319	Kemal Sahir Kurutluoğlu	Ankara hâkimi

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 9. uncu derece hâkimlerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	6464	Hulûsi Oskay	Dinar ceza hâkimi
2	6268	Enveri Eğe	İzmir icra muavin hâkimi
3	6469	Kahraman Koç	Ermanak ceza hâkimi
4	6463	Lütfu Doğutürk	İzmir sulh hâkimi
5	5209	Nafiz Özada	Sürmene hâkimi
6	2165	Sıtkı Savaş	Çivril ceza hakimi
7	5561	Arif Kartın	Akşehir hukuk hâkimi
8	5263	Şerafettin Demirci-oğlu	Kula hukuk hâkimi
9	6325	Salahattin Okuroğlu	Bahçe hâkimi
10	4919	Mustafa Özkan	Sinop ceza hâkimi
11	6293	Şevket Teoman	İstanbul sulh hâkimi
12	6472	Mustafa Önal	Hekimhan hâkimi
13	3591	Zahit Tokman	Çankır azası
14	3938	Aahmet Karacan	Vize hâkimi
15	5390	Mehmet Erdemir	Kastanmonu azası
16	6326	Fikret Onay	Yalova hâkimi
17	6453	Güner Üçer	Bilecik sulh hâkimi
18	307	Hulûsi Oğuz	Pazar ceza hâkimi

190

Terfi sıra numarası	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
19	5716	Faik Barbarosoğlu	Kuşadası hukuk hâkimi
20	1889	Fazlı Canğu	Silifke sulh hâkimi
21	6476	Naim Ilıcalı	Lâpseki hâkimi
22	6063	Rahime Üğe	İstanbul sulh hâkimi
23	6310	Cevdet Özden	Zonguldak sulh hâkimi
24	6478	Cemil Tolunay	Erzurum sulh hâkimi
25	5014	Şevket Tüzel	Beyşehir ceza hâkimi
26	576	Fethullah Şerbetci	Ulukışla hâkimi
27	6313	İffet Erginer	Rize sulh hâkimi
28	6317	Ahmet Cizreloğlu	Beyşehir hukuk hâkimi
29	6371	Nail Topuz	İstanbul sulh hâkimi
30	5727	Sami Orhon	Göynük hâkimi
31	6376	Sabiha Taşcıoğlu	Aankara sulh hâkimi
32	1222	Sadrettin Öztürk	Simav ceza hâkimi
33	1852	Ziyaettin Öğütcü	Gelibolu ceza hâkimi
34	1315	Naci Aksoy	Denizli ceza hâkimi
35	1656	İhsan Ovalı	Babaeski sorgu hâkimi
36	462	Naci Bıyıklı	Feke sorgu hâkimi
37	879	Etem Akal	Kâhta hâkimi
38	6466	Hadi Gürün	Tavşanlı hâkimi
39	1445	Hulûsi Özkaya	Elazığ azası
40	5013	Kâmil Özüaydın	Niksar hâkimi
41	4918	Bahadır Yücel	Uşak sorgu hâkimi
42	6318	Ferruh Yoro	Ankara icra memuru
43	3192	Bekir Turna	Ankara icra memuru
44	6430	Cemal Fehmi Bingöllü	Sivas sulh hâkimi
45	6441	Ahmet Tekce	İzmir icra memuru

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 10. uncu derece hâkimlerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	6629	A. Fahri Erenkuş	Savur hâkimi
2	6598	Nurettin Gürsel	Ankara sulh hâkimi

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi muddetini bitiren 10. uncu derece hâkimlerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter

Terfi sıra Numarası	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	6336	Nazım Akyüz	Göynük sorgu hâkimi
2	6644	Ziya Davutoğlu	Kangal hâkimi
3	6563	Reşat Soysal	Dinar sorgu hâkimi
4	6531	Ahmet Batur	Devrek ceza hâkimi
5	5484	Selim Kocaoğlu	Mardin sulh hâkimi
6	6881	Adviye Özdeniz	Isparta sulh hâkimi
7	6604	Naime Özevren	İzmir sulh hâkimi
8	6749	Hilmi Soyaslan	Malkara hâkimi
9	3493	Suphi Ödemiş	Acıpayam ceza hâkimi
10	5974	Münir Pilavoğlu	İzmir sulh hâkimi
11	6289	Ekrem Güven	Manisa azası
12	3725	A.Rıza Bayazıt	Bursa sorgu hâkimi
13	2516	Hamdi Kautürk	Kastamonu sorgu hâkimi

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 11. inci derece sorgu hâkimlerinden (terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	3748	Suphi Akın	Çeşme sorgu hâkimi
2	3605	Hakkı Leventoğlu	Konya sorgu hâkimi
3	3873	Azmi Yanıkömeroğlu	Zonguldak sorgu hâkimi
4	3965	Hakkı Erözkan	Ödemiş sorgu hâkimi
5	2890	Hulûsi Trak	Kocaeli sorgu hâkimi
6	4485	Ragıp Berk	Edremit sorgu hâkimi
7	3963	Abdulbaki Saltuk	Eğirdir sorgu hâkimi
8	5304	Celâl Gürgül	Silifke sorgu hâkimi
9	5205	Remzi uğur	Ayvalık sorgu hâkimi
10	6149	Salahattin Güven	Seyitğazi sorgu hâkimi
11	3945	Rıza Senbol	Tavas sorgu hâkimi
12	4448	İhsan Tamer	Burhaniye sorgu hâkimi
13	1484	Kâmil Özer	Ünye sorgu hâkımi
14	5611	Sami Bayraktaroğlu	Uluborlu sorgu hâkimi

142

Terfi sıra Numarası	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
15	3227	Muammer Bayal	Cizre sorgu hâkimi
16	3878	Sabri Oran	Konya ereğlisi sorgu hâkimi
17	2961	Hayati Bingöl	Bayburt sorgu hâkimi
18	2830	Kudret Cıvgın	Çerkeş sorgu hâkimi
19	4786	Abdülmuhsin Özdener	Şarkîkaraağaç sorgu hâkimi
20	5613	Şeref Kurtuluş	Urla sorgu hâkimi
21	5624	Sabri İmer	Şebinkarahisar sorgu hâkimi
22	5059	Nazmi Kaya	Kemaliye sorgu hâkimi

192

MÜDDEİUMUMİLİK SINIFI

Gaye Şubat 941 tarihine kadar iki sene müddeti bilfiil ikmal eden 5. inci derece müddei umumilerden (Tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter.

Terfi Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	1775	Cemil Altay	Ankara C. Müddei umumisi

Gaye Şubat 941 tarihine kadar iki sene müddeti bitiren 5. inci derece müddei umumilerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	511	Sami Özkaya	Kırşehir C. Müddei umumisi

Gaye Şubat 941 tarihine kadar iki sene müddeti bitiren 6. inci derece Müddei umumilerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	1672	Enver Ünal	Mersin C. Müddei umumisi
2	4163	Saffet Ağabeyoğlu	Balıkesir C. Müddei umumisi
3	1422	Hamdi Doğu	Kocaeli C. Müddei umumisi
4	171	Nafi Akkerman	Yozgat Müddei umumisi

Gaye Şubat 941 tarine kadar iki sene müddeti bilfiil ikmal eden 7. inci derece müddei umumilerden (Tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	3706	Kenan Kutlu	Sinop C. Müddei umumisi

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 7. inci derece müddei umumilerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	1228	Kasım Ünal	Uşak Müddei umumisi
2	3150	Ekrem Günay	Bergama C. Müddei umumisi

Terfi Sıra. No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
3	7132	Zahit Özbulak	İzmir M. U. Baş Muavini
4	1843	Nezih Erinç	Gürün Müddei umumisi
5	3329	Halil Hilmi Uğur	Nevşehir C. Müddei umumisi

Gaye Şubat 941 tarihine kadar iki sene müddeti bilfiil ikmal eden 8. inci derece müddeiumumilerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	5676	Nail Özkan	Balıkesir Müddei umumi muavini
2	5542	Bahaattin Ülkücü	Baş M. U. Muavini

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 8. inci derece Müddeiumumilerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	5436	Ridvan Pınar	Akşehir Müddei umumisi
2	5756	Fehmi Tüzman	Konya M. U. Muavini
3	5401	Halil Timoçin	Yenişehir Müddeiumumisi
4	5559	Fehmi Doğan	Bursa M. U.Muavini
5	5450	Tahsin Özer	Pazar Müddeiumumisi
6	831	Talât Özberk	Midyat M. U. si

Gaye Şubat 941 tarihine kadar iki sene müddetini bitiren 9. uncu derece müddeiumumilerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	6306	Emin Tatlı	Bursa M. U. Muavini
2	6481	Fahamet Evinç	Ankara M. U. Muavini
3	6276	Şemmas Dura	Kütahya M. U. Muavini
4	7192	Cemal Oğuzoğlu	Ankara M. U. Muavini

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 9. uncu derece Müddeiumumilerden (Terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	6474	İlhan Dizdar	Erzincan Müddeiumumisi

Tarifi sıra No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
2	6437	Zühtü Saka	Nevşehir M. U. Muavini
3	6286	Bahattin Aydınol	Vize Müddeiumumisi
4	6468	Celâl Varol	İzmir M. U. Muavini
5	6273	Avni Ataışık	Ermenak Müddeiumumisi
6	6447	Enver Dayanç	Uşak M. U. Muavini
7	6460	Necati Suner	Tirebolu M. U. si
8	6461	Muhittin Taylan	Ödemiş M. U. Muavini
9	6295	Rüştü Üstkent	İzmir M. U.Muavini
10	6270	Kudret Karabay	Diyarbakır M.U.Muavini
11	6452	Hamit Önce	Kırşehir M.U.Muavini
12	6471	İbrahim Ergüven	Develi M.U.si
13	6390	Şahabettin Tol	İncesu Müddeiumumisi
14	6377	Ramiz Eren	Ankara M.U.Muavini
15	6467	Seyfettin Yamaç	Muğla M. U. Muavini
16	6475	Tevfik Özgen	Bozöyük Müddeiumumisi
17	5773	Süreyya Soysal	Niğde M. U. Muavini
18	5557	Ferit Menteş	Bursa M. U. Muavini
19	5993	Fahri Bozbey	Uluborlu M. U. si
20	6440	Mahir Özkurt	Polatlı M.U.si
21	6457	İzzettin Adoran	Gireson M.U.Muavini
22	6334	Hasan Ersöz	Simav M.U.si
23	6420	Sırrı Kalayoğlu	Dinar M. U. si
24	6296	Riza Ünal	Bâlâ M. U. si
25	6290	Hüseyin Bakşi	Korkudeli M. U. si
26	6382	Cevdet Sukaz	Trabzon M. U. Muavin
27	3511	Fevzi Balkır	Kuşadası M. U. si
28	6480	Abdüssamat Demiralp	Bor M. U. si
29	6241	Zeki Levend	Zonguldak M. U. si
30	6383	Nüzhet Boran	Tosya M. U. si
31	6445	Tevfik Tunçay	Köyceğiz M.U.si
32	5705	Ferit Beşkardeş	Kalecik M. U. si

Gaye Şubat 941 tarihine kadar iki sene müddeti bitiren 10. uncu derece müddeiumumilerden (tercihan terfia lâyık) görülenlere ait defter.

1	6871	Nejat Özoğuz	Baş M.U.Muavini
2	6710	Kemalettin Ergün	Baş M.U.Muavini
3	6634	Tali Parla	Ankara M.U.Muavini

Gaye Şubat 941 tarihine kadar terfi müddetini bitiren 10. uncu derece Müddeiumumilerden (terfia lâyık) görülenlere ait defter.

Terfi Sıra No.	Sicil No.	Adı ve soyadı	Memuriyeti
1	6331	Hikmet Bingöllü	Sivas M. U.Muavini
2	6626	Ali Şahin Şahinler	Karadeniz Ereğlisi M.U .si
3	6729	Feyzi Halfegil	Elazığ M.U. Muavini
4	6847	Fevzi Boran	Yayladağ M. U. si
5	3503	Azmi Altan	Balıkesir M.U.Muavini
6	5755	Hulûsi Arıman	Burhaniye M.U. Muavini
7	6233	Hasan Yazıcı	Kastamonu M. U. Muavini
8	6545	Tevfik Tekeli	Erzurum M. U.Muavini
9	6577	Sabri Atamaner	İzmir M.U. Muavini
10	6307	Osman Tarık Bozbek	Konya M. U. Muavini
11	6849	Zihni Kutlar	Cebeli bereket M.U.Muavini
12	6777	Mustafa Gültekin	Reyhaniye M.U. Muavini
13	6693	Hüsnü Erden	Bozkır M.U. si
14	6565	Burhanettin Arat	Babaeski M.U.si
15	6627	Kâzım Altan	Birecik M.U. si
16	6371	Arif Sönmez	Ezine M.U. si

— 3780 — sayılı Millî korunma kanununa göre ittihaz ve resmî gazete ile neşredilen kararların ve adı geçen gazetenin tarih ve numaralarını gösterir cetvel.

Kararnamelerin Tarihi	No: su	K. No:	Resmî gazetenin Tarihi	No: su
9/6/941	15914 - 2	(158)	13/6/941	(4833
9/6/941	15915 - 2	(159)	13/6/941	(4833
9/6/941	15955 - 2	(157)	18/6/941	(4837
6/6/941	15956 - 2	(160)	18/6/941	(4837
13/6/941	15974 - 2	(161)	19/6/941	(4838
13/6/941	15975 - 2	(162)	19/6/941	(4838
13/6/941	15976 - 2	(163)	19/6/941	(4838
17/6/941	16007 - 2	(164)	23/6/941	(4841
17/6/941	16027 - 2	(165)	23/6/941	(4841
17/6/941	16028 - 2	(166)	23/6/941	(4841
24/6/941	16061 - 2	(168)	2/7/941	(4849
28/6/941	16093 - 2	(167)	4/7/941	(4851

Resmî gazetede neşrolunan temyiz mahkemesi tevhidi içtihad kararları

kararın Tarihi	No: su	Özü	Resmî gazetenin Tarihi	No:
26/6/941	35 E. / 17 K.	Zıraî kooperatiflere verilen senetlerin adî senet mahiyetinde olduğu hakkında.	3/7/941	4850
26/6/941	39 E. / 20 K.	Tedavülden kaldırılan meskûkâtın ilâmsız takip mevzuu hakkında.	3/7/941	4850

199

200

Adliye Ceridesine abone kaydı ve sair kitapların sipariş şartları

I — Kitap almak isteyenler kitabın bedelini bulundukları yer malsandığına yatıracaklar ve para karşılığına alacakları hasılatı müteferrika makbuzunu oturdukları yerin C. Müddeiumumiliğine teslim ile istedikleri kitabın adını ve açık adreslerini kayıt ettireceklerdir.

II — C. Müddeiumumiliği teslim aldığı makbuzu ve istenilen kitabın adı ile alıcının açık adresini Adliye Bakanlığına gönderecektir.

III — Kitaplar yine C. Müddeiumumiliği vasıtasile ayrıca posta ücreti talep edilmeksizin Bakanlık Neşriyat Müdürlüğünden alıcının göndermiş olduğu adrese gönderilecektir.

IV — 938 yılından evvelki yıllara ait Adliye Ceridesinin hiç mevcudu kalmamıştır. Bu münasebetle geçmiş yıllar için Adliye Ceridesine abone kaydı dileği kabul edilemez.

V — 938 ve müteakip yıllar içerisinde çıkacak olan Adliye Ceridesine abone kaydi için de birinci ve ikinci maddede yazılı şekil tatbik olunur.

VI — Yeni neşriyat Adliye Ceridesi kapağında muntazaman gösterilecektir.

201

Adliye Ceridesi

Perakende satışı 30, yıllık abonesi 300 kuruşdur

Adliye Vekâleti tarafından basdırılan ve satın alınıp mevcudu bulunan kitapların isimleri, bedelleri aşağıda tedariki yolu da kapağın içinde gösterilmiştir.

Eserin ismi	*Fiatı kuruş*
Kanunu medenî (eski harflerle)	100
Kanunu medenî tatbikatı kanunu	35
Haşiyeli Ceza kanunu (Kemal Bora)	200
Ceza kanunu üzerinde bir inceleme	75
Cezalı kanunlar ve bunları tatbik eden merciler üzerinde mülâhazalar	40
Tadillerinden sonra C. Muhakemeleri U. K. üzerinde bazı izahlar	50
Ceza muhakemeleri U. kanunu esbabı mucibesi	50
Ceza muhakemeleri U. kanunu alfabetik fihristi	75
Meşhut suçlar kanunu	15
Meşhut suçlar kanunu talimatı	15
Şahitlik ve şahidin psikolojisi	30
Deniz ticareti kanunu	50
Bağlamlar kanunu şerhi (H. Oser)	150
Borçlar kanunu şerhi (Fritz Funk'jun)	350
Hukuk mahkemesinde hak nasıl müdafaa edilir	60
Ceza muhakemeleri usulü kanunu (Tadilli)	125
C. Müddeiumumilikleri kalem talimatı	50
Hukuku esasiyede yeni temayüller	75
Velâyet vesayet talimatı	50
Yeni hâkimler kanunu	100
Avukatlık kanunu	50
Cinai ilmibeşer	40
Orman işleri (Hususî kununlar ve cezaları)	75
Varşova konferansı ve zabıtları	75
Bürüksel konferansı ve zabıtları	75
İngiliz ceza usulü	75
Alman ceza muhakemeleri usulü şerhi	175
Tamimler mecmuası (928-937) yılları	175
„ „ (938) yılı	100
1 — 149 yılı eski adliye ceridesi fihristi	100
930-934 yılı temyiz ticaret H. U. Kararı	150
935 yılı temyiz hukuk kararı	125
935 „ „ Ceza „ „	125
936 „ „ Hukuk „ „	125
936 „ „ Ceza „ „	125
937 „ „ Hukuk „ „	125
937 „ „ Ceza „ „	125
938 „ „ Hukuk „ „	200
938 „ „ Ceza „ „	175
Huzur kanunu cild 1 „ „	100
„ „ „ 2 „ „	100
„ „ „ 3 „ „	100
„ „ „ 4 „ „	100

202